socio.factor
sociální firma | výzkum a vzdělávání | služby

Centrum psychologické pomoci, příspěvková organizace

Pěstounská péče příbuzných
Analýza potřeb

Závěrečná zpráva

zpracováno pro Centrum psychologické pomoci, p.o.

SocioFactor s.r.o.

2020

Vydal SocioFactor s.r.o.

Daliborova 631/22, 709 00 Ostrava – Mariánské Hory

Vyhotoveno v roce 2020

http://www.sociofactor.eu

Obsah

Úvod ... 4
1. Centrum psychologické pomoci, p. o. ... 5
2. Metodologie výzkumu ... 7
   2.1. Výzkumný přístup: Analýza potřeb ... 7
   2.2. Metody výzkumu ... 8
   2.3. Etapy výzkumu ... 9
3. Sekundární analýza potřeb pěstounských rodin ... 12
   3.1. Charakteristika náhradní rodinné péče (NRP) ... 12
   3.2. Desk research: Potřeby pěstounských rodin ... 15
   3.3. Závěry Desk Research ... 33
4. Analýza sociodemografických a dalších charakteristik příbuzenských rodin ... 35
5. Zjištění z kvalitativní části výzkumu ... 41
   5.1. Období před začátkem pěstounské péče (období, kdy se pěstouni rozhodovali, zda přijmou děti do péče) ... 42
   5.2. Období po začátku pěstounské péče (období jednoho roku od přijetí dětí do péče) ... 46
   5.3. Období delší než jeden rok od přijetí dětí do péče až po současnost ... 48
   5.4. Budoucnost ... 55
   5.5. Závěry: Žádoucí stav ... 56
6. Zjištění z kvantitativní části výzkumu ... 60
   6.1. Sociodemografická data ... 60
   6.2. Období před začátkem pěstounské péče (období, kdy se pěstouni rozhodovali, zda přijmou děti do péče) ... 70
   6.3. Období po začátku pěstounské péče (období jednoho roku od přijetí dětí do péče) ... 78
   6.4. Období delší než jeden rok od přijetí dětí do péče až po současnost ... 81
   6.5. Spokojenost se službami doprovázející organizace ... 92
   6.6. Budoucnost ... 98
   6.7. Závěry kvantitativní části ... 102
7. Závěry ... 104
   7.1. Potřeby příbuzenských pěstounů a doporučení ... 112
Zdroje ... 121
Seznam zkratek ... 124

Úvod

Cílem tohoto výzkumu bylo identifikovat potřeby pěstounů, kteří májí svěřené děti do příbuzenské pěstounské péče, a odpovídá na hlavní výzkumnou otázku: *Jaké jsou potřeby příbuzenských pěstounů?* Výzkum byl realizován v rámci projektu Pěstounská péče příbuzných, jehož cílem je na základě výstupů z tohoto výzkumu upravit práci s příbuzenskými pěstouny a zlepšit jejich životní situaci. Projekt, který podpořila Nadace Sirius, spadá pod Centrum psychologické pomoci, p. o. a výzkum proběhl mezi příbuzenskými pěstouny a poručníky, kteří mají uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče v této organizaci. Projekt Pěstounská péče příbuzných je naplánován na 5 let, tedy od roku 2019 do roku 2023, a výzkum byl jeho první fází, která se realizovala v letech 2019 až 2020. Výzkum se řídil výzkumným přístupem tzv. analýzou potřeb, jedná se o její zcela ojedinělou aplikaci v českém prostředí přímo na téma příbuzenské pěstounské péče. Potřeby příbuzenských pěstounů jsou často popisovány z pohledu doprovázejících organizací a třetích osob, ale chybí ucelený pohled na potřeby z pohledu samotných příbuzenských pěstounů. Předkládaný výzkum se zaměřil právě na opomíjenou perspektivu pěstounů.

Analýza potřeb sleduje specifika tohoto typu pěstounské péče a potřeby nalézá v napětí mezi aktuálně řešenými problémy a žádoucím stavem, který by měl v praxi nastávat. Analýza potřeb je realizována v jednotlivých po sobě jdoucích a navazujících výzkumných etapách za využití smíšeného přístupu, který propojuje kvantitativní i kvalitativní metody výzkumu. Výzkum je rozdělen do šesti výzkumných etap a vychází z logiky postupného „objevování“ potřeb.

1. Centrum psychologické pomoci, p. o.

Realizátorem projektu Pěstounská péče příbuzných, jehož součástí je analýza potřeb příbuzenských pěstounů, je Centrum psychologické pomoci, p. o. (dále CEPP). CEPP je příspěvkovou organizací založenou roku 2003 v Moravskoslezském kraji s pracovišti v Ostravě, Karviné, Opavě, Frýdku-Místku, Bruntále a Novém Jičíně. Organizace se aktuálně zaměřuje na odborné sociální poradenství v oblasti rodinných a partnerských vztahů, náhradní rodinnou péči a sociálně právní ochranu dětí a poskytuje telefonickou krizovou pomoc. Z výroční zprávy z roku 2018 vyplývá, že struktura poradenství viditelně a setrvale směřuje k rodinnému poradenství, přičemž je výrazně zastoupena právě rodinná terapie, zejména pak mezi klienty z oblasti náhradní rodinné péče (CEPP, 2019). CEPP se soustřeďuje na pomoc lidem v nepříznivých životních situacích spojených s rodičovstvím (biologickým i náhradním), s osobním životem, s partnerskými a manželskými vztahy či se situacemi týkajícími se dětí a mládeže ohrožených společenskými nežádoucími jevy. CEPP je zároveň *„jedinou organizací v Moravskoslezském kraji zabývající se odborným psychologickým posuzováním žadatelů o náhradní rodinnou péči“* (CEPP, 2018, s. 1).

Cílovou skupinou organizace CEPP může být jedinec, partneři či manželé i celé rodiny, kteří se ocitli v obtížné životní situaci a mají zájem ji řešit. CEPP nabízí pomoc žadatelům o náhradní rodinnou péči, rodičům a pěstounům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o děti a mladistvé. Klientem však může být také samotné dítě v náhradní rodinné péči. V této oblasti je činnost organizace zaměřena na odborné doprovázení při výkonu pěstounské péče, odborné sociální poradenství, psychoterapii a psychologické poradenství, vzdělávání a víkendové vzdělávací pobyty, podporu při budování a rozvíjení vztahů dítěte s jeho biologickou rodinou, krátkodobou i dlouhodobou pomoc při zajištění osobní péče o svěřené dítě. Organizace se také při svých činnostech snaží reflektovat specifika jednotlivých cílových skupin, neboť v potřebách příbuzenských pěstounských rodin, běžných pěstounských rodin a pěstounských rodin na přechodnou dobu spatřuje rozdíly (CEPP, 2016). Mimo jiné CEPP doprovází pěstounské rodiny při výkonu pěstounské péče, pomáhá jim vnímat a vyhodnocovat potřeby jejich dětí, umožňuje náhradním rodičům účastnit se vzdělávacích akcí, kde mohou nasbírat cenné

zkušenosti k výchově dětí, přičemž se při svých aktivitách řídí heslem *„děti v ústavech vyrůstají, ale v rodinách budou opravdu žít“.* (CEPP, 2019, s. 12).

V rámci náhradní rodinné péče CEPP poskytuje náhradním rodičům poradenství a psychoterapii, nabízí krátkodobou i dlouhodobou pomoc při zajištění osobní péče o svěřené dítě, podporu při budování a rozvíjení vztahů dítěte s jeho biologickou rodinou, nabízí pravidelné aktivity vztahující se ke vzdělávání pěstounů formou kurzů a seminářů, víkendových vzdělávacích pobytů, klubových setkání i individuálního vzdělávání. CEPP funguje jako průvodce při výkonu pěstounské péče, což zahrnuje možnost pravidelných konzultací s odborníky a také možnost využití nepřetržité Linky důvěry (CEPP, 2020). Organizace, mimo již zmíněné, v oblasti náhradní rodinné péče také provádí osvětovou činnost prostřednictvím kampaně „Dejme dětem rodinu“, jejímž hlavním cílem je *právě „posílit povědomí a informovanost široké veřejnosti o náhradní rodinné péči a zvýšit počet zájemců o ni“* (CEPP, 2014, s. 21).

2. Metodologie výzkumu

2.1. Výzkumný přístup: Analýza potřeb

Výzkum založený na analýze potřeb chápejme jako výzkum, který nás má pomocí konkrétních výzkumných metod a technik dovést k odhalení problémů a nedostatků v dané oblasti zájmu, čímž budeme schopni určit faktické potřeby zkoumaného vzorku. Analýza potřeb vyžaduje konkrétní pojmenování a určení nedostatků proto, aby bylo později možné na základě výsledků navrhnout intervenční programy (Topinka, 2008, s. 329-330). Proces zjišťování potřeb probíhá ve dvou stupních. První fáze spočívá v identifikaci problémů, se kterými se jednotlivec, skupina či organizace potýkají či potýkaly. Druhá fáze navazuje na fázi první, kdy je nutné ze zjištěných problémů identifikovat potřeby, které se dále třídí a uspořádávají tak, aby daly vzniknout již zmíněným intervenčním programům. Vzhledem k tomu, že se v případě analýzy potřeb jedná o aplikovaný výzkum, ve všech jeho fázích je potřeba mít stále na mysli tři hlavní kritéria, a sice efektivitu, praktičnost a konkrétnost zjištěných potřeb v praxi (Ibid., s. 330).

Jak již bylo řečeno, analýza potřeb nám umožňuje identifikovat potřeby jednotlivců, skupin či celé organizace, nikoli však současně. Je tedy nezbytné za prvé jasně definovat, čí potřeby chceme zjišťovat. V tomto výzkumu zjišťujeme potřeby pěstounů, kteří mají svěřené děti do příbuzenské pěstounské péče, a budeme identifikovat problémy, které příbuzenští pěstouni řeší při výkonu pěstounské péče. Za druhé je potřeba identifikovat jaké tyto potřeby jsou. Potřeby lze vnímat ve čtyřech různých rovinách, které odlišujeme dle jejich primárnosti, nositelů, aktuálnosti a kvality/kvantity. Dle kritéria primárnosti zjišťujeme, zda se jedná o potřebu existenční, sociální či seberealizační. Nositelem potřeb, jak již bylo naznačeno, může být jednotlivec, kdy jsou zjišťovány individuální, „subjektivně“ pociťované potřeby, dále skupina či tým, u kterých potřeby vyvstávají z interakcí a jsou tedy produktem sociálního života, případně může být nositelem potřeby organizace jako celek. Aktuálnost potřeb můžeme sledovat na rovině současné, jedná se o potřeby, které jsou naplnitelné téměř okamžitě či v poměrně krátkém časovém úseku, nebo na rovině budoucí, kdy se jedná o potřeby strategičtější povahy, tedy o dlouhodobější perspektivy. Nakonec můžeme potřeby zkoumat dle jejich kvality, směřující k odhalení oblastí, kterých se má zlepšení týkat, či jejich

kvantity, která nám pomůže zanalyzovat, kolik klientů má dané potřeby (Ibid., s. 332-335).

Samotná analýza potřeb je velmi účinným nástrojem k ozřejmění toho, na co konkrétně se máme v dané oblasti zaměřit. Mimo její hlavní cíl, tedy odhalení faktických potřeb aktérů, nám umožňuje situaci nahlížet z perspektivy uživatelů, napomáhá k iniciování změny a podpory kvality služeb. Konkrétnost výsledných doporučení, přesnost výsledků v praxi, šetření časem, energií a financemi patří k jejím přednostem. Dalšími přínosy analýzy potřeb jsou pak umění přinést neotřelé náhledy, inspirace, nové podněty a nápady a v neposlední řadě je zde její podpora argumentace a přesvědčování (Ibid., s. 337). Výsledky analýzy potřeb nám mimo již zmíněné tedy pomohou zmapovat současný stav poskytování služeb pro danou lokalitu, jejich přijatelnost a dostupnost, jejich využití a kapacitní vyváženost. Umožní nám zjistit, jaká je efektivita a kvalita těchto poskytovaných služeb či jejich koordinace (Ibid., s. 339).

Ani sebelepší, kvalitně zpracovaná analýza potřeb nám ale neřekne, a ani říct nemůže, jak máme změnu v praxi uskutečnit. Jako taková poskytuje cenné informace k vytvoření intervenčních plánů a programů, které však do praxe musejí být zaváděny promyšleně a efektivně pomocí projektování vzdělávacích a jiných akcí. Kvalitu implementace zjištěných poznatků do praxe samotná analýza potřeb již zajistit nemůže, a tak je potřeba mít na paměti, že nevhodná implementace těchto výsledků může celou analýzu potřeb znehodnotit a požadovaných výsledků ve formě zkvalitnění a zefektivnění poskytovaných služeb tak nebude dosaženo (Ibid., s. 336).

2.2. Metody výzkumu

Výzkum odpovídá na hlavní výzkumnou otázku: *Jaké jsou potřeby příbuzenských pěstounů?*

Výzkum se řídí postupem analýzy potřeb, přičemž využívá smíšený přístup a aplikuje jak kvalitativní, tak kvantitativní metody. Smíšený přístup byl zvolen z důvodu využití předností obou metod a zároveň, aby byly eliminovány nedostatky obou přístupů. Kvalitativní výzkum dokáže na daný problém odpovídat do hloubky a pochopit zkoumaný problém detailněji, nelze však na základě takto získaných dat

generalizovat nebo dělat kvantifikované závěry, které nám poskytuje kvantitativní výzkum.

V rámci kvalitativních metod byly použity individuální polostrukturované rozhovory, těch se uskutečnilo celkem 27, jedna Focus group se 14 participanty a desk research. V rámci kvantitativního výzkumu bylo využito dotazníkové šetření mezi příbuzenskými pěstouny v CEPP. Bližší specifikace a kvantifikace metod je uvedena níže v popisech jednotlivých etap výzkumu.

Analýza potřeb byla realizována v šesti výzkumných etapách a vychází z logiky postupného „objevování“ potřeb.

2.3. Etapy výzkumu

Celý výzkum probíhal v šesti etapách, které dále v textu podrobněji charakterizujeme.

1. Sekundární analýza potřeb pěstounských rodin

V první etapě výzkumu byla aplikována metoda desk research, která se soustředila na potřeby pěstounských rodin, zejména pak na potřeby příbuzenských pěstounů. V rámci metody desk research jsme vyhodnocovali, jaké potřeby jsou v současné době popisovány v různých zdrojích, informace byly čerpány z odborných textů, výzkumných zpráv, sdělení expertů a dokumentací služeb. Do desk research a závěrečné zprávy byly zařazeny nejrelevantnější zdroje.

2. Analýza sociodemografických a dalších charakteristik rodin

Cílem této výzkumné etapy bylo sestavit základní sociodemografický profil klientských rodin a odhalit charakteristiky příbuzenských pěstounů. V této etapě byla aplikována metoda desk research a ze sekundárních zdrojů CEPP byly vytvořeny základní charakteristiky příbuzenských pěstounů a jejich sociodemografický profil. Celkem byly získány charakteristiky od 169 rodin, byly to všechny rodiny, které měly v období, kdy probíhala tato výzkumná etapa, podepsanou dohodu o výkonu pěstounské péče v CEPP. Analýza proběhla na všech jednotlivých pobočkách CEPP, v Ostravě, Karviné, Novém Jičíně, Opavě, Frýdku-Místku a Bruntále, kde byly

postupně analyzovány jednotlivé anonymizované spisy příbuzenských pěstounských rodin, ze kterých byla zjišťována data. Na základě těchto zjištění bylo vytvořeno vzorkování, podle kterého byli pěstouni vybíráni k individuálním a skupinovému rozhovorům.

3. Pilotní kvalitativní rozhovory

Cílem etapy bylo zjistit základní problémy a potřeby příbuzenských pěstounů a připravit scénář pro hlubší dotazování v další etapě skupinových a individuálních polostrukturovaných rozhovorů. V této etapě se uskutečnilo 12 individuálních polostrukturovaných rozhovorů. Výběr respondentů proběhl na základě vzorkování, které bylo navrženo na základě výsledků v předchozí etapě. Rozhovory se ve většině případů uskutečnily v místě bydliště respondentů, další místa rozhovorů byly pobočky CEPP a pracoviště SocioFactoru.

4. Skupinové a individuální rozhovory

Na základě pilotních rozhovorů v předešlé etapě výzkumu byl upraven scénář pro hlubší zjišťování potřeb příbuzenských pěstounů při individuálních polostrukturovaných rozhovorech a také byl vytvořen scénář pro Focus group. V této etapě se uskutečnilo dalších 15 individuálních polostrukturovaných rozhovorů a jedna Focus group se 14 participanty. Individuální polostrukturované rozhovory se opět ve většině případů uskutečnily v místě bydliště pěstounů a další místa byly pobočky CEPP a pracoviště SocioFactoru. Focus group se uskutečnila na pracovišti CEPP. Participanti byli k individuálním polostrukturovaným rozhovorům a Focus group vybíráni na základě vzorkování, aby byly ve výzkumu zastoupeny všechny charakteristiky pěstounů, které byly identifikovány v předešlých etapách.

5. Kvantitativní výzkum

Etapa kvantitativního výzkumu se opírala o dotazníkové šetření. Dotazník byl distribuován všem příbuzenským pěstounům, kteří měli v CEPP podepsanou dohodu o výkonu pěstounské péče, takže dotazování můžeme označit za tzv. vyčerpávající. Dotazník byl sbírán metodou CAWI (Computer Assisted Web Interviewing) a PAPI (Pen and Paper Interviewing). Při metodě CAWI byl dotazník naprogramován

v online prostředí a odkaz na vyplnění dotazníku byl zaslán skrze doprovázející organizaci na email pěstounům, kteří dotazník mohli vyplnit online. Při metodě PAPI byl papírový dotazník distribuován doprovázející organizací pěstounům, kteří dotazník vyplnili a v zalepené obálce (zachování anonymity) odevzdali zpět. Metoda PAPI byla zvolena, protože mezi příbuzenskými pěstouny je vyšší procento starších lidí, kteří mohou mít problém vyplnit dotazník metodou CAWI. Celkem bylo osloveno 182 rodin pěstounů, v každé domácnosti měl být vyplněn jeden dotazník, a to osobou, která se primárně stará o výchovu dětí a angažuje se v pěstounské péči. Metodou CAWI bylo osloveno 107 pěstounských rodin a bylo vyplněno 96 dotazníků, návratnost je tedy 89,7 %. Metodou PAPI bylo osloveno 75 rodin pěstounů a bylo vyplněno 74 dotazníků, návratnost je tedy 98,7 %. Celkem bylo vyplněno 170 dotazníků a celková návratnost dotazníků činí 93,4 %, takto vysoká návratnost dotazníků byla dosažena díky zapojení klíčových pracovníků a pracovnic z doprovázející organizace, kteří dotazníky do pěstounských distribuovali a zajišťovali také jejich zpětný sběr. Ačkoli byla návratnost dotazníků sesbíraných pomocí PAPI metody téměř 100 %, je nutné zmínit, že některé z těchto dotazníků nebyly vyplněny zcela, týká se to zejména otevřených otázek, jeden dotazník byl z analýzy vyřazen zcela z důvodu minimálního počtu vyplněných otázek a nekonzistentnosti dat. Při vyplňování dotazníku metodou CAWI respondenti nemohli přejít k další otázce bez vyplnění otázky předchozí či zaslat neúplně vyplněný dotazník, čímž bylo docíleno vyplnění všech online přijatých dotazníků.

Dotazováním vytvořená data byla kódována ve statistickém prostředí SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). V tomto programu byla provedena také logická kontrola a čištění dat, poté i statistické analýzy.

6. Zpracování závěrečné zprávy

V poslední etapě výzkumu byly analyzovány všechny etapy výzkumu a sepsána závěrečná zpráva.

3. Sekundární analýza potřeb pěstounských rodin

3.1. Charakteristika náhradní rodinné péče (NRP)

Náhradní rodinnou péči (NRP) upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, přičemž NRP chápe ve čtyřech formách, a to jako svěření dítěte do péče jiné osoby, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu a osvojení. *„Zprostředkování pěstounské péče a osvojení, pěstounská péče na přechodnou dobu, práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče, dohody o výkonu pěstounské péče, státní příspěvek na výkon pěstounské péče a dávky pěstounské péče jsou upraveny zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů“* (MPSV, 2019).

Poručník, osobně pečující o dítě, má k dítěti veškerá práva a povinnosti odpovídající právům a povinnostem jeho rodiče, avšak vůči dítěti nemá vyživovací povinnost. Pěstoun taktéž nemá vůči dítěti vyživovací povinnost, ale na rozdíl od poručníka je omezen v právech k dítěti. *„Pěstoun je povinen a oprávněn o dítě osobně pečovat a při výchově dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Je povinen a oprávněn rozhodovat jen o běžných záležitostech dítěte, v těchto záležitostech dítě zastupovat a spravovat jeho jmění. Má povinnost informovat rodiče dítěte o jeho podstatných záležitostech.“* (MPSV, 2019). Další práva a povinnosti konkrétních pěstounů může dále stanovit soud, vyžadují-li to okolnosti. Poručník, který o dítě osobně pečuje, má, stejně jako pěstoun, nárok na zabezpečení dávkami pěstounské péče (Ibid.).

Osoba příbuzná nebo dítěti blízká má při svěření do pěstounské péče přednost před jinou osobou (Ibid.). Nicméně jak z některých následujících textů vyplývá, příbuzenští pěstouni, na rozdíl od pěstounů nepříbuzenských, neprochází přípravnou vzdělávací fází, což může mít vliv na výkon jejich pěstounské role. Texty však také poukazují na mnohé další rozdílnosti mezi příbuzenskou a nepříbuzenskou pěstounskou péčí, jako je silnější emoční vazba na biologické rodiče dětí a jiné.

Dle Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí musí do 30 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí příslušného orgánu o svěření prvního dítěte do péče osoby pečující každý pěstoun či poručník podepsat dohodu o výkonu pěstounské péče.

Rozdíly mezi statusem pěstouna a poručníka shrnuje následující tabulka. Z uvedeného lze konstatovat, že status pěstouna můžeme s nadsázkou chápat zejména ve vztahu k péči o dítě, poručníka pak zejména ve vztahu k právním záležitostem směrem k dítěti, kdy jsou práva rodičů dítěte omezena. Zároveň je však nutné uvést, že někteří pěstouni mohou mít na základě soudu některá práva rozšířena, rodiče dětí nemusí být práv zbaveni, ale zároveň právy disponují také pěstouni.

	Pěstounská péče	**Poručnická péče**
Kdy je udělen status	• Do pěstounské péče se svěřují děti, o něž nemůže pečovat žádný z rodičů ani poručník, a to na dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě. • Soud může pěstounskou péči vymezit na dobu určitou (například po dobu pobytu rodiče v léčebně), ale i neurčitou. Pěstounská péče tak může dočasně překlenout nastalé krize v rodině a může také trvat až do zletilosti dítěte. • Rodič pak může požadovat dítě zpět do své osobní péče. Pokud je to v souladu se zájmy dítěte, soud takovému návrhu vyhoví.	• Poručníka ustanoví soud dítěti, jestliže tu není žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu (rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo jim byla omezena svéprávnost). • Poručník vystupuje v roli zákonného zástupce dítěte. Pokud ustanovený poručník o dítě osobně nepečuje, vykonává pouze funkci zákonného zástupce dítěte. • Dítě může být svěřeno přímo do péče poručníka, nebo pokud je dítě nejprve umístěno v pěstounské péči, v jejímž průběhu nastanou skutečnosti odůvodňující ustanovení poručníka, mohou být stávající pěstouni ustanoveni poručníky. Mezi poručníkem a dítětem ze zákona rovněž nevzniká takový poměr,

		jaký je mezi rodiči a dítětem.
Práva a povinnosti	• I při svěření dítěte do pěstounské péče mají rodiče vůči dítěti povinnosti a práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti, s výjimkou práv a povinností, které zákon stanoví pěstounovi (ledaže soud z důvodů hodných zvláštního zřetele rozhodne jinak). • Pěstoun má právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti jen v běžných věcech a nemá k dítěti vyživovací povinnost. K výkonu mimořádných záležitostí (např. vyřízení cestovního dokladu) musí požádat o souhlas zákonného zástupce dítěte, případně soud. • Pokud je pěstoun přesvědčen o rozporu mezi zájmem dítěte a rozhodnutím jeho zákonného zástupce, může se domáhat rozhodnutí soudu.	• Na vztahy poručníka a dítěte se přiměřeně vztahují ustanovení o právech a povinnostech rodičů a dětí, funkce poručníka ale nezakládá poručníkovi vyživovací povinnost vůči dítěti. Každé rozhodnutí poručníka v nikoli běžné záležitosti týkající se dítěte musí být schváleno soudem. • Poručník má povinnost podávat soudu zprávy o osobě poručence a předkládat účty ze správy jeho jmění. (Soud může poručníka zprostit této povinnosti, pokud výnosy nepřesahují náklady na výchovu a výživu poručence. • Dále má poručník povinnost nejdéle do dvou měsíců po skončení svého poručenství předložit soudu závěrečný účet ze správy jmění dítěte, soud však může poručníka této povinnosti zprostit.
Hmotné zabezpečení a odměna	• Stát zajišťuje hmotné zabezpečení dítěte a přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali, dávkami pěstounské péče. • Rodiče dítěte zároveň plní svou vyživovací povinnost k rukám úřadu.	• Péče poručníka, jestliže o dítě osobně pečuje, je obdobně jako pěstounská péče hmotně podporována státem. • Soud může také poručníkovi přiznat na jeho žádost přiměřenou odměnu ze jmění dítěte, pokud je správa jmění spojena se značnou námahou.
Kontakt dětí s rodiči	• Děti svěřené do pěstounské péče zpravidla své rodiče	

	znají, předpokládá se tedy i styk rodiče s dítětem. Pěstounská péče by měla být vnímána spíše jako dočasná péče. • Pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými (konkrétní náplň této povinnosti může být upravena soudem).	

Zdroj: MPSV, 2019.

3.2. Desk research: Potřeby pěstounských rodin

Desk research se zaměřuje na popis potřeb pěstounských rodin, zejména na potřeby příbuzenských pěstounů. Desk research vyhodnocuje, jaké potřeby jsou v současné době popisovány v různých zdrojích. Informace jsou čerpány z odborných textů, výzkumných zpráv, sdělení expertů a dokumentací služeb. Následující výsledky desk research jsou řazeny chronologicky dle data vydání.

Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí, Bubleová a kol., Středisko náhradní rodinné péče, spolek Praha, 2014

Jako hlavní zjištění vyplývající z výzkumu autoři uvádí fakt, že jednotliví aktéři v systému náhradní rodinné péče mají odlišné role a pravomoci, z tohoto důvodu se liší jejich názory na podobu systému NRP, stejně jako na potřeby náhradních rodičů a dětí v péči. Nicméně jak pracovníci OSPOD, tak zástupci neziskových organizací nejnovější změny v systému náhradní rodinné péče (z roku 2014) hodnotili jako chaotické a jako problematickou viděli nepřipravenost systému na zavádění změn (Bubleová a kol., 2014, s. 11).

Dalším důležitým výstupem bylo zjištění týkající se nejasného rozdělení kompetencí mezi pracovníky OSPOD a zástupci neziskových organizací. Ze strany

neziskových organizací byly OSPOD vytýkány zejména nepřiměřené požadavky na některé služby, či naopak neochota přenechání jiných poskytovaných služeb. Z výpovědí pracovníků OSPOD je nicméně zřejmé, že nemají dostatek kapacit a času vykonávat mnohé a z jejich pohledu také důležité činnosti (Ibid., s. 12).

Výsledkem výzkumu je také detailní rozpracování potřeb (uvedeny v tabulce) náhradních rodičů a dětí v jejich péči s ohledem na různé fáze výkonu NRP. V rámci výzkumu byl, mimo výpovědi náhradních rodičů, zohledněn pohled na potřeby skrze služby pro pěstouny, tedy potřeby akcentované pracovníky OSPOD a neziskových organizací. Je však nutné zmínit, že výzkum se opíral o výpovědi nepříbuzenských pěstounů (Ibid., s. 13).

Rodiče v náhradní rodinné péči:

Fáze	Potřeby	Služby
Před přijetím dítěte	Dostatek informací o NRP, informace o rizicích, kontakt se zkušenými náhradními rodiči.	Kvalitní systém příprav, síť odborných center pro NRP.
Seznámení se s dítětem	Objektivní a ucelené informace o dítěti a volbě vhodného přístupu k dítěti.	Kvalitní spisová dokumentace o dítěti, poradenství při kontaktu.
Adaptace dítěte v rodině	Informace o vhodných výchovných přístupech (důležitost navázání pevného vztahu k jedné osobě), jak pracovat s historií dítěte, odborná pomoc, pomoc při kontaktu s biologickou rodinou.	Síť odborných center pro NRP, nabídka služeb, kvalitní příprava, nácvik metod při práci s přijatým dítětem.
Nástup dítěte do školy (mateřské, základní), výchova dítěte	Kontinuální odborná pomoc, dobrá komunikace aktérů NRP, informovanost okolí (lékaři, škola atd.).	Síť následných služeb, zajištění odborných služeb, systém odborných školení pro profesionály (učitele, psychology, lékaře aj.), osvěta ve veřejnosti.
Dospívání	Sdílení osobní zkušenosti, konzultace s odborníky, výchovné poradenství.	Služby odborníků (psycholog, terapeut, sexuolog, právník aj.), programy pro dospívající, krizová centra, kluby náhradních rodin.

Osamostatnění dítěte	Kontakt s osamostatňujícím se dítětem, umět dát dítěti dostatečný prostor pro jeho vlastní život a rozhodnutí, jistota, že dítě po odchodu nebude strádat (zajištěné bydlení, stálý zdroj příjmů), potřeba realizace sebe sama.	Síť odborných center pro NRP, psychologické a terapeutické služby zaměřené na NRP, adekvátní nastavení dávek státní sociální podpory, dostatečná kapacita domů na půl cesty a startovacích bytů.
Průběžně ve všech fázích procesu NRP	Pomoc v domácnosti, finanční podpora, kontakt s jinými lidmi řešícími podobné problémy, podpora partnerských vztahů, dlouhodobý kontakt s odborníkem – sociálním pracovníkem, psychologem aj., dostupnost a organizovanost služeb, informovanost o službách, osobní a pozitivní přístup sociálních pracovnic a jiných odborníků, pravidelné vzdělávání, telefonní linka pro NRP s nepřetržitým provozem, pravidelná supervize.	Osvěta a propagace náhradní rodinné péče veřejnosti, systém dlouhodobých odborných služeb – Centra pro NRP, kvalitní systém finanční podpory od státu, odlehčující služby, kluby náhradních rodin, pobytové a vzdělávací akce, společná setkání.

Zdroj: Bubleová a kol., 2014, s. 13-15.

Ačkoli je analýza zaměřena na potřeby příbuzenských pěstounů, jako důležité se nám zdá uvést také potřeby dětí v náhradní rodinné péči, které z výzkumu praxe náhradní rodinné péče v České republice vyplynuly, neboť potřeby pěstounů se mohou často odvíjet od potřeb svěřených dětí.

Děti v náhradní rodinné péči:

Fáze	Potřeby	Služby
Před přijetím dítěte	Začlenění do procesu (informace o tom, co se bude dít), příprava na přechod do nového prostředí.	Programy podpory dětí v ústavní péči, doprovázení dítěte jednou blízkou osobou (psycholog, terapeut), vytváření vzpomínkových materiálů pro dítě (kniha života, fotokniha, osobní

		hračka atd.), rozvoj dobrovolnické terapeutické podpory a pomoci dětem, příprava a podpora dětí, které již v náhradní rodině žijí.
První kontakt dítěte s rodinou	Vhodná forma prvního setkání s rodinou, postupné navazování pozitivního vztahu, cílená podpora jedné osoby (psycholog), rozloučení.	Přítomnost osoby, která dítě provede kontaktem, důstojné a klidné prostředí při prvním kontaktu dítěte s náhradními rodiči, realizace adekvátního rozloučení.
Adaptace dítěte v rodině	Pocit jistoty, bezpečí a pevné vazby, nalezení vzoru v rodině, člověka, kterého si bude vážit a který jej bude pozitivně ovlivňovat, kontakt s biologickou rodinou nesmí zvyšovat stres a pocity nejistoty, vztah s dalšími dětmi a členy rodiny, akceptace novými sourozenci, intenzivní individuální pozornost pečující osoby (přiměřený počet dětí v rodině), vyrovnání se s negativními zkušenostmi z minulosti.	Kvalitní příprava a vzdělávání náhradních rodičů, odborná podpora, zajištění sítě odborných center pro NRP s profesně a osobnostně zdatnými odborníky, zajištění psychologických a terapeutických služeb zaměřených na NRP, zajištění služeb pro provázení dítěte při změně prostředí, rozvoj programů práce s biologickou rodinou.
Nástup dítěte do mateřské školy	Potřeba jistoty, bezpečí a pevné vazby, přijetí od sourozenců a vrstevníků, potřeba vědět, co se od dítěte očekává a proč, adekvátní nároky dle možností a schopností dítěte, předávání dostatečných a pravdivých informací o historii dítěte, kontakt s biologickou rodinou nesmí zvyšovat stres a pocity nejistoty.	Osvěta a propagace náhradní rodinné péče veřejnosti, síť odborných center pro NRP včetně nabídky programů pro děti v NRP, psychologické a terapeutické služby zaměřené na NRP, seznámení pedagogů, lékařů a dalších osob v okolí dítěte s problematikou NRP, programy práce s biologickou rodinou.
Nástup dítěte do školy	Potřeba jistoty, bezpečí a pevné vazby, přijetí od sourozenců a vrstevníků, adekvátní nároky dle	Osvěta a propagace náhradní rodinné péče veřejnosti, síť odborných center pro NRP včetně

	možností a schopností dítěte, potřeba vědět, předávání dostatečných a pravdivých informací o historii dítěte, kontakt s biologickou rodinou nesmí zvyšovat stres a pocity nejistoty, porozumění běžným sociálním normám, pomoc od náhradních rodičů se školními povinnostmi.	nabídky programů pro děti v NRP, psychologické a terapeutické služby zaměřené na NRP, seznámení pedagogů, lékařů a dalších osob v okolí dítěte s problematikou NRP, volnočasové aktivity pro děti v NRP, dostatečný počet dobrovolnických programů v rámci doprovázení dětí v NRP, volnočasových aktivit.
Dospívání	Ošetření negativního působení problematických vztahů v rodině (zejména sourozenců, přesycenost množstvím kontaktů), bezpodmínečné přijetí rodiči, jako by byl jejich vlastní potomek, mít při sobě stabilního a důvěrného člověka (rodiče, přátelé, partner, sourozenci), být přijímán okolím, zejména vrstevníky a sourozenci, kontakt s biologickou rodinou nesmí zvyšovat stres a pocity nejistoty, podpora, pokud se dítě rozhodne kontaktovat členy své biologické rodiny.	Osvěta a propagace náhradní rodinné péče veřejnosti, síť odborných center pro NRP včetně nabídky programů pro děti v NRP, psychologické a terapeutické a případně sexuologické služby zaměřené na NRP, dostatečný počet dobrovolnických programů v rámci doprovázení dětí v NRP, volnočasových aktivit, seznámení pedagogů, lékařů a dalších osob v okolí dítěte s problematikou NRP.
Osamostatnění	Být stále v kontaktu se svou blízkou osobou/osobami (rodina, sourozenci, vrstevníci atd.), materiální zajištění/zdroj příjmu, dostupné a přijatelné bydlení, mít oporu při řešení nových situací (shánění práce, bytu, jednání s úřady, stěhování apod.).	Osvěta a propagace náhradní rodinné péče veřejnosti, síť odborných center pro NRP, adekvátní nastavení dávek státní sociální podpory, psychologické a terapeutické služby zaměřené na NRP, dostatečná kapacita domů na půl cesty a startovacích bytů.

Zdroj: Bubleová a kol., 2014, s. 19-21.

Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR, SocioFactor s.r.o., 2015

V rámci analýzy bylo zjištěno, že příbuzenští a nepříbuzenští pěstouni v podstatě tvoří dvě odlišné skupiny. V reflexi na okolnosti a podmínky nabytí statusu pěstouna lze říci, že se tyto dvě skupiny liší zejména v motivaci vstupu do role pěstouna a absencí vzdělávací přípravy u skupiny příbuzenských pěstounů. Příbuzenští pěstouni, na rozdíl od nepříbuzenských, do pěstounství vstupují v nepříznivých podmínkách nejen pro děti, ale také pro ně samotné jakožto členy biologické rodiny dítěte. Z výzkumu pak dále vyplývá, že mají tyto dvě skupiny velmi odlišné potřeby. Pracovníci organizací vidí spojení skupin příbuzenských a nepříbuzenských pěstounů jako nešťastné řešení, což se dle jejich slov projevuje například při skupinových akcích (SocioFactor, 2015a, s. 115-116).

Analyzovaná data ukazují, že z příbuzenských pěstounů tvoří téměř 69 % prarodiče, téměř 20 % tety nebo strýcové, 4,3 % sourozenci a přibližně 7 % jiní příbuzní svěřených dětí (Ibid., s. 36).

Pěstounské rodiny příbuzenské a nepříbuzenské se také ve většině případů liší počtem dětí v rodině (nutno poznamenat, že respondenti uváděli celkový počet dětí v rodině včetně svých vlastních). Zatímco nepříbuzenští pěstouni se většinou starají o čtyři a více dětí (více než 76 %), příbuzenští pěstouni z větší části pečují pouze o jedno dítě (63 %). Tento fakt lze připsat tomu, že v případě příbuzenských rodin jsou pěstouni často prarodiči dětí (Ibid., s. 58).

Služby poskytované pěstounům za účelem pomoci a doprovázení během výkonu role pěstouna byly pěstouny příbuzenskými hodnoceny pozitivněji než pěstouny nepříbuzenskými. Zároveň obě skupiny hodnotily jako nejméně přínosnou službu pomoci při zajišťování kontaktu dítěte s jeho rodiči (Ibid., s. 59). Příbuzenští pěstouni celkově nabízené služby spíše nechtějí či neumí využívat, což velmi úzce souvisí s tím, že na pěstounství jako takové nebyli dostatečně dlouhou dobu předem připravováni, na rozdíl od pěstounů nepříbuzenských (Ibid., s. 114).

Analýza současného stavu náhradní rodinné péče v Moravskoslezském kraji, SocioFactor s.r.o., 2015

Ačkoli jsou v mnoha ohledech jak na příbuzenské, tak na nepříbuzenské pěstouny kladeny stejné nároky, příbuzenští pěstouni nemají povinnou přípravu na NRP, což může mít za následek jejich nepřipravenost na některé krizové situace, které mohou zejména v začátcích výkonu role pěstouna nastat. Někteří z příbuzenských pěstounů se však přípravy na NRP účastní z vlastní iniciativy, nicméně odborníci apelují na to, že by příprava měla být pro příbuzenské pěstouny povinná (SocioFactor, 2015b, s. 125). Neabsolvování přípravy na NRP příbuzenskými pěstouny může mít negativní dopad zejména při kontaktu pěstounů a dětí s biologickými rodiči. Obecně je pěstouny kontakt s biologickou rodinou hodnocen jako problémový a samotní pěstouni v tomto ohledu vyjadřují obavy. V rámci přípravy na NRP jsou pěstouni na tyto situace připravováni, nicméně jak již bylo zmíněno, mnoho příbuzenských pěstounů přípravou neprochází a v některých případech může být situace více ztížena nedobrými vztahy mezi příbuzenskými pěstouny a rodiči dětí. Obavy ze setkání s biologickými rodiči dětí se pak přirozeně odráží v potřebách náhradních rodin ve smyslu asistence odborníka při setkávání (Ibid., s. 130).

Krizové je zejména období puberty, kdy se pro děti a pěstouny stává problematická oblast výchovy a vzdělávání. V této oblasti je potřeba pěstouny podpořit skrze doprovázející organizace. Neochota obrátit se na doprovázející organizaci se týká především příbuzenských pěstounů, rodinní příslušníci se jednoduše domnívají, že rodina se dokáže postarat o své členy nejlépe a nepotřebuje k tomu cizí pomoc. Ačkoli odborníci upozorňují na fakt, že u některých pěstounů je potřeba odlehčovacích služeb více než zřejmá, pěstouni právo na tuto danou službu většinou nevyužijí, pravděpodobně z důvodu strachu ze selhání při výkonu role „rodiče“, kterou si často zaměňují s rolí pěstouna (Ibid., s. 130-131).

Kladnou stránkou příbuzenské péče je setrvání dítěte v širší rodině, z tohoto pohledu však mohou nastat také problémy. Praxe ukazuje, že v některých případech se širší rodina nedokáže o dítě příkladně postarat. Nejsložitější situace nastává, když je pěstounem prarodič dítěte či dětí. Prarodiče jsou často v situaci, kdy sami při výchově vlastního potomka selhali, a tudíž může nastat situace, že se patologické chování, objevující se u prarodičů a rodičů později objeví také u dětí (Ibid., s. 145).

Příbuzenská pěstounská péče tak ne vždy působí v nejlepším zájmu dítěte (Ibid., s. 150). Mezigenerační propast mezi prarodiči jakožto pěstouny a dětmi může být během NRP velkým problémem mimo jiné také z důvodu, že prarodiče již na plnohodnotnou výchovu svých vnoučat zkrátka nestačí (Ibid., s. 145).

V rámci příbuzenské pěstounské péče je z řad odborníků upozorňováno na možnost zneužívání finanční podpory, která pěstounům náleží. Odlišnost skupin příbuzenských a nepříbuzenských pěstounů a práce s nimi vede mnoho odborníků k názoru, že by se pojmenování „pěstounská péče“ ve spojitosti s příbuznými mělo zcela vynechat, ačkoli jsou pro zachování svěření dítěte do širší rodiny a možnost získání příspěvků (Ibid., s. 146).

Na cestě ke specializaci pěstounské péče, Nadační fond J&T, 2015

Za předpoklad úspěšného vykonávání role pěstouna je považována kvalitní příprava a dobrá znalost potřeb dětí. Vzhledem k tomu, že se děti ocitající se v NRP často potýkají s emocionálními a sociálními problémy způsobenými následky špatného zacházení od týrání a domácího násilí přes zneužívání až po zanedbávání péče, potřeby těchto dětí jsou velmi specifické a jejich výchova a vzdělávání by tomu měly být přizpůsobeny. Vzdělávání pěstounů se tak v těchto případech jeví jako nanejvýš důležité a k jeho zajištění a podpoře by měly velkou měrou přispívat doprovázející organizace ať už pomocí svých interních pracovníků či zajištěním externího odborného poradenství. Vzdělávání pěstounů by nemělo probíhat jakožto nutnost, kterou si musí pěstouni plnit. Obsah vzdělávacích akcí by měl být tvořen podle potřeb pěstounů na základě jejich zpětných vazeb tak, aby jim byl v praxi užitečný a v konečné fázi napomáhal zdravému rozvoji dětí (Nadační fond J&T, 2015, s. 10-12).

Příbuzenská pěstounská péče: když dítě vychovávají prarodiče, Mošťková, Š., Sobotková, I., 2016

K tématu pěstounské péče, zejména pak k příbuzenské, v tuzemsku nenalezneme dostatek relevantních výzkumných podkladů. Zahraniční literatura vztahující se k danému tématu je z důvodu odlišné legislativy a kulturně-společenského kontextu do našeho prostředí jen těžce přenositelná. Od roku 2006

do roku 2015 zaznamenal institut pěstounské péče více než dvojnásobný nárůst, co se počtu přijatých dětí týče. V roce 2015 z celkového počtu pěstounů větší polovinu tvořili prarodiče svěřených dětí. Celkově pak příbuzenská pěstounská péče v roce 2015 tvořila více než 73 % celkové pěstounské péče (Mošťková & Sobotková, 2016, s. 48).

Výchova vnoučat je pro prarodiče v mnoha ohledech vyčerpávající. Prarodiče se často potýkají s finančními, zdravotními, existenčními či sociálními těžkostmi (Backhouse & Graham, 2012 cit. dle Mošťková & Sobotková, 2016, s. 50). Nicméně starost o vnoučata pro prarodiče také znamená radostnější a aktivnější život a možnost na druhou šanci pro to uspět v roli „rodiče“. V případech příbuzenské pěstounské péče, a zejména pak jedná-li se o vztah prarodič-vnouče, u pěstounů dochází ke konfliktu rolí prarodiče jakožto přítele a pomocníka a novou rolí náhradního rodiče jakožto autority a vychovatele (Backhousová a Grahamová, 2012 cit. dle Mošťková & Sobotková, 2016, s. 50).

Existuje několik důvodů, proč jsou děti svěřovány do příbuzenské pěstounské péče svých prarodičů. První skupinou příčin je patologický způsob života biologických rodičů (alkohol, jiné návykové látky, trestná činnosti, výkon trestu, týrání, zanedbávání). Druhou skupinou jsou osobní charakteristiky biologických rodičů (nezralost rodičů, nezodpovědnost, nezájem o dítě, psychické problémy). Poslední skupinu tvoří životní události biologických rodičů (rozpad vztahu, nedostatek financí, odjezd do zahraničí) (Mošťková & Sobotková, 2016, s. 55).

Analýza situace příbuzenské pěstounské péče, Institut projektového řízení a.s., 2017

V České republice je příbuzenská pěstounská péče převažujícím typem náhradní rodinné péče. Podmínky nastavené pro pěstounskou péči, včetně koncepce příbuzenské pěstounské péče, v roce 1973 se více méně nezměnily. (Institut projektového řízení a.s., 2017, s. 4).

Věkový průměr příbuzenských pěstounů je vyšší než u nepříbuzenských, vzhledem k tomu, že se příbuzenskými pěstouny stávají většinou prarodiče dětí. To má v některých případech negativní dopad na ekonomickou situaci rodiny, a tak se v polovině případů dávky pěstounské péče stávají základním předpokladem pro

výkon role pěstouna, což platí jak pro příbuzenské, tak pro nepříbuzenské pěstouny (Ibid., s. 7, 50).

Příbuzenští a nepříbuzenští pěstouni se shodují, že přijetí dítěte má velké dopady na psychiku lidí v domácnosti. Pozitivně pak hodnotí dopady v podobě zvýšení rodičovských kompetencí. Z hlediska doprovázejících organizací jsou jako nejzávažnější problém u příbuzenských pěstounů vnímány vztahy v rodině, sami pěstouni to ale jako závažný problém nevnímají a v tomto ohledu si nepřipouští riziko negativního vlivu na výchovu dětí (Ibid., s. 9). V případě příbuzenských pěstounů je otázka kontaktu s biologickým rodičem vnímaná vyhroceněji než u nepříbuzenských pěstounů. Často se objevují situace, kdy je kontaktu s biologickým rodičem ze strany příbuzenských pěstounů bráněno, nebo se naopak objevují situace, kdy biologický rodič sdílí domácnost společně s pěstouny (Ibid., s. 50).

Pozitiva příbuzenské pěstounské péče lze spatřovat v zachovávání vztahů s širší rodinou, tedy nevytržení dítěte z jeho dosavadního přirozeného prostředí, zachování vlastní identity apod. Naopak právě setrvání ve stejném prostředí může mít na děti také negativní dopad ve smyslu přenášení nevhodných vzorců chování, narušených vztahů v rodině, utajování důležitých informací, nedostatečné fyzické i psychické vybavenosti příbuzných k výchově dětí. Otázkám týkajícím se rodinné historie rodičů se příbuzenští pěstouni snaží spíše vyhýbat z důvodu obav vstupování doprovázejících organizací do rodinných záležitostí. Mnohdy však mohou právě doprovodné organizace rodinám v tomto směru pomoci, a proto organizace pěstouny motivují, aby tato témata sdíleli alespoň na společných setkáních a podpůrných skupinách v rámci vzdělávání (Ibid., s. 9-10).

Příbuzní přistupují k přijetí dětí do pěstounské péče nejčastěji z důvodu nutnosti akutního řešení nastalé situace. Na druhé straně nejčastějšími důvody předčasného ukončení příbuzenské pěstounské péče jsou většinou výchovné problémy dětí (nezvládnutí výchovy u dospívajícího dítěte), vztahové problémy v rodině a neschopnost příbuzenských pěstounů poskytnout dětem odpovídající péči (Ibid., s. 9-10).

Z doprovázejících organizací zaznívá názor, že dávky pěstounské péče by měly být flexibilnější a posuzovány individuálně. Jejich výše by se měla odvíjet od toho, jak osoba o svěřené dítě pečuje, nakolik se mu věnuje, jak ho podporuje v rozvoji a jak dodržuje závazky vyplývající z dohody o výkonu pěstounské péče a ze zákona.

V současné době neexistuje účinný sankční systém pro pěstouny, kteří s doprovázejícími institucemi nespolupracují (Ibid., s. 56).

Potřeby dětí či příbuzných o ně pečujících nejsou nijak systematicky monitorovány a z tohoto důvodu neexistují dlouhodobější data, která by se dala využít na sestavení strategických plánů k řešení situace příbuzenských pěstounů (Ibid., s. 106).

Příbuzenská pěstounská péče z analýzy vyšla jako do jisté míry nejasný institut. Na jedné straně je na rodinu vyvíjen tlak ve smyslu její primární funkce a povinnosti postarat se o svého člena, zároveň však z výzkumu vyplývá, že právě příbuzenské pěstounské rodiny mnohdy řeší závažné problémy spojené s pěstounstvím, které vyžadují speciální pozornost (Ibid., s. 106).

Ačkoli lze, dle analýzy, konstatovat, že se příbuzenská a nepříbuzenská pěstounská péče v některých důležitých otázkách příliš neliší, zásadním rozdílem, který může mít dopad na celkový výkon role pěstouna a jeho přístup k ní, je fakt, že pěstouni příbuzenští, na rozdíl od nepříbuzenských, neprocházejí přípravou na NRP (Ibid., s. 106).

Analýza potřeb rodin ze sociálně vyloučených lokalit s dětmi v náhradní rodinné péči, Fučík a kol., Fakulta sociálních studií MU, 2018

Výzkumný vzorek tvořily ženy, jež mají děti v různých formách náhradní rodinné péče a pocházejí ze sociálně vyloučených lokalit v Brně (FSS, 2018, s. 6).

Důvody převzetí dítěte do péče rodinnými příslušníky lze, dle výzkumné zprávy, chápat buďto jako reakci na odebrání či hrozbu odebrání dětí, tedy jakousi nutnost rozhodnout se, anebo jako důsledek vlastní aktivity, tedy snahy o řešení krizové situace, kdy zejména prarodiče náhradní rodinnou péčí přebírají zodpovědnost za své vlastní děti a tímto krokem se snaží pomoci svým vnoučatům (Ibid., s. 11).

Na náhradní rodinnou péči prarodiče přistupují často z důvodu solidarity ke svým dětem, protože se v rámci vyloučených lokalit často setkáme s opakujícím se jevem brzkého rodičovství, a zároveň také prarodiče pociťují zodpovědnost či provinění, že se jejich vlastní děti nedokázaly postarat o své potomky (Ibid., s. 13).

V některých případech příbuzenských pěstounů se projevuje problematika nejasného (nepochopeného) vymezení statusu pěstounů, vzhledem k tomu, že od pěstounství očekávají práva a povinnosti náležící jiným právním institutům, například osvojení. Zdá se však, že důvodem nemusí být nezájem ze strany pěstounů, nicméně fakt, že jsou často postaveni před volbu “stát se“ či “nestát se“ pěstounem, kterou musí učinit v krátkém časovém rozmezí. V tomto případě se jedná o velmi výrazné specifikum příbuzenské pěstounské péče od pěstounské péče nepříbuzenské, vzhledem k tomu, že nepříbuzenští pěstouni mají více času a informací před tím, než učiní rozhodnutí, zda chtějí být pěstouny (Ibid., s. 15).

Jako problematický se nejen v rámci příbuzenské pěstounské péče jeví také jeden ze základních předpokladů náhradní rodinné péče, a sice fakt, že kontakt s biologickou rodinou je považován za žádoucí, a dokonce je povinností pěstouna tyto vazby rozvíjet a posilovat. Z výsledků výzkumu vyplývá, že sporadický kontakt dětí s biologickými rodiči pěstounům působí komplikace a u dětí často vytváří falešné naděje, což může mít negativní vliv na jejich psychický vývoj. (Ibid., s. 16).

Pomoc ze strany sociálních pracovnic, spadajících jak pod OSPOD, tak pod doprovázející neziskové organizace, participantky hodnotí kladně, nicméně v případě pracovnic OSPOD participantky vidí problematické to, jaký vliv mohou mít reference pracovnic OSPOD při soudním rozhodování, vzhledem k tomu, že rodiny navštěvují občasně a jen na krátkou dobu. Nicméně návštěvy pracovnic neziskových organizací neviděly všechny participantky jako formu poradenství, část žen jejich návštěvy vnímá jako nutnou kontrolu při výkonu náhradní rodinné péče (Ibid., s. 18-19).

Zejména v sociálně vyloučených lokalitách, kde hraje příjem financí významnou roli, vnímají participantky značný rozdíl mezi pěstounstvím a péčí o jinou osobu. Dle interpretací vidí ženy v pěstounské péči vedle finanční podpory také další výhody jako vzdělávání se, výlety pro děti apod. S tímto se pak dále pojí problém netransparentnosti a nepředvídatelnosti rozhodování o svěření do pěstounské péče. Péče o osobu blízkou často funguje jako přechodná, ačkoli ne zrovna účinná, fáze před svěřením do péče pěstounské (Ibid., s. 22-24).

Také v tomto výzkumu se projevila, v souvislosti s příbuzenskou pěstounskou péčí, často zmiňovaná problematika věkového rozdílu mezi prarodiči a vnoučaty, kdy dospívání a dosažení plnoletosti svěřených dětí probíhá v kontextu zhoršující se životní situace babiček. Pěstounská péče a s ní spojená finanční podpora zároveň

zaniká dovršením 18 let dětí, ačkoli „*sociologická a demografická literatura v celém kontextu vyspělých euro-amerických společností popisuje výrazně pozdější časování základních životních tranzic, jimiž jsou odchod z rodičovské domácnosti, start v zaměstnání i založení vlastní rodiny*.“ (Arnett 2000, 2006 cit. dle FSS, 2018 s. 29).

Ve výzkumu se zmiňuje také riziko opakování nevhodných vzorců chování, což je další specifikum příbuzenské náhradní rodinné péče (FSS, 2018, s. 33). U daného výzkumného vzorku se ve výhledech do budoucna objevovalo vzdělání, jakožto aspekt vzestupné sociální mobility, a riziko užívání drog, jako symbol sestupné životní dráhy, přičemž právě užívání drog bylo participantkami vnímáno jako něco neovlivnitelného. Zároveň se ve výpovědích vůbec neobjevovala sféra rodinného života, ve smyslu důrazu na nalezení si vhodného partnera a udržení si stabilního vztahu (Ibid., s. 29).

Pěstounské rodiny v České republice, základní charakteristiky pěstounů a dětí v pěstounské péči, Lipová, Krbcová & Tomanová, Asociace Dítě a Rodina, z.s., 2019

Podle statistik z roku 2017 vykonávalo pěstounskou péči 12 351 osob. Příbuzenská péče tvořila více než 68 % případů, dlouhodobá pěstounská péče tvořila 25 % případů a pěstounská péče na přechodnou dobu tvořila okolo 7 % případů. Příbuzenská pěstounská péče je pak ze tří čtvrtin (78 %) tvořena prarodiči dětí (Lipová, Krbcová & Tomanová, 2019, s. 7-8).

Prarodiče svěřených dětí, jež jsou většinou starší 50 let, se při výkonu role pěstouna potýkají se specifickými problémy zejména důsledkem velkého věkového rozdílu mezi nimi a svěřenými dětmi. Prarodiče tak ne vždy umějí děti podpořit, poradit jim v oblasti vzdělávání a výchovy a celkově reagovat na jejich specifické potřeby (Ibid., s. 10).

U příbuzenských pěstounů převažuje základní vzdělání nebo kategorie vzdělání vyučen bez maturity. Vzdělání příbuzenských pěstounů tedy bývá nižší než u pěstounů nepříbuzenských. Rozdíly mezi těmito skupinami by měly být reflektovány a měly by jim být přizpůsobeny plány povinného vzdělávání pěstounů (Ibid., s. 12).

Většina příbuzenských pěstounů má v péči jedno či dvě děti (Ibid., s. 16). Přičemž do péče příbuzných děti přicházejí častěji až ve starším školním věku (Ibid., s. 20). Specifikum příbuzenské pěstounské péče spočívá také v tom, že se v tomto typu NRP vyskytuje vyšší procento romského etnika (26,3 %), než u pěstounské péče na dobu přechodnou (11,7 %) a nepříbuzenské pěstounské péče (16,9 %). Nicméně z výzkumu stále vyplývá, že větší polovinu dětí svěřených do příbuzenské pěstounské péče tvoří děti z většinového etnika (57,9 %) (Ibid., s. 22).

V rámci pěstounské péče tvoří PPP největší skupinu. Svými charakteristikami však zároveň vyžaduje specifický přístup a od nepříbuzenských pěstounů a pěstounů na přechodnou dobu se v mnoha ohledech velmi liší, zejména také proto, že tyto dvě skupiny jsou na svou roli pěstounů dlouhodobě odborně připravovány. Veřejný obraz pěstounské péče tak vytváří dvě velmi odlišné skupiny pěstounů, jako vhodné se tak, také vzhledem ke specifickým potřebám příbuzenských pěstounů, zdá tento typ NRP od institutu pěstounství vyčlenit (Ibid., s. 27).

Otázky náhradní rodinné péče v právním kontextu, IQ Roma servis, z.s., JUDr. Pavel Šitavanc, 2019

„Současný právní stav příbuzenské pěstounské péče tedy v zásadě odpovídá podmínkám nastaveným již v roce 1963 a řešení otázky odměny pěstouna v případě příbuzenské p.p.[1] odpovídá úpravě z roku 1992.“ (Šitavanc, 2019, s. 16).

Jako jeden z hlavních problémů při nahlížení na PPP Šitavanc uvádí vhodnost příbuzného pro výkon pěstounské péče, vzhledem k často opakovanému riziku reprodukce patologických vzorců chování. Na základě tohoto argumentu mají někteří odborníci za to, že by příbuzenská pěstounská péče měla být zrušena nebo alespoň jinak pojmenována. Šitavanc však v tomto kontextu vyzdvihuje fakt, že právě v případě PPP pěstounství často navazuje na svěření do péče jiné osoby, které má totožné podmínky svěření jako PP, jinými slovy *„jestliže byl příbuzný shledán vyhovujícím pro svěření dítěte do péče jiné osoby podle § 954, měl by vyhovovat i svěření dítěte do pěstounské péče podle § 962.* (Ibid., s. 16-17).

Druhým zmiňovaným problémem jsou příčiny svěření dítěte do péče prarodičů, kdy lze příčiny rozdělit na subjektivní (neochota rodičů pečovat o dítě, opuštění

[1] Pěstounské péče

dítěte, přenechání dítěte v péči jiné osoby, zneužívání návykových látek rodiči apod.) a objektivní (dočasné pracovní zaneprázdnění, nemoc, výkon trestu, omezení ve svéprávnosti v rozsahu péče o nezletilé, odmítání péče rodičů dítětem, nutnost zpřetrhání vazeb dítěte na závadové prostředí apod.) (OZ cit. dle Šitavanc, 2019, s. 17).

Příbuzenská pěstounská péče je také často spojována s problematikou sociálně vyloučených lokalit, ve kterých převažují právě subjektivní důvody svěření dětí do PPP. Nezmiňovaným, nicméně zejména v sociálně vyloučených lokalitách velmi podstatným důvodem svěření dětí PPP prarodičům je nízký věk vstupu do rodičovství, což je ostatně po generace opakující se problém. Důsledkem je pak častá dluhová past prarodičů, což v konečné fázi velmi často vede k zamítnutí svěření dítěte do pěstounské péče (Ibid., s. 19).

V rámci výkonu pěstounské péče pro pěstouny platí povinnost účastnit se průběžného vzdělávání, nicméně účast na vzdělávání není nijak vynutitelná. Právě u příbuzenských pěstounů se nicméně častěji vyskytuje neochota účastnit se vzdělávacích kurzů, přičemž důvodem bývá zejména přesvědčení rodiny, že nepotřebuje s výchovou “svých“ dětí pomoci. Zároveň je však potřeba zmínit, že příbuzenští pěstouni, na rozdíl od pěstounů nepříbuzenských, před nabytím statusu pěstouna neprochází ani vzděláváním pro žadatele o náhradní rodinnou péči (Ibid., s. 20).

Kvalita života příbuzenských pěstounů, Karkoszková & Kubíčková (výzkumné šetření v rámci studentské grantové soutěže), 2019

Ke sběru dat byly využity dva typy dotazníků, přičemž jeden z nich se zaměřoval na psychickou pohodu příbuzenských pěstounů a druhý na strategie zvládání stresu (Karkoszková & Kubíčková, 2019, s. 78).

Dotazník týkající se psychické pohody příbuzenských pěstounů byl vyhodnocován v šesti dimenzích: sebepřijetí, pozitivní vztahy s druhými, autonomie, zvládání životního prostředí, smysl života a osobní rozvoj. Z celkového vyhodnocení těchto dotazníků vyplývá, že u 17 % respondentů byly zaznamenány vyšší hodnoty v oblasti osobní psychické pohody, 68 % vykazuje průměrné hodnoty a u 15 % bylo evidováno nízké skóre (Ibid., s. 80).

Druhý typ dotazníků vztahujících se ke strategiím zvládání stresu se skládá z třinácti dimenzí, téměř ve všech dimenzích převažují odpovědi spadající do pásma průměrných hodnot. Za zmínku nicméně stojí subtest odmítání viny, který je považován za defenzivní strategii, kdy odpovědi 27 % respondentů spadají do oblasti vyšších hodnot, což znamená, že odmítají odpovědnost za vzniklou zátěž, a jen 7 % respondentů pak připouští, že mají nějaký podíl na určitých krizových situacích. Více než polovina respondentů (53 %) odpověděla, že se snaží vyhýbat zátěžovým situacím a pouze 20 % respondentů uvedlo, že má tendenci při psychické zátěži skrze navazování kontaktů s okolím získávat podporu k řešení těchto nepříznivých situací (Ibid., s. 81).

Zajímavým zjištěním vyplývajícím z analýzy dat je fakt, že jedinci prokazující vyšší osobní pohodu v zátěžových situacích spíše využijí negativní strategie zvládání stresu (úniková tendence, perseverace, rezignace, sebeobviňování), kdežto u jedinců vykazující nižší skóre v osobní pohodě se objevovaly spíše pozitivní strategie (podhodnocení, odmítání viny, kontrola situace atd.) (Ibid., s. 81-82).

Dítě ve výchově příbuzných, Občanské sdružení Rozum a cit, Uhlířová, 2010

Výkon role pěstouna bývá pro příbuzné velmi náročný, proto je nutné jim poskytnou možnost sdílení vlastních zkušeností, sociálně právního poradenství, cíleného vzdělávání, pomoci v oblasti práce s traumatem dětí i příbuzných. Obecně je potřeba realizovat terénní sociální práci a poskytovat odlehčovací služby pro pěstouny (Uhlířová, 2010, s. 52).

Právě o odlehčovací služby, jak z výsledků vyplývá, mají příbuzenští pěstouni velký zájem. Nedostatek informací napomáhajících v orientaci systému sociálních dávek a nabízené pomoci považují příbuzenští pěstouni za velký nedostatek. Nejtěžší pro příbuzné bývají zejména začátky pěstounské péče, a to jak v oblasti informací, tak v oblasti psychické podpory. Pozitivně je vnímána pomoc v oblasti mediačních služeb a sanace rodiny (Ibid., s. 52).

Metodika doprovázení pěstounů, OSPOD Úřadu městské části Praha 14, Lenka Horváthová, 2017

Na první pohled se může zdát, že při vzniku příbuzenské pěstounské péče se pro dítě situace téměř nemění, vzhledem k tomu, že před vznikem PPP dítě v péči daného příbuzného (většinou prarodiče) již nějakou dobu setrvává. Nicméně i přesto, že dítě zůstává ve stejném prostředí, přechodem na PPP dochází k zásadním změnám v rolích a celém rodinném systému. U příbuzenských pěstounů pak často dochází ke kolizi rolí, kdy například babička zároveň zastává roli matky (Horváthová, 2017, s. 12-13).

Metodika pro práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami ze sociálně vyloučených lokalit: příbuzenská pěstounská péče v rodinách ohrožených sociálním vyloučením, Marková, Klimparová a Maňková, 2019

Pozitiva v péči příbuzných o dítě lze spatřovat v tom, že dítě vyrůstá v přirozeném prostředí, zůstává například ve stejné škole, v kontaktu s širší rodinou a nemusí se tedy potýkat s většími změnami týkajícími se vlastní identity. Naopak jako rizika, která se u příbuzenské pěstounské péče mohou vyskytnout, jsou zdůrazňována opakování nevhodných vzorců chování, problematické vztahové vazby v rodině či snížené výchovné kompetence pěstounů (Marková, Klimparová a Maňková, 2019, s. 11).

Náhradní rodinná péče odehrávající se ve vyloučených lokalitách má mnoho specifik, které je při práci s touto cílovou skupinou potřeba reflektovat a na základně kterých byly vymezeny určité konkrétní potřeby této skupiny. Mezi významná specifika patří obecně negativní vztahy s vnějším okolím, rizikové a problematické vztahy a vazby v primární i širší rodině a časté nepříznivé rodinné situace, ke kterým se váží již zmíněná rizika opakování nevhodných vzorců chování. V rámci příbuzenské náhradní rodinné péče se pak také velmi často vyskytují situace, kdy jsou rodiče s dítětem v kontaktu, zasahují (často i negativně) do jeho výchovy, nicméně o dítě osobně nepečují a nepodílejí se na jeho pozitivním vývoji (Ibid., s. 12-13).

Pečující osoby, často prarodiče, pak musí řešit například finanční stránku zabezpečení dětí, kolizi rolí prarodič/rodič, obavy z opětovného selhání při výchově, narušený vztah k rodičům dítěte atd. (Ibid., s. 13).

Proces svěření dítěte do pěstounské péče je pro rodinu spojen s mnoha úskalími od nutné spolupráce hned s několika institucemi přes řešení své vlastní krizové situace a formálních záležitostí svěření k dohledu institucí nad výkonem pěstounství (Ibid., s. 13). Na základě analýzy byly identifikovány potřeby specifické pro danou cílovou skupinu (Ibid., s. 17):

- Znalost procesu svěřování dítěte do náhradní rodinné péče a jednotlivých forem
- Celková orientace v problematice
- Získání jasných informací
- Znalost rolí a kompetencí jednotlivých institucí
- Potřeba odborného sociálně-právního poradenství po celou dobu procesu svěřování dítěte do péče
- Potřeba jistoty, která umožní úspěšné setrvání dítěte v rodině
- Podpora spolupráce s odborníky
- Vyslyšení hlasu rodiny

Jako nejčastější důvody zájmu příbuzných o pěstounskou péči zdroj uvádí nedostatečné finanční zajištění pečující osoby při péči o dítě, komplikovanou péči o dítě a zájem o podporu v této oblasti a komplikované vztahy s rodiči dítěte a zájem o odporu v této oblasti (Ibid., s. 27).

K řešení problematiky příbuzenské pěstounské péče ve vyloučených lokalitách metodika v závěru doporučuje, aby byly jasně nastaveny role a kompetence jednotlivých subjektů, docházelo ke koordinování multidisciplinární spolupráce zapojených subjektů a aby byl individuální plán ochrany dítěte tvořen společně s rodinou. Dále zdůrazňuje potřebu informovanosti všech zapojených subjektů (tzn. školská zařízení, lékaři a další odborníci spolupracující s rodinou), nastavení pravidelných setkání odborníků a rodinami, vzdělávání, motivaci, edukaci a co největší zapojení rodin a v neposlední řadě také osvětu vůči laické veřejnosti (Ibid., s. 64-65).

Aktuální otázky náhradní rodinné péče z pohledu MPSV ČR, příprava novelizace zákona o SPOD, MPSV, 2020

Aktivity MPSV v oblasti NRP – Projekt „Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí“ – KA04 Rozvoj náhradní rodinné péče

Výstupy obsahují informace týkající se toho, kdo se může stát náhradním rodičem, jaká jsou odborná kritéria pro posuzování zájemců o NRP, jakým způsobem lze zájemce o NRP vyhledávat, manuály postupů pro zprostředkování NRP, informační materiály např. pro děti, které jdou do NRP. V elektronické podobě výstupy obsahují také doporučení pro přípravu a další vzdělávání zájemců o NRP, analýzu potřeb pěstounských rodin pečující o děti se specifickými potřebami, metodiku realizace besed na ŽŠ a SŠ k tématu NRP, analýzu situace příbuzenské pěstounské péče, návrh systémového řešení výkonu a podpory příbuzenské NRP, zprávu o příčinách umisťování dětí mimo vlastní rodinu z perspektivy OSPOD, analýzu stávajícího stavu posuzování žadatelů o NRP v ČR, analýzu příprav žadatelů o NRP a jejich následného vzdělávání, manuál postupů při odborném posuzování zájemců o NRP (Šoustal, 2020).

Chystaná novela zákona o SPOD má obsahovat změny v dávkách pěstounské péče, zaopatřovací příspěvek pro mladé dospělé odcházející z náhradní péče, ZDVOP, převod inspekcí kvality SPOD z ÚP na MPSV, legislativně-technické úpravy (Ibid.).

3.3. Závěry Desk Research

Náhradní rodinnou péči upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, nicméně podmínky nastavené pro pěstounskou péči, včetně koncepce příbuzenské pěstounské péče, v roce 1973 se více méně nezměnily (Institut projektového řízení a.s., 2017). Z uvedených zdrojů vyplývá, že příbuzenští a nepříbuzenští pěstouni v podstatě tvoří dvě odlišné skupiny (SocioFactor, 2015a), dle MPSV má osoba příbuzná či dítěti blízká při svěření dětí do pěstounské péče přednost před osobou jinou (MPSV, 2019). Předpoklad pro úspěšné vykonávání pěstounské role je kvalitní příprava pěstounů a dobrá znalost potřeb dětí (Nadační fond J&T, 2015), nicméně příbuzenští pěstouni na rozdíl od pěstounů nepříbuzenských před přijetím dětí do

pěstounské péče neprochází přípravnou vzdělávací fází, která by jim právě tyto znalosti poskytla (SocioFactor, 2015a).

V příbuzenské pěstounské péči lze spatřovat klady ve smyslu setrvání dítěte v širší rodině, nicméně tento fakt může mít dle některých odborníků také negativní dopad, a sice reprodukci patologických vzorců chování (SocioFactor, 2015b; Šitavanc, 2019).

V roce 2014 byly zaváděny změny týkající se pěstounské péče, nicméně nejasné rozdělení kompetencí mezi pracovníky OSPOD a neziskovými organizacemi se ukázalo jako problematické a chaotické (Bubleová a kol., 2014). Metodika z roku 2019 však stále doporučuje, aby byly v rámci řešení problematiky příbuzenské pěstounské péče ve vyloučených lokalitách jasně nastaveny role a kompetence jednotlivých subjektů (Marková, Klimparová a Maňková, 2019).

Institut pěstounské péče tak, jak je v České republice nastaven, tedy více méně odpovídá potřebám nepříbuzenské pěstounské péče, ačkoli data z roku 2017 ukazují, že příbuzenská pěstounská péče tvořila více než 68 % případů pěstounské péče vůbec (Lipová, Krbcová & Tomanová, 2019).

Z uvedených zdrojů tedy vyplynuly zejména tyto problémy/potřeby, se kterými se příbuzenští pěstouni během výkonu své role potýkají.

- Problém nejasného/netransparentního rozdělení kompetencí mezi OSPOD a neziskovými organizacemi,
- potřeba informací před PP o vhodných přístupech k výchově dětí,
- kontinuální odborná pomoc,
- potřeba sdílení osobní zkušenosti
- potřeba podpory – finanční, psychologická, sociálních pracovnic (Bubleová a kol., 2014).
- Potřeba přípravy na PP – „naučit“ příbuzenské pěstouny využívat nabízené služby (SocioFactor, 2015a).
- Problém při setkávání dětí s rodiči – potřeba asistenční služby,
- podpora v období puberty dětí – v rámci příbuzenské PP ale neochota obrátit se na doprovázející organizaci (SocioFactor, 2015b).
- Potřeba přípravy na PP – ale u příbuzenské PP obtížné (Nadační fond J&T, 2015).

- Zejména u prarodičů problém s výchovou dětí – zátěž psychická, fyzická i finanční (Mošťková & Sobotková, 2016; FSS, 2018).
- Dávky/příspěvky jako základní předpoklad výkonu PP,
- problémové vztahy v rodině – negativní dopad na výchovu a psychiku dětí,
- potřeba flexibilnějšího a individuálnějšího přístupu při uznávání dávek PP,
- potřeba více specifikovat/upřesnit vymezení statusu pěstouna u příbuzenské PP,
- potřeba odlišit příbuzenskou a nepříbuzenskou pěstounskou péči (Institut projektového řízení, 2017; FSS, 2018).

4. Analýza sociodemografických a dalších charakteristik příbuzenských rodin

Cílem této výzkumné etapy bylo sestavit základní sociodemografický profil klientských rodin organizace a zjistit charakteristiky příbuzenských pěstounů. Společně se zadavatelem byly vytvořeny proměnné, ze kterých byla sestavena matice, do které byla zaznamenávána data ze sekundárních zdrojů CEPP, tedy z anonymizovaných spisů. V této etapě tedy byla aplikována desk research a ze získaných dat byly vytvořeny základní charakteristiky příbuzenských pěstounů a jejich sociodemografický profil. Výsledky z této etapy výzkumu jsou zpracovány níže v grafech. Celkem byly získány charakteristiky od 169 rodin. Byly to všechny rodiny, které měly v období, kdy probíhala tato výzkumná etapa, podepsanou dohodu o výkonu pěstounské péče v CEPP, jsou zde tedy zahrnuti jak příbuzenští pěstouni, tak poručníci (viz podkapitola 3.1). Analýza proběhla na všech pobočkách CEPP, v Ostravě, Karviné, Novém Jičíně, Opavě, Frýdku-Místku a Bruntále a data byla získávána z archivovaných anonymizovaných spisů.

Počet klientských rodin podle pracovišť CEPP

Z analýzy počtu rodin po pracovištích vyplynulo, že nejvyšší počet pěstounských rodin v příbuzenské pěstounské péči se nalézá v Ostravě. Jednalo se téměř o třetinu (29,6 %) všech rodin. Druhý nejvyšší počet pěstounských rodin je v Novém Jičíně, skoro čtvrtina (23,1 %) všech rodin. Téměř pětina (17,8 %) rodin se nalézá v Karviné, 12,4 % v Opavě a 11,8 % ve Frýdku-Místku. Nejmenší počet rodin se nalézá v Bruntále, kde bylo 5,3 % rodin.

Status rodin v rámci NRP

V rámci analýzy byl sledován status rodin v rámci NRP. U více než čtyř pětin (85,2 %) případů se v rodinách vyskytuje status pěstouna. U 9,5 % případů se již od začátku vyskytuje status poručníka a v 5,3 % případů platí, že se jedná o bývalé pěstouny, kterým byl později přidělen status poručníka. Mezi statusem pěstouna a poručníka existují jisté zákonem dané rozlišnosti zejména pak v míře práv a povinností pěstounů/poručníků vůči dětem (viz podkapitola 3.4).

Charakteristiky pěstounů z různých hledisek

Z 225 pěstounů je 70,7 % žen a 26,7 % mužů. U 2,6 % nebylo ze spisu pohlaví zjištěno.

Přibližně u dvou pětin (40,8 %) rodin figuruje pěstoun sám bez partnera/partnerky. U více než jedné čtvrtiny (26,1 %) rodin figuruje pěstoun, který má partnera/partnerku, který/která není oficiálně pěstounem. U přibližně jedné třetiny rodin (33,1 %) má pěstoun partnera/partnerku, který/která je oficiálně také pěstounem. Oficiálních pěstounů tak v rámci 169 rodin působí 225. Téměř tři pětiny (59,2 %) rodin se mohou ve výchově dítěte/dětí opírat o dva partnery. U dvou pětin (40, 8 %) rodin se musí pěstoun spoléhat na výchovu dítěte/dětí sám.

Průměrný věk pěstouna je 55 let. V nejmladší kategorii 18 až 34 let se nachází 9,8 % pěstounů. V kategorii 35 až 49 let je více než pětina (21,3 %) pěstounů, v kategorii 50 až 64 let figuruje necelá polovina (44 %) pěstounů a v nejstarší kategorii 65 let a více se nachází skoro čtvrtina (24,9 %) pěstounů. Necelé dvě třetiny (68,9 %) pěstounů jsou tedy starší 50 let.

10 % pěstounů žije v obcích do 1 000 obyvatel, 14,2 % pěstounů žije v obcích od 1 000 do 5 000 obyvatel. Skoro pětina (17,8 %) pěstounů bydlí v obcích/městech s 5 000 až s 20 000 obyvateli. Přibližně třetina pěstounů (33,7 %) žije ve městech 20 000 až 100 000 obyvatel. Ve městech nad 100 000 obyvatel pobývá téměř čtvrtina (24,3 %) pěstounských rodin.

Děti v příbuzenské pěstounské péči

Celkem se ve 169 rodinách pěstounů nachází 229 dětí, průměrně na domácnost připadá 1,36 dítěte. Ve více než dvou třetinách (71,6 %) rodin se pěstouni starají o jedno dítě. Ve více než pětině (21,9 %) domácností se pěstouni starají o dvě děti. V 6,5 % rodinách se nacházejí 3 děti.

Průměrný věk dítěte je 11,3 let. Do věkové kategorie 0 až 4 roky bylo zařazeno 11,4 % dětí. Do věkové kategorie 5 až 9 let bylo možno zařadit méně než jednu třetinu (28,8 %) dětí. Přibližně jedna třetina (32,8 %) dětí spadala do věkové kategorie 10 až 14 let. Do věkové kategorie 15 až 18 let se zařadila méně než jedna třetina (27 %) dětí.

Ze spisů bylo zjištěno, že průměrný věk dítěte, kdy o něj pěstoun začíná pečovat (není zde návaznost na rozsudek o pěstounské péči nebo jiný právní akt), je 4,4 let. Pěstouni začínají o děti pečovat v období do jednoho roku dítěte ve více než pětině (21,8 %) případů. V období od 1 roku do 4 let pak začínají o dítě pečovat přibližně ve třetině (32,3 %) případů a v období 5 až 9 let téměř ve čtvrtině (24 %) případů. V období 10 až 14 let je to již jen v 8,3 % případů a v období 15 až 17 let pouze ve 4,4 % případů. Údaj nebyl zjištěn u 9,2 % dětí.

U více než dvou třetin (68,6 %) rodin byl příbuzenský vztah pěstounů k dětem označen jako prarodič/prarodiče. U necelé pětiny (17,8 %) rodin byl příbuzenský vztah pěstounů k dětem označen jako teta/strýc. Sourozenecký příbuzenský vztah se objevoval u 4,1 % rodin. Příbuzenský vztah praprarodič/praprarodiče se vyskytoval u 3 % rodin. Do kategorie „jiné“ bylo zařazeno 5,3 % rodin. Zde se dají zařadit všechny širší rodinné vztahy jako sestřenice, prateta, nevlastní sestra, syn sestřenice, partner matky dítěte atd. Příbuzenský vztah nebyl uveden u 1,2 % rodin.

Graf 1 Příbuzenský vztah pěstounů k dítěti/dětem

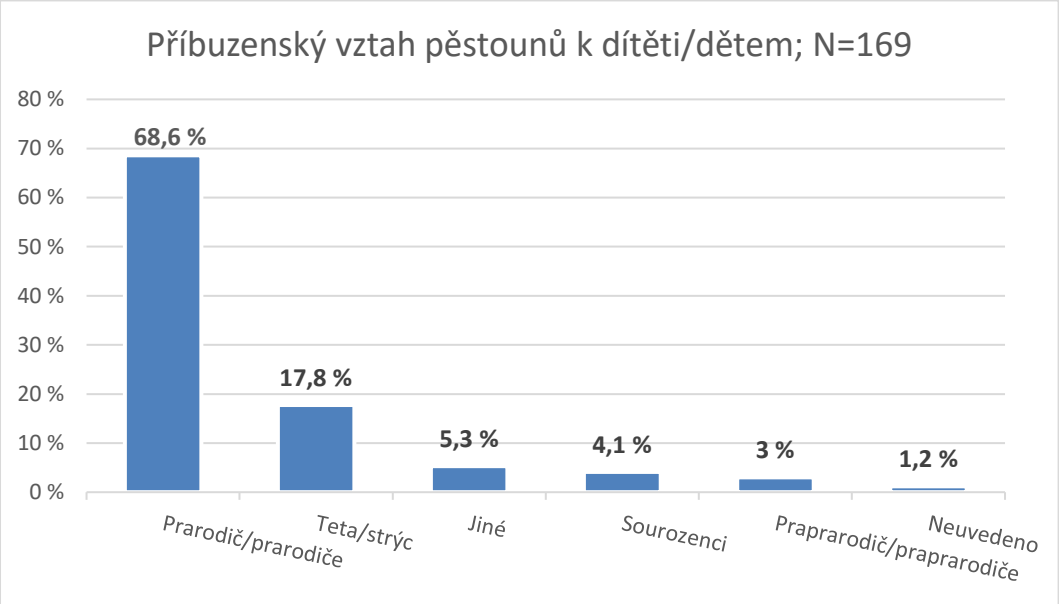

Ve více než čtyřech pětinách (78,6 %) případů přišlo dítě k pěstounům přímo z rodiny. V 11 % případů bylo dítě vzato z ústavní péče. Ve 4,8 % případů bylo dítě před tím umístěno u přechodných pěstounů a ve 3,9 % případů ze zařízení ZDVOP. U 1,7 % případů nebylo zjištěno, odkud dítě do rodiny směřovalo. Necelá pětina (19,7 %) dětí byla před pěstounskou péčí odloučena od rodiny.

Zkušenost s výchovou vlastních dětí mělo, dle spisů, 89,4 % rodin. Naopak 6,5 % rodin zkušenost s výchovou vlastních dětí nemělo a u 4,1 % rodin nebyla tato zkušenost ze spisu zjištěna.

V 63,9 % se v domácnosti pěstounů nevyskytovaly vlastní děti. Jedno vlastní dítě v domácnosti pěstounů se vyskytovalo v necelé pětině (16,6 %) případů. Dvě děti se objevily v 7,1 % případů, 3 děti jsme nalezli jen u 1,2 % případů. Pouze v jednom případě se v rodině vyskytovalo 5 vlastních dětí (0,6 %). U 10,6 % nebyl údaj zjištěn. Vlastní děti pěstounů byly přítomny v přibližně jedné čtvrtině (25,4 %) domácností. Pokud byly přítomny vlastní děti pěstounů v domácnosti, ve více než polovině případů (53,5 %) se jednalo o nezletilé děti. Ve více než jedné čtvrtině domácností (27,9 %) se jednalo o zletilé děti. V necelé pětině (16,3 %) domácností byly zastoupeny nezletilé i zletilé děti. U 2,3 % domácností údaj nebyl k dispozici.

Informace vztahující se k rodičům odebraných dětí

Dále jsme se zabývali tím, jaké důvody odebrání dětí byly, dle rozhodnutí soudu, v dokumentaci uvedeny. U většiny biologických rodičů se jednalo o kumulaci různých důvodů. V necelé polovině (44,3 %) případů se jednalo o projevy nezájmu o děti. Přibližně v pětině (20,4 %) případů byly zmiňovány návykové látky (drogy) a téměř v pětině (18 %) případů se objevoval alkohol. V 10,2 % případů byl jako jeden z důvodů odebrání dětí uveden výkon trestu odnětí svobody ale také zanedbání péče (10,2 %). U 9 % pak byla uvedena neschopnost postarat se o dítě, dále pak bezdomovectví (6,6 %), absence druhého rodiče (v případě, že rodič nechtěl/nebyl schopen se o děti postarat) (6,6 %), násilí (4,2 %), psychické problémy (2,4 %) či nezvládnutí péče (2,4 %).

Graf 2 Důvody odebrání dětí biologickým rodičům dle rozhodnutí soudu

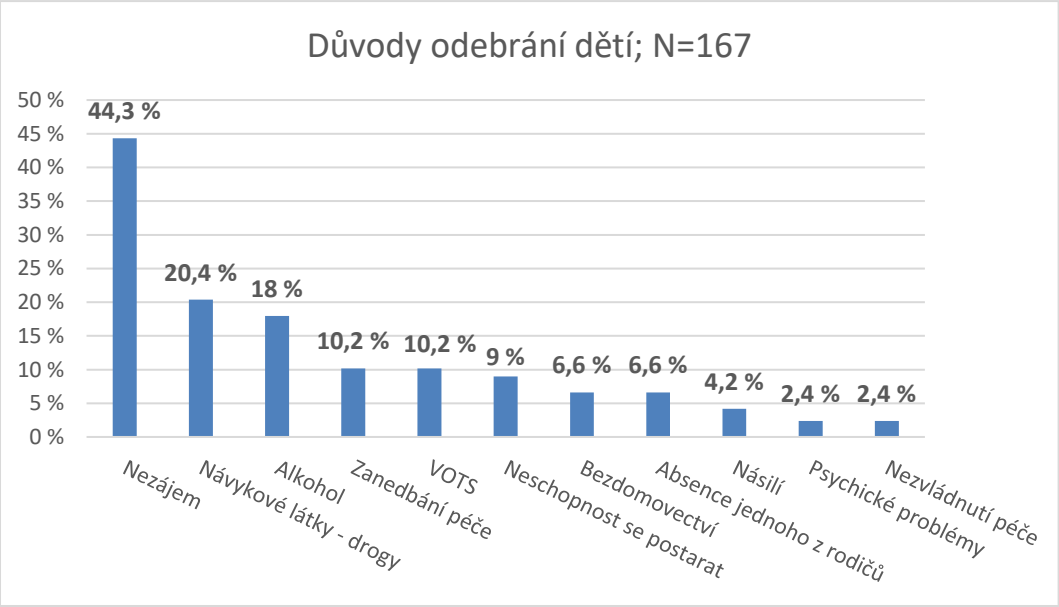

Z analyzovaných spisů bylo dále zjištěno, že pravidelný kontakt s biologickými rodiči udržuje přibližně třetina (33,7 %) dětí v pěstounských rodinách. Nepravidelný kontakt udržuje více než třetina (36,7 %) dětí v rámci pěstounských rodin. Naopak k žádnému kontaktu s biologickými rodiči nedochází u necelé třetiny (28,4 %) dětí. U 1,2 % případů nebyl údaj k dispozici.

Přiznaná odměna pěstouna

Téměř devadesát procent (88,8 %) rodin pěstounů má přiznanou odměnu pěstouna. Odměnu pěstouna nemá přiznanou 6,5 % rodin. U 4,7 % případů nebyl ve spisech údaj k dispozici. Vliv na přiznání odměny pěstouna má vyjádření příslušného OSPOD, pod který pěstouni spadají. Z 11 rodin (6,5 %), které nemají přiznanou odměnu pěstouna, je více než polovina (54,5 %) vedena pod stejným pracovištěm OSPOD.

Graf 3 Přiznaná odměna pěstouna

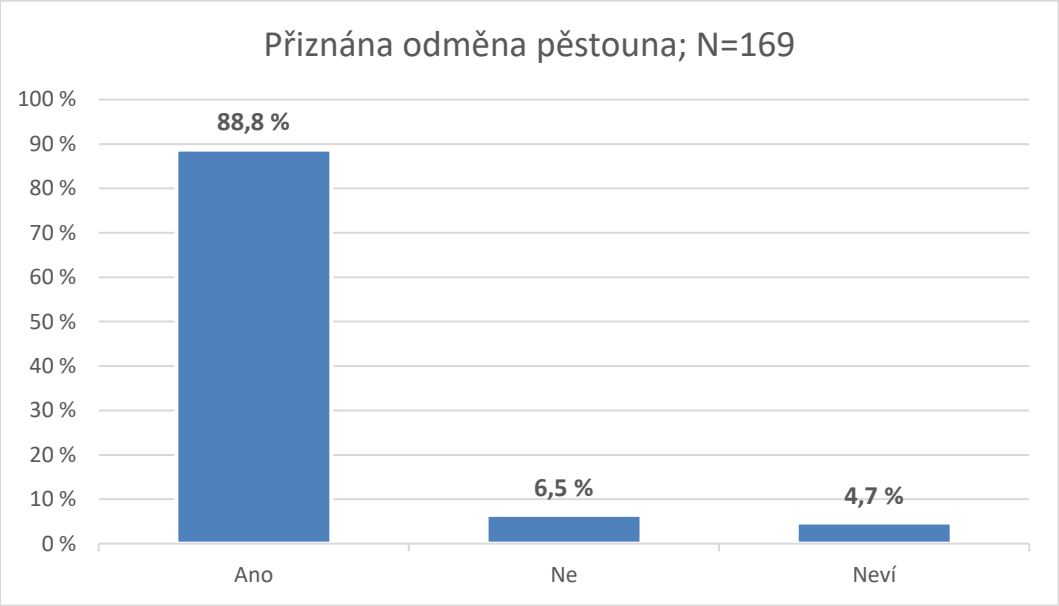

Závěr: Konstrukce typu příbuzenského pěstouna

Na základě zjištění z analýzy sociodemografických a dalších charakteristik rodin jsme vytvořili obraz typického příbuzenského pěstouna v CEPP, který se vytváří na základě základních charakteristik uživatelů služeb, aby bylo možné služby lépe cílit nebo přetvářet.

* Žena
* 55 let
* Prarodič
* Pečuje o 1 dítě stáří 11 let od jeho 4 let
* Dítě přišlo k pěstounovi přímo z rodiny
* Žije ve městě
* Má přiznanou odměnu pěstouna
* Má vlastní zletilé děti mimo domácnost
* Důvod výkonu pěstounské péče – nezájem rodičů o dítě a užívání drog a alkoholu

5. Zjištění z kvalitativní části výzkumu

Níže popsaná část výzkumné zprávy obsahuje výsledky kvalitativního výzkumu, ty vycházejí z realizovaných pilotních a následných skupinových a individuálních rozhovorů. V rámci výzkumu proběhlo 27 individuálních polostrukturovaných rozhovorů a jedna Focus group o 14 participantech. Participanti byli vybráni na základě vzorkování, které bylo vytvořeno ve výzkumné etapě Analýza sociodemografických a dalších charakteristik rodin. Participanti byli vybíráni na základě kritéria pohlaví, věku, bydliště, příbuzenského vztahu k dětem a počtu nezaopatřených dětí, o které se starají (mimo děti svěřené do PP). Scénáře individuálních polostrukturovaných rozhovorů obsahovaly okruhy témat: začátek pěstounské péče, problémy/přínosy spojené s pěstounskou péčí, rodinné vztahy, vzdělávání, ideální podpora pro příbuzenské pěstouny, plány a budoucnost. Scénář Focus group obsahoval okruhy: začátek pěstounské péče a problémy, vzdělávání pěstounů, ideální podpora pro příbuzenské pěstouny a budoucnost. Scénáře individuálních polostrukturovaných rozhovorů i Focus group reflektovaly různá období výkonu pěstounské péče, aby bylo možné zhodnotit potřeby příbuzenských pěstounů v různých obdobích péče o dítě. Scénáře reflektovaly období před začátkem pěstounské péče (období, kdy se pěstouni rozhodovali, zda přijmou dítě/děti do péče), po začátku pěstounské péče (období jednoho roku od přijetí dítěte/dětí do péče), období delší než jeden rok od přijetí dětí do péče, až po současnost

a budoucnost. Prostřednictvím uvedených technik byl, mimo problémy, se kterými se participanti potýkají, zjišťován také žádoucí stav, tedy ideální fungování příbuzenské pěstounské péče.

Focus group byla realizována v prostorách doprovodné organizace CEPP tak, aby bylo pro participanty zajištěno přátelské prostředí. Centrum psychologické pomoci (CEPP) dle stanovených kritérií oslovilo potencionální participanty a domluvilo s nimi termín konání Focus group. Klíčoví pracovníci v případě potřeby zajistili pěstounům dopravu a doprovod. Atmosféra při realizaci této metody byla uvolněná a participanti tak neměli problém sdílet své názory, Focus group byla vedena dvěma facilitátory.

Individuální polostrukturované rozhovory byly zpravidla realizovány v domácnostech jednotlivých pěstounů, popřípadě v prostorách CEPP dle výběru každého pěstouna tak, aby byla rovněž navozena příjemná a přátelská atmosféra a pěstouni byli sdílní.

Výsledky z analýzy individuálních polostrukturovaných rozhovorů a Focus group jsou v následující části interpretovány po jednotlivých obdobích výkonu pěstounské péče.

5.1. Období před začátkem pěstounské péče (období, kdy se pěstouni rozhodovali, zda přijmou děti do péče)

Jako hlavní důvody, proč se biologičtí rodiče přestali o děti starat, uváděli participanti alkoholismus, závislost na omamných látkách, nezájem o děti, zanedbávání péče, domácí násilí aj. Participanti většinou zastávali názor, že předešlá výchova děti negativně ovlivnila natolik, že se s psychickými problémy potýkají do současnosti. Část dětí navíc prošla ústavní výchovou, která podle participantů měla také negativní vliv na jejich psychiku.

„Stresující pro ně byl Klokánek. Museli jsme je tam dát, ale bylo to špatně. Cizí lidé, cizí prostředí. Měli nám je nechat rovnou, když je známe od miminka.“

Příbuzenští pěstouni, kteří se výzkumu účastnili, sami sebe často vnímali jako jedinou alternativu pro děti, které by v opačném případě byly svěřeny do ústavní péče, přičemž varianta ústavní péče byla příbuzenskými pěstouny interpretována jako nepřijatelná. Zároveň však participanti přijetí dětí do péče popisovali jako

přirozenou věc, o které dlouho nerozmýšleli, a rozhodnutí postarat se o děti bylo u většiny okamžité.

„Já jsem to automaticky převzala jako normální věc… a druhá věc byla morální… je to dítě po mé dceři.“

Je však nutné zmínit, že si ve většině případů participanti byli vědomi, že se biologičtí rodiče dětí potýkají s problémy a situace, kdy jim děti mohou být odebrány, tak může reálně nastat. Tato část participantů pak právě z tohoto důvodu pociťovala menší tlak při procesu rozhodování o přijetí dětí do péče. Naopak participanti, kteří o problémech biologických rodičů neměli tušení, interpretovali proces rozhodování se o přijetí dětí do péče nebo jejich umístění do ústavní péče jako velmi časově omezený proces a pociťovali větší tlak na svou osobu, zejména pak ze strany úřadů.

„Já jsem neměla čas rozhodovat se, zazvonili mi u dveří, řekli mi, jaká je situace u bratra, o které jsem nevěděla, i když k nám jezdil. A buď si ji vezmu, nebo půjde do ústavu. S manželem jsem to řešila po telefonu, ten byl v práci, že mi tam sedí v kuchyni, a museli jsme se hned rozhodnout. Na ústavní výchovu jsme nechtěli přistoupit, to by mi nedalo, měla jsem stejně starou dceru.“

Pocit viny či sebeobviňování pěstounů prarodičů za špatnou výchovu svých vlastních dětí, které se důsledkem této špatné výchovy nedokázaly postarat o své děti, se objevoval pouze u dvou participantů. Většinou však pěstouni patologické chování biologických rodičů dětí dávali za vinu například tlaku společnosti, který vedl k užívání drog, kriminálním činnostem apod. Tato otázka nebyla, z důvodu citlivosti, pokládána všem participantům. Období před začátkem pěstounské péče a proces rozhodování, zda pěstouni přijmou děti do péče, provázely obavy, zda se dokáží o děti postarat do jejich plnoletosti (tyto obavy se objevovaly zejména u participantů vyššího věku). Důvody těchto obav pramení z nejisté budoucnosti a možného zhoršení zdravotního stavu participantů. Mimo to se u participantů vyskytovaly také pochybnosti, zda se o děti zvládnou postarat finančně. V období před začátkem pěstounské péče daní příbuzenští pěstouni pociťovali zejména lítost nad dětmi a silnou motivaci jim pomoci.

„Já jsem tak prostě neuvažovala, já jsem chtěla zachránit děcko, takže nebylo o čem.“

Důležitým zjištěním je, že si participanti v tomto období stěžovali na nedostatek informací při procesu rozhodování o přijetí dětí a také na jejich nejednotnost. Jako hlavní zdroj informací byl v tomto období identifikován OSPOD. Zároveň se ukazuje, že přístupy různých OSPOD nejsou z pohledu participantů v otázce příbuzenské péče jednotné. Podle participantů různé OSPOD podávají rozdílné informace. Někteří participanti zmiňují nejednotnost informací i v rámci zaměstnanců jednoho OSPOD. Konkrétně participanti hovořili o již zmíněné nejednotnosti, nepřesnosti či nedostatečnosti obdržených informací při rozhodování o pěstounské péči, někteří zcela postrádali informaci o tom, na co má či nemá pěstoun nárok. V některých případech ze strany OSPOD dokonce zcela absentovala informace o institutu pěstounské péče. V tomto období převažovaly u participantů negativní zkušenosti s informovaností o pěstounské péči.

„Rok jsem nevěděla nic, holka byla u nás, neměli jsme pěstounskou péči. Napřed bylo předběžné opatření… vůbec jsem nevěděla, že je pěstounská péče, nebo že něco takového existuje… informace ze začátku nic. Člověk do toho tak spadne a poraďte si sám.“

„Vůbec žádné informace jsem neměla. Řekli mi, že svěří staršího vnuka do péče fyzické osoby, a když tak potom můžu požádat do pěstounské péče, neznala jsem rozdíly mezi různými formami péče, jejich výhody a nevýhody. Všude se mě ptali, proč ho nemám jako pěstounka. Byla to pro mě nová situace, nic jsem neznala. Chtěla jsem po OSPOD vědět, kde a co mám vyřídit… nikdo z OSPOD už se o to potom nezajímal.“

Část participantů nicméně vyjádřila také spokojenost s informacemi v rámci OSPOD a označovali zaměstnance jako významnou podporu v tomto období. Podle některých participantů je zaměstnanci OSPOD provedli celým úředním procesem, pomohli zařídit administrativu týkající se pěstounské péče a poskytli veškeré informace.

„Pracovnice OSPOD poskytla veškeré informace, abych se zorientovala, sepsali jsme potřebné papíry, doprovodila mě na úřady a na doprovázející organizaci, zajistila pomoc z potravinové banky. Informace byly srozumitelné a přesné.“

S nejednotností poskytnutých informací se však někteří pěstouni setkávali také ze strany soudního systému. Opět záleželo na konkrétním soudu a soudci, zda se k příbuzenské pěstounské péči přiklonil či nikoli. U participantů se tedy objevovaly jak pozitivní, tak negativní zkušenosti se soudy. Pozitivně hodnotili, pokud soudní jednání proběhlo rychle, to bylo nejčastěji v případech, kdy biologičtí rodiče souhlasili se svěřením dítěte do péče, eventuálně také v případech, kdy měli rodiče dětí kriminální minulost. Participanti negativně hodnotili soudní jednání v případech, kdy probíhalo z jejich pohledu dlouho. Nejčastěji to bylo z důvodu, že biologičtí rodiče nesouhlasili se svěřením dítěte do péče a pokud měl soud podezření na účelovou pěstounskou péči a zneužití tohoto institutu.

„Velmi mě trápilo, že jsem se stala oficiálně pěstounkou až po roce a tři čtvrtě. To mě trápilo nejvíc. Soud mi ji nechtěl dát do předběžné péče, protože je to prý zbytečné. Jako důvod udávali, že vnučka není v ohrožení života a že se o ni starám. S tím jsem měla obrovské problémy. Honil mě úřad práce. Měla jsem vnučku sotva pět dní a musela jsem na nějakou přednášku, jak si shánět práci. Nemohla jsem mít rodičovský příspěvek, ani žádné finance. Bez manžela bych to nedala.“

Rozdílný postoj úřadů se podle pěstounů projevuje také v rozhodování o přiznání odměny pěstouna, kdy v rámci některých úřadů je její přiznání těžké dosáhnout, v rámci jiných úřadů je její přiznání skoro automatické. Participanti se v období, kdy se rozhodovali o přijetí dětí do péče, dostávali do prostředí, kde neexistuje jednotná informovanost a jednotný přístup úřadů, záleží pak na konkrétním úřadu a také zaměstnanci úřadu, jaké informace potenciální pěstoun získá a zda bude plně informován o možnostech a výkonu pěstounské péče.

Participanti si stěžovali na nedostatek podpory a uváděli, že si v tomto těžkém období často museli pomoci sami. Pokud podporu cítili, tak to bylo nejčastěji z okolí rodiny, přátel, ale také od jiných pěstounů. Jednalo se především o známé, kteří již měli zkušenosti s pěstounstvím, ale také o přechodné pěstouny, u kterých bylo původně dítě umístěno.

Toto období bylo velmi psychicky náročné jak pro participanty, tak pro samotné děti. Podle výpovědí participantů je v tomto období nejdůležitější mít něčí podporu a případně také psychologickou pomoc.

Období před začátkem pěstounské péče, společně s obdobím po jejím začátku označují participanti za nejkrizovější a nejnáročnější období, ve kterém pro ně dochází k velkému životnímu zlomu. Zejména v období před pěstounskou péčí pěstouni potřebovali největší podporu, pomoc a zdroj potřebných informací, nicméně právě systematická informovanost a podpora se participantům dostávala jen zřídka.

„Krizový nebyl začátek pěstounské péče, ale období před schválením pěstounské péče.“

V reflexi na zjištění výzkumu uvedená v první části závěrečné zprávy a dat vyplývajících z kvalitativní části realizovaného výzkumu je zřejmé, že příbuzenští pěstouni, zejména pak v období před zahájením pěstounské péče, na rozdíl od nepříbuzenských pěstounů, čelí mnoha specifickým problémům: krátký čas poskytnutý na rozhodnutí, zda se o dítě postarají, na to navazující jakási morální odpovědnost k dítěti z vlastní rodiny, neabsolvování přípravné fáze před přijetím dítěte, malý nebo žádný zdroj informací o pěstounské péči, emoční angažovanost k biologickým rodičům dětí a celkové rodinné vztahy a vazby či vnímání pěstounské péče jako trvalého, nikoli přechodného stavu výchovy dětí.

5.2. Období po začátku pěstounské péče (období jednoho roku od přijetí dětí do péče)

Období po začátku pěstounské péče lze, na základě interpretací pěstounů, vnímat jako významný životní zlom, kdy po přijetí dětí do péče docházelo k velkým změnám v jejich dosavadním životě a životních rolích. U pracujících participantů nastaly změny v zaměstnání, jako změny v pracovních úvazcích, ukončení podnikání, nástupy na mateřskou či rodičovskou dovolenou, což mělo často za následek pokles příjmů domácnosti. Část participantů řešila otázku změny bydliště z důvodu nevyhovujícího prostředí pro výchovu dětí. V některých z těchto případů pěstouni jen velmi těžko sháněli dostatečný finanční obnos na zaplacení kauce pronajímatelům.

„Museli jsme shánět větší nájemní byt, kvůli dětem. Bylo to hrozně nákladné to stěhování, stěhováci, kauce, nájem předem. Stálo to 60 000 korun, bez finanční rezervy bychom na to nedosáhli.“

Přijetí dětí do péče pro pěstouny často znamenalo mnoho technických změn týkajících se například přestupu do školky či školy nebo změny obvodních a jiných lékařů, přičemž nejčastěji se potýkali s problémem dětem sehnat v rámci Moravskoslezského kraje zubního lékaře. Participanti se v tomto období také nejčastěji začínali zabývat psychickými problémy dětí, kterými často trpěly z důvodu traumat z předchozí výchovy. Toto období bylo však psychicky náročné také pro samotné pěstouny a sami často potřebovali psychologickou pomoc. Se začátkem péče se stále objevovaly obavy z budoucnosti, zda se dokáží o děti postarat například z důvodů zdravotních potíží, vyššího věku či nedostatku financí. Nejsilnější byly tyto obavy u starších pěstounů, kteří tvoří většinu všech příbuzenských pěstounů.

„Využívali jsme hodně pomoc psychologů, aby děti to trauma zpracovaly. Bylo to potřeba.“

„Starost o děti pro nás byla velmi náročná, protože jsem měla nadváhu, musela jsem podstoupit bandáž žaludku, abych vůbec byla schopná se o děti starat, dědeček dětí je po mozkové mrtvici a jeho zdravotní stav není ideální. Starost o děti pro nás byla hlavně ze začátku náročná.“

Také v období začátku pěstounské péče se participanti potýkali s problémy s vyřizováním administrativy týkající se výkonu pěstounské péče a problémy s nedostatkem informací. Část participantů uváděla, že se informace o výkonu pěstounské péče dozvídali postupně. Z výpovědí vyplývá, že participanti většinou nedostali ucelenou informaci před začátkem výkonu pěstounské péče. Někteří pěstouni byli poté překvapeni, že nemohou dětem sami vyřídit cestovní doklady, bankovní účet nebo rozhodovat o lékařských zákrocích. Tyto problémy řešili postupně, tak jak se objevovaly. Velkou změnou pro příbuzenské pěstouny však bylo, že v tomto období již mohli počítat s podporou doprovázející organizace a jejích pracovníků, kteří dokázali pěstounům s problémy poradit a pomoci s vyřízením administrativy.

„Nevěděla jsem, že za ni nemůžu rozhodovat v nemocnici, že ji nemohou vytáhnout mandle, to jsem zjišťovala až v konkrétních situacích. Nevěděla jsem vůbec nic, až když jsem trefila na konkrétní situaci, tak jsem si to prošla.“

„Jsem pěstoun, mám veškeré povinnosti, ale nemám žádné práva. Ještě děti mají biologického otce, který je jejich zákonný zástupce, a tím se vše komplikuje.“

Jak již bylo uvedeno, období začátku pěstounské péče pro pěstouny znamenalo mnoho nejen technických, materiálních či finančních změn, ale část z participantů procházela také významnými změnami jejich rolové identity. Z původně prarodičů, sourozenců, tet a strýců se stávají rodiče. Někteří pěstouni tuto roli bez problému přijímali a byli s ní ztotožněni. Někteří starší pěstouni berou novou roli jako šanci na druhé mateřství a rodičovství. Část pěstounů si změnu rolí nepřipouštěla a dále sebe sami viděli jako prarodiče, sourozence atd. Někteří tak raději chtějí, aby je děti oslovovaly příslušnými označeními jako *„babičko“, „dědo“, „teto", „strejdo“* atd. a neztotožňují se s rolí náhradního rodiče. Identita je situační a u části participantů dochází k různé identifikaci v rozdílných situacích, v některých situacích se cítí například jako prarodiče, v některých jako rodiče.

"Lehčí by pro nás bylo, kdybychom my byli babička s dědou (...), máme dvě děti a bohužel jsme tím neprošli, ale zase na druhou stranu dělali jsme to pro něho (pozn. pro vnuka), ta situace byla taková..."

Ve výpovědích se neobjevovalo, že by důsledkem přijetí dětí do pěstounské péče vznikaly konflikty mezi biologickými nebo již dříve osvojenými dětmi pěstounů a nově přijatými dětmi do pěstounské péče. Pokud někteří z pěstounů o tomto tématu hovořili, zmiňovali, že přijetí dětí do rodiny nebyl problém, brali to jako přirozenou věc a děti si k sobě našly cestu jako sourozenci.

V období po začátku pěstounské péče se tedy pěstouni potýkají se zásadními změnami v jejich dosavadním životě, mění se jejich životní role, musí řešit administrativní záležitosti spojené s výkonem pěstounské péče, zároveň však mají v tomto období omezený počet informací o institutu PP jako takové.

5.3. Období delší než jeden rok od přijetí dětí do péče až po současnost

Žádný participant nelitoval rozhodnutí přijmout dítě/děti do péče. Přijetí dětí do péče vnímali jako záchranu dětí před ústavní péči a zároveň vědomí, že je o děti dobře postaráno, u nich vyvolávalo dobrý pocit. Ačkoli většina participantů explicitně nezmiňovala, že by je výkon pěstounské péče o něco „obral“, někteří hovořili

o negativních dopadech pěstounské péče ve formě ztráty svobody, soukromí, práce, role prarodiče či životní energie. Zejména starší pěstouni pak naopak pozitivně hodnotili, že s dítětem „omládli“ a znovu vedou aktivní život. Uváděli, že jsou díky dětem častěji ve společnosti, navazují nové kontakty a užívají si výchovu dětí, na kterou mají podle svých slov více času, než když vychovávali své vlastní děti.

„Když jsme měli ty první děti, tak mě bylo 40. Zatímco teď, když máme ty druhé děti, tak já mám sice 70, ale mám zase 40 let.“

Zároveň však také dodávali, že v některých situacích již nemají dostatek fyzických a psychických sil a výchova pro ně bývá náročná. Objevuje se zde mezigenerační propast mezi nimi a dětmi. Participanti vychovávali podle svých slov vlastní děti v jiné době, než je tato, změnily se výchovné metody, změnil se celý svět kolem nich. Největší nedostatky viděli ve své počítačové negramotnosti, neorientují se ve světě sociálních sítí a v oblastech zájmu dětí. Někteří starší participanti zmiňovali, že nemají autoritu zejména u starších dětí. S chybějící autoritou pak hůře zvládají výchovné problémy dětí.

„S děckama řešíte dospívání a tyhle věci, dneska ani nevím, co se může, vždyť se všechno změnilo, já ani nevím, jak ty věci řešit.“

Nejnáročnější období ve výchově dětí byla/je podle participantů puberta dětí. Část participantů dokonce období puberty dětí označila jako krizové, vzhledem k tomu, že si nebyli jisti, zda výchovu nadále zvládnou. K přechodu dětí z pěstounské péče do ústavní péče dochází často právě v období puberty, kdy pěstouni přestávají péči o děti zvládat. Období puberty dětí je tak období, kdy pěstouni potřebují větší podporu ze strany okolí a doprovázejících organizací.

„Starší kluk je náladový, chybí mu věci do školy, hledá záminky pro hádky. Za zády se snaží jednat s manželem.“

Většina participantů se však potýkala s výchovnými problémy dětí, nejen v období puberty. V souvislosti s výchovnými problémy zmiňovali participanti agresivitu, náladovost, vzdorovitost, hyperaktivitu nebo sebepoškozování. Tyto problémy část participantů vnímala jako důsledek výchovy biologických rodičů dětí. Někteří z participantů sdíleli obavy, že se u dětí projeví stejné patologické chování jako u jejich biologických rodičů.

Podle některých participantů si děti nesou stigma svých rodičů a čelí tak problémům ve svém okolí. Nejčastěji mají problémy se svými vrstevníky nebo ve škole. Jejich okolí ví, *„kdo jsou jejich rodiče“* a pokud mají například kriminální nebo drogovou minulost, bývají terčem posměchu nebo přímo šikany ze strany vrstevníků. Starší participanti pak zmiňovali, že jsou děti terčem posměchu, protože nemají rodiče, ale prarodiče. Někteří participanti zmiňovali, že z těchto důvodů nemají dobré vztahy se sousedy nebo s pedagogickými pracovníky.

„Chce se rovnat s vrstevníky, říkáme mu ale, že nemůže, že nemá rodiče, ale prarodiče.“

„Děti věděly, že je v pěstounské péči, tak to byl problém, že se jí děti smějí a nechtěla chodit do školy, měla vždy problémy s psychikou jako dítě feťačky, to by měli řešit učitelé, já ve škole nejsem.“

Školní prospěch dětí a jejich chování ve škole jsou dalšími problémy, se kterými se potýká většina participantů. Většina dětí z pěstounských rodin má se zvládnutím výuky problémy a je u nich potřeba doučování, část svěřených dětí dotazovaných pěstounů má diagnostikováno ADHD nebo podobné poruchy. Část participantů si stěžovala také na komunikaci se školou, pedagogové prý nerozumí specifickým potřebám dětí z pěstounských rodin, které si prošly určitým traumatem. Tito pěstouni by uvítali, kdyby pedagogové byli lépe seznámeni se specifiky dětí z pěstounských rodin a ocenili by větší pomoc ze strany doprovázející organizace při komunikaci směrem ke škole.

„Když byly děti v první třídě, ve škole bylo mi sděleno, že jsem pouze pěstoun a v případě, že by rodiče dětí chtěli, mohli by si je ze školy kdykoli vyzvednout, s čímž jsem nesouhlasila, obrátila jsem se tedy na doprovázející organizaci, později se mi zástupkyně školy omluvila s tím, že se s podobnou situací ještě nesetkala. Myslím si, že by bylo dobré, kdyby byly školy více informovány ohledně pěstounství a na tyto situace by byly připraveny.“

Někteří participanti mají problémy pomáhat dětem s učením a v některých oblastech jim nejsou schopni ve výuce pomoci, nejčastěji jsou zmiňovány cizí jazyky.

„Hlavně jde o tu školu, mám čtyři děti a každé se učilo něco jiného. Je tam angličtina to bude problém pro mě.“

Participanti se v individuálních polostrukturovaných rozhovorech i Focus group shodovali, že obraz pěstounů na veřejnosti jak příbuzenských, tak nepříbuzenských není pozitivní. Sami se často setkali s názorem lidí, že pěstouni na systému vydělávají a pěstounskou péči vykonávají pro peníze. S tímto pohledem se setkali u běžné populace, ale například také ve školách a na úřadech. Někteří participanti uváděli, že byli označeni za *„parazity“*. Pěstouni vyslovovali názor, že pěstounská péče by měla být směrem k veřejnosti lépe komunikována a společnost by v této oblasti měla projít osvětou.

„Chci, abych se nesetkávala s lidmi, kteří to považují za pseudovýchovu jako naše soudkyně, a aby neexistovala taková závist kvůli financím pro pěstouny mezi lidmi.“

Většina participantů také vidí problém v nastavení pěstounské péče směrem k biologickým rodičům. Participantům se nelíbilo, že jako pěstouni mají povinnosti a neustálou kontrolu, zatímco biologičtí rodiče mají jen práva. Nesouhlasili s tím, že nemohou v některých případech rozhodovat a musí žádat o souhlas biologického rodiče. Nejčastěji zmiňovali problémy: zařídit za děti běžnou agendu, účty, osobní doklady, lékařské zákroky.

Rodinné vztahy s biologickými rodiči byly ze strany participantů většinou nahlíženy kriticky. Dle některých participantů však kontakt dětí s jejich biologickými rodiči narušuje výchovu, kterou mají s dětmi nastavenou. Participanti například zmiňovali, že rodiče dětem slibují věci, které nejsou schopni v budoucnu splnit, nedodržují zákazy, které participanti ve výchově nastavili. Podle výpovědi participantů po návštěvě biologických rodičů pak trvá nějakou dobu, než vrátí výchovu dětí do zaběhlého režimu.

„Dohodli jsme se, že jí malýho nebudu dávat k telefonu, protože ho vždycky tak rozhodila, že jsem ho tři týdny dávala dohromady, to nemám zapotřebí. Ona, když zavolá, tak se zeptá na děti, já jí řeknu, že se mají dobře, a to jsou veškeré naše konverzace. Protože co se chcete bavit s ožralou.“

Některé děti se podle participantů nechtějí stýkat s biologickými rodiči a participanti si to také nepřejí. Úřady se však snaží nabádat pěstounské rodiny a děti, aby udržovaly kontakt s biologickými rodiči, to považují participanti za problém. U některých participantů se objevil názor, že jakmile přerušili veškerý

kontakt s biologickými rodiči, vyřešila se většina problémů, které do té doby museli řešit.

„My jsme zavřeli dveře, před dcerou, před tou rodinou a žijeme si svůj život a nechceme je už pustit do našeho života a nám je strašně dobře, dítě je šťastné, je klidné, já jsem klidná, tudíž jsem na ně klidná…“

Jako významná se ukázala být důležitost širší rodiny. Pokud nejsou pěstouni na výchovu sami, ale mohou se při výchově opřít o další členy širší rodiny, potýkají se při zvládaní pěstounské péče s méně problémy. Širší rodina například pomáhá s hlídáním dětí a participanti tak mají více času na odpočinek, případně na zařizování osobních věcí. Starší participanti zmiňovali, že pokud nezvládají výchovu z důvodu, že u dětí nemají autoritu, může je nahradit jiný člen rodiny, který je věkově blíže jejich biologickým rodičům a má u dětí přirozenější autoritu. Mladší členové širší rodiny se pak mohou lépe orientovat v současných zájmech dětí, případně sociálních sítích a mohou poskytnout pomoc v této oblasti výchovy. Členové širší rodiny mohou pěstounům a dětem vypomáhat také finančně. Ukazuje se tedy, že širší rodina může výrazně redukovat množství problémů, kterým příbuzenští pěstouni musí čelit.

Rozdílně participanti hodnotili finanční příspěvky, které plynou z výkonu pěstounské péče. Někteří participanti uznávají, že se jejich finanční situace s výkonem pěstounské péče zlepšila a jsou schopni děti lépe finančně zabezpečit, tento názor převládal zejména u starších participantů. U mladších participantů, kteří jsou zvyklí na příjem ze zaměstnání, se objevoval názor, že se jejich finanční situace s výkonem pěstounské péče zhoršila a nemohou si dovolit všechny aktivity, které by chtěli dětem dopřát. Část participantů je názoru, že by finanční potřeby rodin měly být posuzovány individuálně.

„Nechci, ať to zní majetnicky, ale chtěla bych, aby přihlíželi k těm příjmům jako takovým. Ale já děcka třeba na dovolenou vzít nemůžu, z důchodu to nedám. Kupovat věci a tak, to ano, ale nevezmu je na tu dovolenou. Takže by k tomu mohli přihlížet, že jsem důchodce, a že by byl fajn nějaký příspěvek navíc.“

Spolupráci s doprovázející organizací hodnotili všichni participanti velmi kladně. Dle výpovědí jsou spokojeni s přístupem klíčových pracovníků, kteří jim jsou schopni vždy poradit a mohou se na ně v případě problémů obrátit. Někteří zmiňovali, že zůstávají v blízkém kontaktu s klíčovým pracovníkem i v období, kdy neřeší nějaké větší problémy, nicméně kontakt udržují, protože jim klíčový pracovník dodává

pozitivní psychickou podporu. Kvalitativní část výzkumu poukázala na to, že by někteří participanti ocenili pomoc a kontakt klíčových pracovníků ještě před začátkem pěstounské péče, protože se většinou jedná o období pro pěstouny velmi psychicky náročné. Velmi kladně také hodnotili službu jak dlouhodobé, tak krátkodobé respitní péče[2], které jim doprovázející organizace nabízí, a možnost odborné psychologické poradny.

"Myslím si, že největší podpora by měla být hned od začátku, myslím si, že všichni v tuto chvíli potřebují psychologa a já třeba jsem potřebovala vědět, nebo měla jsem tu potřebu mít vedle sebe někoho, kdo tomu rozumí… myslím si, že kdybych od začátku měla tu podporu, nějaké té organizace, tak bych asi ani nebyla v takovém stavu, v jakém jsem byla, protože jsem na tom po psychické stránce nebyla vůbec dobře."

Povinné vzdělávání pěstounů je téma, které se hodně diskutuje jak v odborných kruzích, tak mezi samotnými pěstouny. Při individuálních polostrukturovaných rozhovorech a Focus group jsme se na toto téma zaměřili detailněji. Každý pěstoun má v rámci povinného vzdělávání absolvovat 24 hodin ročně. Vzdělávání pěstounů je povinné, v praxi však neexistují nástroje, které by mohly pěstouny postihovat v případě, že jej neabsolvují.

Většina participantů hodnotila vzdělávání kladně, označují ho za zajímavé a přínosné. Pozitivně byla hodnocena šíře témat, které vzdělávání nabízí. Důležitým zjištěním je, že z pohledu participantů je na vzdělávání nejdůležitější sdílení. Sdílení ve smyslu setkávání pěstounů, sdělování si osobních zkušeností, hovoření o svých problémech mezi lidmi, kteří mají podobné osudy a trávení času s lidmi, kteří mají stejné problémy. Toto sdílení participanti uplatňují i na formách vzdělávání, kde sdílení nemá být primární účelem. Například při seminářích, kde je primárním účelem předat pěstounům nové informace a poznatky. Sdílení pak participanti uplatňují nejlépe v rámci víkendových pobytů, kde je dostatečný čas na seznámení se mezi pěstouny a více prostoru na sdílení. Pěstouni velmi kladně hodnotili možnost vzít s sebou na víkendový pobyt také svěřené děti, které rovněž mohou sdílet své problémy a zkušenosti s ostatními dětmi a pochopit, že existuje mnoho dalších dětí,

[2] Služba, kterou doprovázející organizace poskytuje pěstounským rodinám. *„Zpravidla máte nárok na 14 kalendářních dnů dovolené (respitní péče) ročně, tzn. zajištění celodenní péče o svěřené děti od dvou let věku.“* (CEPP, 2020).

které se nacházejí v podobné situaci, což má na děti pozitivní dopad. Během víkendů se participanti dostávají také do nového prostředí, kde si mohou lépe odpočinout od svých problémů. To jsou hlavní důvody, proč participanti v rozhovorech a Focus group hodnotili víkendové pobyty v rámci vzdělávání jako nejpřínosnější, a část participantů by ocenila, kdyby byly víkendové pobyty realizovány častěji. Pozitivně byly hodnoceny také kluby pěstounů, kde dochází k intenzivnímu sdílení.

„Jako přínosné vidím setkávání pěstounských rodin a klub pěstounů, v rámci těchto setkání se dozvím mnohem více užitečných informací než na klasickém typu vzdělávání."

„Nejradši mám, když diskutujeme mezi sebou, když nám dají téma a řekneme si, kdo co jak řešil. Jde to lépe do hlavy."

Participanti hodnotili vzdělávání pozitivně také v případech, kdy se dozvídají nové informace, které jsou jim předávány zajímavým způsobem, a pokud téma odpovídá jejich aktuálním potřebám. Negativní ohlasy na vzdělávání se objevovaly v případech, kdy jim byly informace předávány nezáživným způsobem ve formě přednášky a pokud byli ochuzeni o možnost sdílení, jejíž význam byl popsán výše.

„Ideální by bylo, kdyby se při vzdělávání lektor více ptal na názor pěstounů, a nejen odříkal nějaké téma."

Témata, která participanti nejčastěji vyhledávají, jsou: výchova dětí, puberta dětí, závislosti, sociální sítě. Pozitivně hodnotí vzdělávání zejména starší participanti, kteří již nepracují a mají dostatek času vzdělávání navštěvovat.

Negativní hodnocení vzdělávání se objevovalo u části mladších participantů, kteří jsou zaměstnáni. Pro skupinu pracujících participantů je velmi obtížné skloubit zaměstnání, povinné vzdělávání a péči o děti. Často si vybírají témata, podle svých časových možností a nikoli podle potřeby. Účastní se tak vzdělávacích akcí, které je nezajímají, ale navštěvují je, aby splnili nutný počet 24 hodin. Z těchto důvodů se vzděláváním nejsou spokojeni a uvítali by jiné alternativy, které by lépe odpovídaly jejich časovým možnostem. Pro mladší participanty je rovněž důležité sdílení, dodávají však, že na společných akcích jsou převážně pěstouni vyššího věku, přičemž takovéto heterogenní složení vzdělávací skupiny bývá často problémem, což mladší pěstouni sami pociťují.

Negativní hodnocení vzdělávání se objevovalo i u části pěstounů, kteří již vykonávají pěstounskou péči delší dobu a každý rok musí splnit 24 hodin vzdělávání. Tito participanti obtížně vyhledávají témata, kterých se ještě neúčastnili, a navštěvují tak některá témata opakovaně, což snižuje jejich aktivní zájem o vzdělávání.

„Aktuálně mi už přijde zbytečné účastnit se vzdělávání ve formě přednášek, vzhledem k tomu, že se témata opakují a nic nového se již nedozvím.“

V řádech jednotlivců pak zazníval názor, že vzdělávání je pro pěstouny zbytečné, protože starší pěstouni již prošli rodičovskou zkušeností a ví, jak mají vychovávat děti. Několik jednotlivců také vyjádřilo nesouhlas s příliš vysokým počtem hodin, které musí v rámci vzdělávání absolvovat.

Velmi zajímavým poznatkem, který vzešel z realizovaného kvalitativního výzkumu a který by si jistě zasloužil hlubší zkoumání, je, že někteří participanti sami od sebe hovořili o současných či minulých pohnutkách přijetí dalšího dítěte do péče. Motivace pro přijetí dalšího dítěte do péče tedy otevírá nový prostor pro případný další výzkum nejen příbuzenských pěstounů.

„... mám půl srdce prázdného, jo, já mám vlastně dvě děti a bohužel s oběma nejsem v kontaktu a já to potřebuji něčím zaplnit, toužím po malé holčičce."

O období delším než jeden rok od přijetí dětí do péče až po současnost hovořili pěstouni jako o náročném zejména z důvodu úbytku psychických ale u některých také fyzických sil. Děti se dostávají do období puberty a pěstouni často řeší výchovné problémy dětí. Často také naráželi na problém, kdy při vyřizování běžné agendy pro děti potřebovali souhlas jejich rodičů. Pěstouni také, mimo jiné, hovořili o negativních dopadech kontaktu dětí s jejich biologickými rodiči.

5.4. Budoucnost

Participanti se v rozhovorech i Focus group shodli, že návrat dětí k biologickým rodičům není reálný. Nevěří, že by rodiče dokázali vést řádný život a postarat se o děti. Participanti počítají s tím, že se budou o děti starat do doby, dokud se o sebe děti nedokáží postarat samy. Většina participantů nemá dlouhodobý

plán, jak bude ve výchově postupovat, a nezabývají se vzdálenou budoucností, řeší současné problémy a plánují v kratším časovém horizontu.

U většiny participantů se však zároveň objevovaly obavy z budoucnosti. Zejména pak obavy týkající se toho, kdo se o děti postará v případě jejich nemoci nebo smrti. Někteří participanti dokonce mají pro tyto případy sami připravené alternativy, v návaznosti na to byly u těchto pěstounů vypozorovány menší obavy z budoucnosti.

Největší obavy z budoucnosti pak měli starší participanti s malými dětmi, kteří nemají podporu širší rodiny. U nich panují obavy z budoucího zdravotního stavu a z nedostatku fyzických a psychických sil. Zároveň je však z jejich interpretací patrná silná motivace zvládnout výchovu až do zletilosti dětí a snaha udržet se co nejdéle v dobré zdravotní kondici.

„Do plnoletosti kluků musím vydržet. Snažím se chodit po doktorech, abych se udržovala v nejlepší kondici.“

U participantů se také objevovaly obavy, že se v budoucnu u dětí projeví negativní patologické chování jejich biologických rodičů, obávají se například násilné povahy dětí nebo sklonu k získání různých druhů závislostí.

5.5. Závěry: Žádoucí stav

Scénáře individuálních polostrukturovaných rozhovorů a Focus group se v návaznosti na teoretický přístup analýzy potřeb zaměřovaly nejen na situace a problémy, které pěstouni řeší, ale také na žádoucí stav, tedy jak by měl výkon pěstounské péče z pohledů pěstounů ideálně vypadat a jak by měly být řešeny jejich problémy. Na základě těchto zjištění byly tedy závěry z kvalitativní části následně rozepsány po zjištěných kategoriích zároveň s žádoucím stavem.

Informace o pěstounské péči. Z pohledu všech participantů je potřebné mít přesné, jednotné a jasné informace o pěstounské péči již v období, kdy dochází k rozhodování, zda přijmou děti do péče. Potřebu jasných a jednotných informací mají pěstouni i po začátku pěstounské péče. V těchto prvních obdobích pěstouni trpí nedostatkem informací, nerozumí výkonu pěstounské péče, neznají její podmínky, neví, na co má či nemá pěstoun nárok, a neorientují se v administrativě kolem

výkonu pěstounské péče. Informace získávají nejčastěji od OSPOD, podle výpovědi participantů však byly informace často nekompletní a nepřesné. Záleží na konkrétním OSPOD a konkrétním pracovníkovi OSPOD, jak potencionálního pěstouna informuje.

Sjednocení přístupů institucí k příbuzenské pěstounské péči. Participanti sdělovali, že je potřeba sjednotit přístupy OSPOD, soudů a dalších úřadů k příbuzenské pěstounské péči. Podle jejich názorů každá instituce přistupuje k příbuzenským pěstounům rozdílně. Rozdílně se přistupuje také k přiznávání odměny pěstouna. Rozhodovací proces ohledně udělení statusu příbuzenského pěstouna a přiznání odměny pěstouna by se měl podle participantů sjednotit.

Odborná podpora před a v začátcích pěstounské péče. Participanti hovořili o potřebě větší podpory v období, kdy se rozhodují o přijetí dětí do péče a v období po začátku výkonu pěstounské péče. V prvních obdobích zažívali participanti, ale také děti, o které pečují, zvýšený psychický tlak. Tato období byla pro participanty velkými životními zvraty, museli se rozhodnout o přijetí dětí do péče, docházelo ke změnám v zaměstnání, bydlení a dalších oblastech života. Část participantů uváděla, že v tomto období postrádali podporu, o kterou by se mohli v těžkých chvílích opřít. Participanti sdělovali, že se museli v oblasti podpory a v oblasti získávání informací spolehnout sami na sebe. Pěstounům byl po sepsání dohody o výkonu pěstounské péče v doprovázející organizaci přidělen pracovník, který pomáhá pěstounům s řešením problémů, v tomto člověku vidí také psychickou podporu. Takového člověka by někteří participanti uvítali již v období, kdy se rozhodují, zda přijmou děti do péče. Tento člověk by pomohl potenciálním pěstounům získat informace o pěstounské péči a také by jim byl nápomocen s vyřizováním administrativy s ní spojenou. V tomto období by mohl pěstounům pomoci také psycholog, který by mohl řešit psychické problémy pěstounů a také dětí. Tato podpora doprovázející organizace pak zahrnuje sociálně-právní poradenství či respitní péči.

Podpora v krizových obdobích výchovy. Během výchovy dětí dochází k různým krizovým obdobím, nejčastěji je toto období spojeno s pubertou dětí, v tomto období

by participanti uvítali zvýšenou podporu ze strany doprovázející organizace. Zejména pak starší participanti sdělují, že nemají u větších dětí autoritu a mají problémy výchovu dětí zvládnout.

Finanční podpora. Někteří participanti uváděli, že trpí nedostatkem peněz při péči o děti a nemohou si dovolit vytvořit prostředí pro plnohodnotnou výchovu. Vyžadují individuální zhodnocení finančních potřeb domácnosti a případné další finanční dávky.

Možnost zařídit dětem běžnou agendu. Participanti chtějí za děti vyřizovat běžnou agendu, aniž by museli získávat souhlas biologických rodičů. Jedná se například o zákroky u lékaře, zařizování bankovních účtů a cestovních dokladů.

Míra kontaktu s klíčovým pracovníkem z doprovázející organizace. Potřeba kontaktu s klíčovým pracovníkem z doprovázející organizace byla u participantů velmi individuální. Části participantům současná míra kontaktu vyhovuje, objevují se však participanti, kteří by uvítali buďto méně častý kontakt, nebo častější kontakt s pracovníkem. Frekvenci kontaktů by si část participantů chtěla nastavovat individuálně.

Osvěta veřejnosti v otázce příbuzenské pěstounské péče. Část participantů si přeje osvětu veřejnosti v oblasti příbuzenské pěstounské péče, neboť uváděli, že obraz pěstounů na veřejnosti není pozitivní. Část veřejnosti považuje pěstouny za lidi, kteří se starají o děti pouze pro peníze a využívají systém. Tento pohled podle některých participantů zastávají také lidé na úřadech nebo, školách.

Podpora v komunikaci se školkou/školou. Většina dětí vyrůstajících u příbuzenských pěstounů má výchovné problémy a problémy se školním prospěchem. Někteří participanti by uvítali větší podporu doprovázející organizace při komunikaci se školkou/školou a řešení problémů. Školky/školy podle pěstounů nemají informace o dětech z pěstounské péče a neznají jejich specifické potřeby.

Úpravy systému povinného vzdělávání pěstounů. Pracující participanti mají potřebu upravit systém povinného vzdělávání tak, aby se dal skloubit se zaměstnáním a péči o děti. Pracující participanti si často vybírají témata vzdělávání podle svých časových možností, nikoli podle potřeb a zájmu.

Pěstouni by ocenili více prvků sdílení v rámci vzdělávání. Sdílení zkušeností a problémů pěstounů se ukazuje jako nejdůležitější prvek v rámci vzdělávání, participanti by uvítali více prvků sdílení na vzdělávání. Sdílení navrhují jako součást i klasických vzdělávacích seminářů a přednášek. Navrhují mít více víkendových pobytů, kde se nejlépe uplatňuje sdílení.

Nejvíce informací potřebují participanti na začátku pěstounské péče, potřeba nových informací se pak s délkou výkonu pěstounské péče snižuje. Nabízí se možnost absolvovat v začátcích pěstounské péče více hodin povinného vzdělávání než současných 24 hodin, s přibývajícími roky výkonu pěstounské péče by se pak měl počet povinných hodin snižovat.

Někteří participanti zastávali názor, že by se mělo povinné vzdělávání úplně zrušit, nebo by účast na něm měla být dobrovolná.

Diskuse a přípravy na budoucnost. Většina participantů pociťuje obavy z budoucnosti, které se týkají zejména toho, zda se dokáží o děti postarat až do jejich zletilosti, například z důvodu vysokého věku a zhoršujícího se zdravotního stavu. Dle interpretací by opět pomohlo sdílení, kde by mohli své obavy a případné problémy probírat s dalšími lidmi. S obavami z budoucnosti může podle části participantů pomoci také psycholog.

Sdílení. Jako velmi důležité se jeví sdílení problémů a zkušeností pěstounů mezi sebou. Participanti uváděli, že jim sdílení často pomáhá pochopit problém z jiného úhlu pohledu, ostatní pěstouni je mohou například připravit na těžká období dospívaní dětí, poradit a pomoct. Participanti uváděli, že díky sdílení mají pocit, že nejsou jediní, kdo se potýká s problémy spojenými s péčí o svěřené děti.

6. Zjištění z kvantitativní části výzkumu

Součástí výzkumu bylo rovněž dotazníkové šetření mezi příbuzenskými pěstouny a poručníky, kteří mají uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče s Centrem psychologické pomoci. Teoretický rámec kvantitativní části vycházel ze zjištění z předchozí kvalitativní části výzkumu a sloužil tak zejména k zjišťování potřeb z hlediska kvantity. Metodou CAWI bylo osloveno 107 pěstounských rodin a bylo vyplněno 96 dotazníků, návratnost je tedy 89,7 %. Metodou PAPI bylo osloveno 75 rodin pěstounů a bylo vyplněno 74 dotazníků, návratnost je tedy 98,7 %. Celkem tedy bylo vyplněno 170 dotazníků a celková návratnost dotazníků činí 93,4 (jeden dotazník byl z analýzy vyřazen zcela z důvodu minimálního počtu vyplněných otázek a nekonzistentnosti dat).

6.1. Sociodemografická data

Charakteristiky respondentů

Více než čtyři pětiny dotazovaných uvedly, že jsou ženy (81,7 %), 24 ze 169 respondentů v dotazníku uvedlo mužské pohlaví (14,2 %) a 4,1 % pohlaví neuvedlo. Průměrný věk respondentů byl 54,3 let, věkový medián vzorku pak byl 57 let.

Graf 4 Pohlaví respondentů

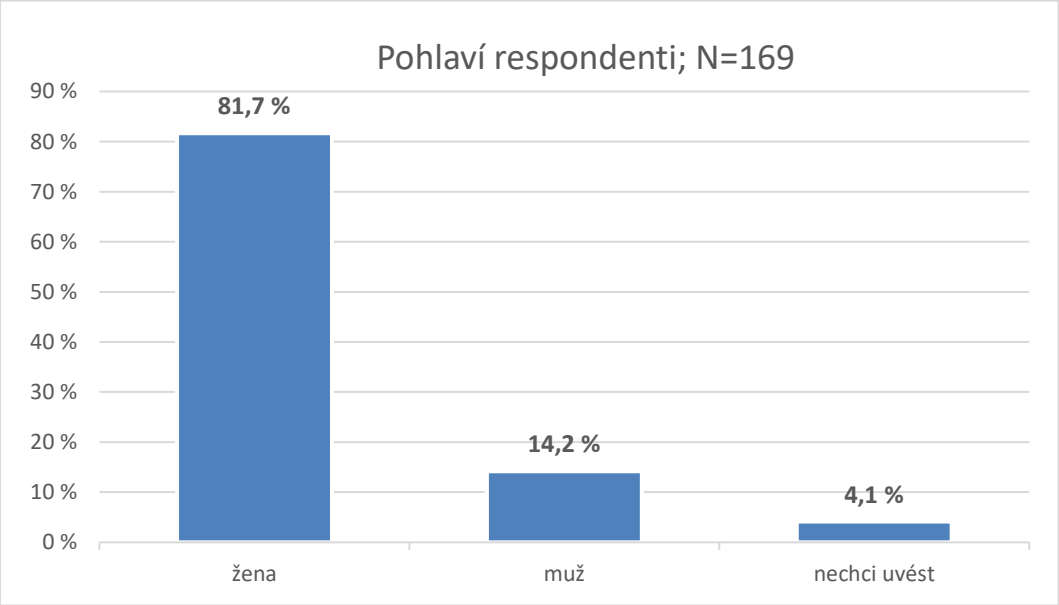

Nejvíce zastoupenou kategorií byla věková kategorie od 50 do 64 let, do této kategorie spadají téměř dvě pětiny dotazovaných (38,5 %). Následuje kategorie 65+, kterou tvoří více než jedna pětina respondentů (23,1 %). Necelou pětinu (19,5 %) pak zastupuje kategorie od 35 do 49 let. Nejméně respondentů, 10,6 % se řadí do věkové kategorie 18 až 34 let. Svůj věk nechtělo uvést 8,3 % dotazovaných.

Graf 5 Věk respondentů - kategorie

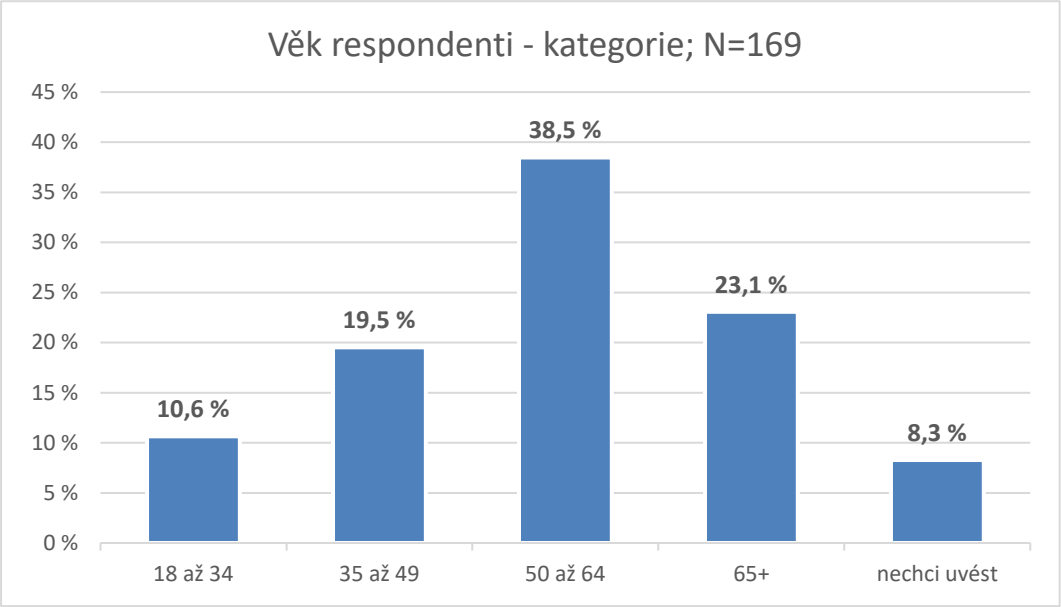

Při dotazování na status v rámci náhradní rodinné péče 87 % z dotazovaných uvedlo, že má status pěstouna. Poručníků se pak ve vzorku vyskytuje 10,6 %. Průměrná délka pěstounské péče (od soudního rozhodnutí) je u daného výzkumného vzorku 5,6 let.

Graf 6 Status NRP

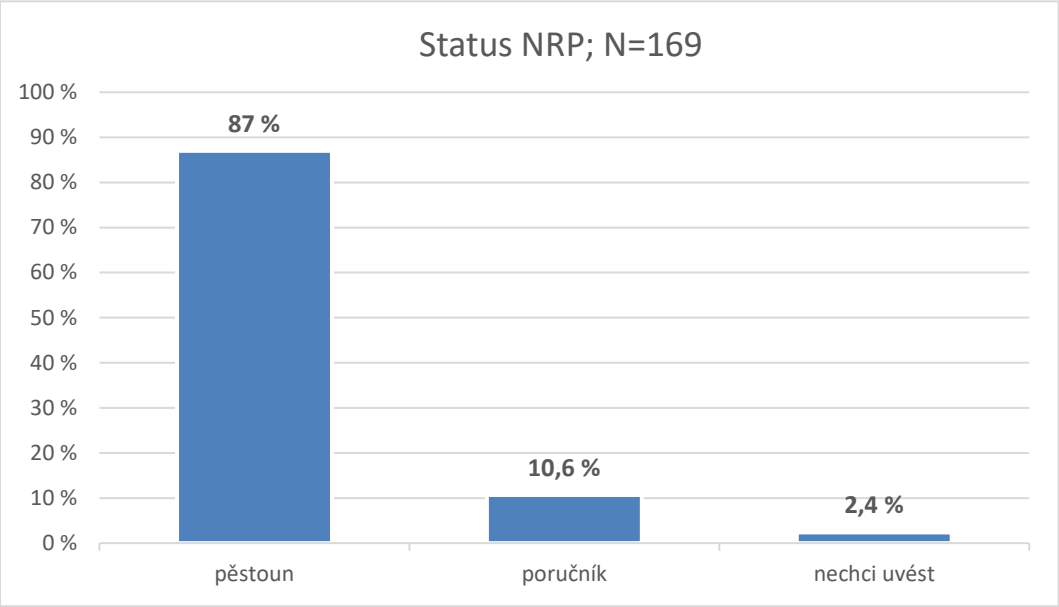

Na základě odpovědí na otázku, „Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?“, nejvíce respondentů spadalo do skupiny vyučen/a, jedná se o téměř dvě pětiny (39 %). Druhou nejvíce zastoupenou skupinou jsou respondenti se základním vzděláním (28,4 %), následuje více než pětina respondentů se středoškolským vzděláním s maturitou (21,9 %), vysokoškoláků se ve výzkumném vzorku objevuje 9 (5,3 %) a respondentů s vyšším odborným vzděláním 5 (3 %). Míra nejvyššího dosaženého vzdělání je podobně rozprostřena ve všech věkových kategoriích. Nelze tedy říci, že by některá věková kohorta vykazovala například vyšší míru základního či naopak vysokoškolského vzdělání.

Rozložení nejvyššího dosaženého vzdělání vzorku více méně odpovídá vzdělanostní struktuře obyvatel Moravskoslezského kraje, který má ve srovnání s ostatními regiony České republiky průměrnou vzdělanost. V kraji se vyskytuje vyšší podíl osob bez vzdělání, se základním a středoškolským vzděláním bez maturity (MSK, 2019).

Graf 7 Vzdělání

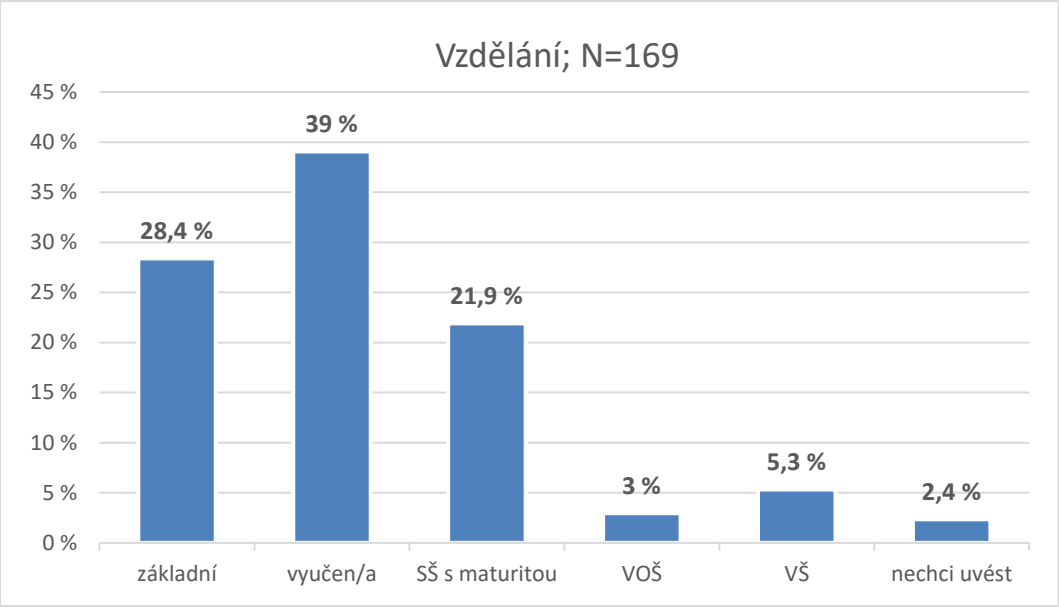

Na otázku „Kolik obyvatel má město/obec, ve kterém žijete?“, uvedlo 10 % dotazovaných, že bydlí v obci do 1 000 obyvatel, něco málo přes jednu pětinu respondentů (21,9 %) bydlí v místě od 1 000 do 5 000 obyvatel a stejně tak cca jedna pětina dotazovaných (21,3 %) bydlí v místě od 5 000 do 20 000 obyvatel. Více než polovina dotazovaných (53,3 %) tedy odpověděla, že žije v místě maximálně do 20 000 obyvatel. 13 % respondentů bydlí ve městě od 20 000 do 50 000 obyvatel, 7,7 % pak ve městě od 50 000 do 100 000 obyvatel a 16,6 % ve městě nad 100 000 obyvatel. 9,5 % dotazovaných uvedlo, že buďto nebyli schopni, nebo nechtěli odpovědět. Více než tři pětiny dotazovaných (65,1 %) bydlí v bytě. Téměř jedna třetina respondentů (33,1 %) pak odpověděla, že bydlí v rodinném domě.

Graf 8 Velikost bydliště

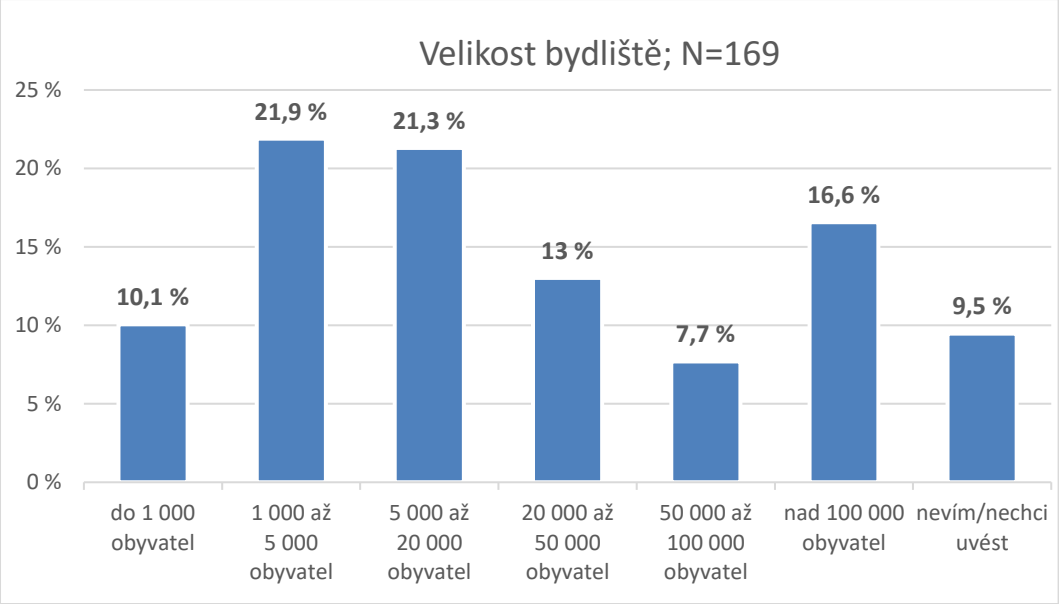

U otázky „Máte partnera/partnerku?“, téměř dvě pětiny dotazovaných (39,6 %) uvedly, že jsou v současné době bez partnera. Celkem třetina pěstounů (33,1 %) má partnera či partnerku, který/á ale není oficiálním pěstounem, naopak respondentů, jejichž partner či partnerka má také oficiální status pěstouna se ve vzorku vyskytuje přibližně čtvrtina (24,9 %). Informaci o partnerském vztahu nechtělo uvést 2,4 % dotazovaných.

Finanční situace příbuzenských pěstounů

Jedna třetina dotazovaných (33,2 %) uvedla, že je ve starobním důchodě, což také odpovídá faktu, že nejčastěji vyskytujícím se příbuzenským vztahem je prarodič – vnouče (viz graf č. 15). 30,2 % dotazovaných uvedlo, že jsou zaměstnaní oproti 11,8 % nezaměstnaných. K invalidnímu důchodu se přihlásilo 7 z dotazovaných (4,1 %) stejně tak jako k mateřské/rodičovské dovolené (4,1 %). Osob samostatně výdělečně činných se ve vzorku vyskytovalo 1,8 %, jiný ekonomický status uvedlo 6,5 % respondentů, příkladem se jednalo o odpovědi „student“, „péče o osobu blízkou“, „rentiér“. Svůj ekonomický status nechtělo uvést 14 dotazovaných (8, 3 %).

Graf 9 Ekonomický status respondentů

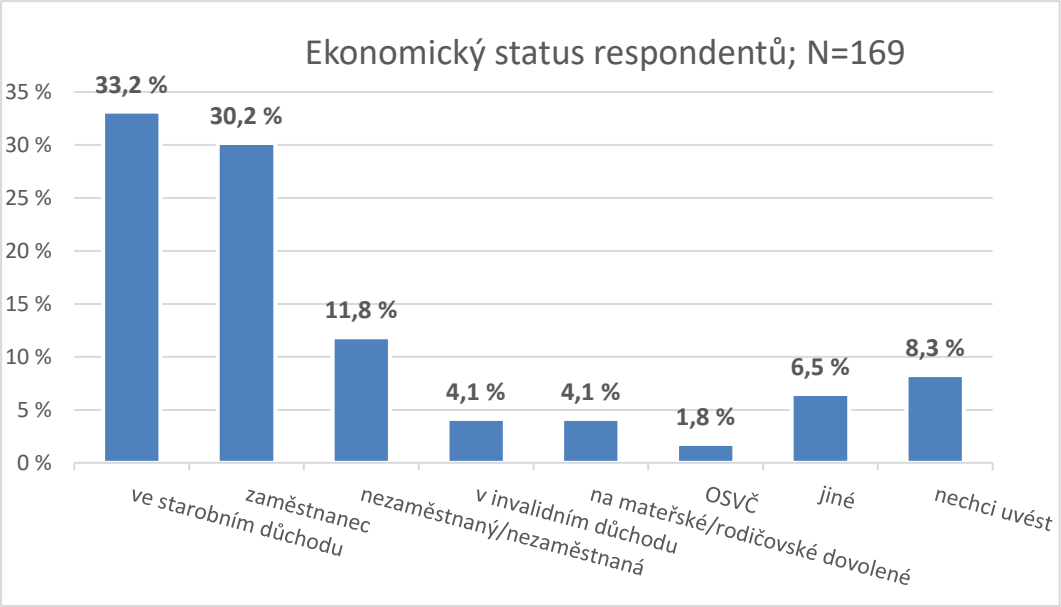

Z těch respondentů, kteří mají partnera/partnerku (N=106), téměř polovina (48,1 %) uvedla, že je jejich partner zaměstnaný, skoro jedna pětina (19,8 %) uvedla, že je partner ve starobním důchodu, 6,6 % partnerů dotazovaných je nezaměstnaných, 3,8 % je v invalidním důchodu. Partnerů se statusem osob samostatně výdělečně činných se ve vzorku objevilo 5 (4,7 %). Možnost odpovědi jiného ekonomického statusu partnera si vybrali 3 (2,8 %) respondenti. Ekonomický status nechtělo uvést 12,3 % dotazovaných. Respondenti, kteří uvedli, že nemají partnera/partnerku, nejsou v grafu zahrnuti.

Graf 10 Ekonomický status partnera

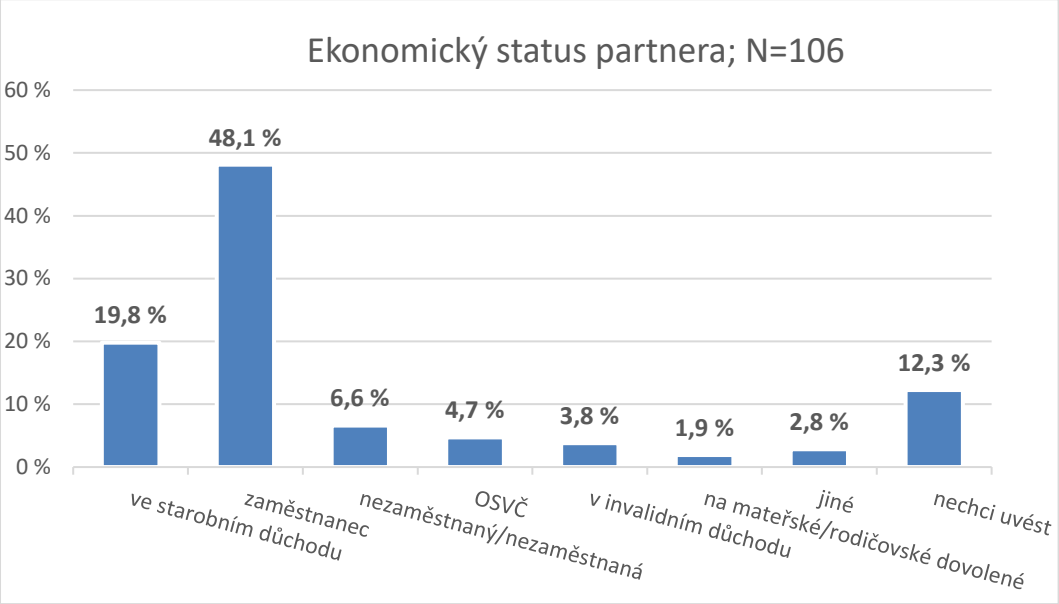

Z grafů 9 a 10 vyplývá následující: Téměř dvě pětiny z dotazovaných pěstounů a jejich partneři jsou zaměstnaní (37,1 %). 28 % uvedlo, že je ve starobním důchodu, 9,8 % je nezaměstnaných, 4 % mají status invalidního důchodce, 3,3 % z nich uvedlo, že jsou na mateřské/rodičovské dovolené, dohromady 8 osob (2,9 %) zvolilo odpověď OSVČ a 5,1 % uvedlo jiný ekonomický status. Svůj či partnerův ekonomický status nechtělo uvést celkem 9,8 % dotazovaných.

Graf 11 Ekonomický status pečujících

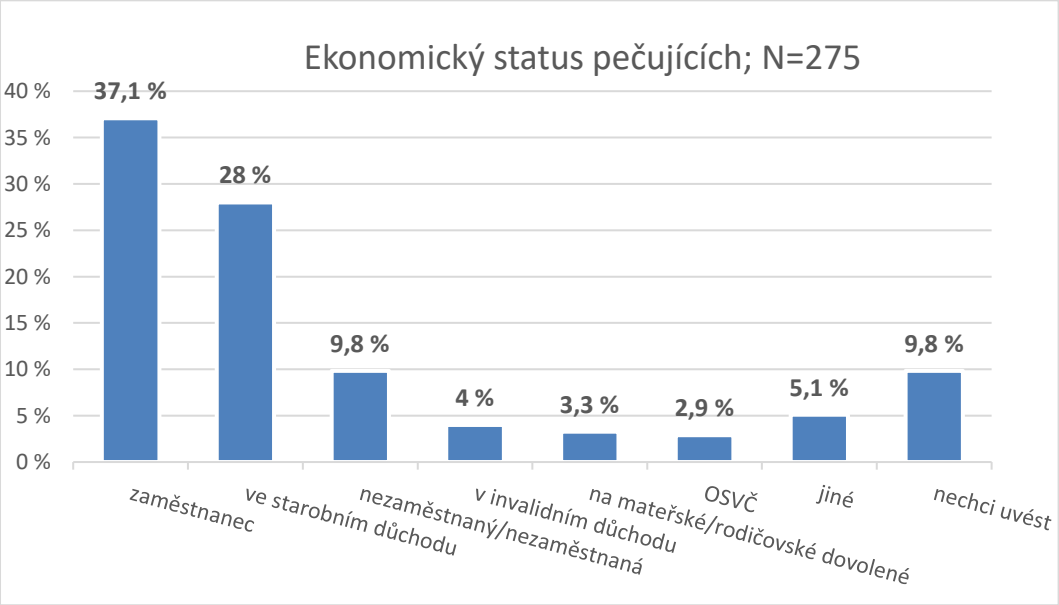

Na otázku, zda „Máte přiznanou odměnu pěstouna?“, 89,3 % respondentů odpovědělo, že odměnu pěstouna má přiznanou. Pouze 14 z dotazovaných (8,3 %) uvedlo, že odměnu přiznanou nemá. 2,4 % odpověď nechtělo uvést.[3]

Více finančně zajištěni se pak cítí být ti, kteří mají přiznanou odměnu pěstouna (spíše či určitě ano dohromady uvedlo 61,5 %), než ti, kteří ji přiznanou nemají (spíše či určitě ano dohromady 28,6 %).

Graf 12 Odměna pěstouna

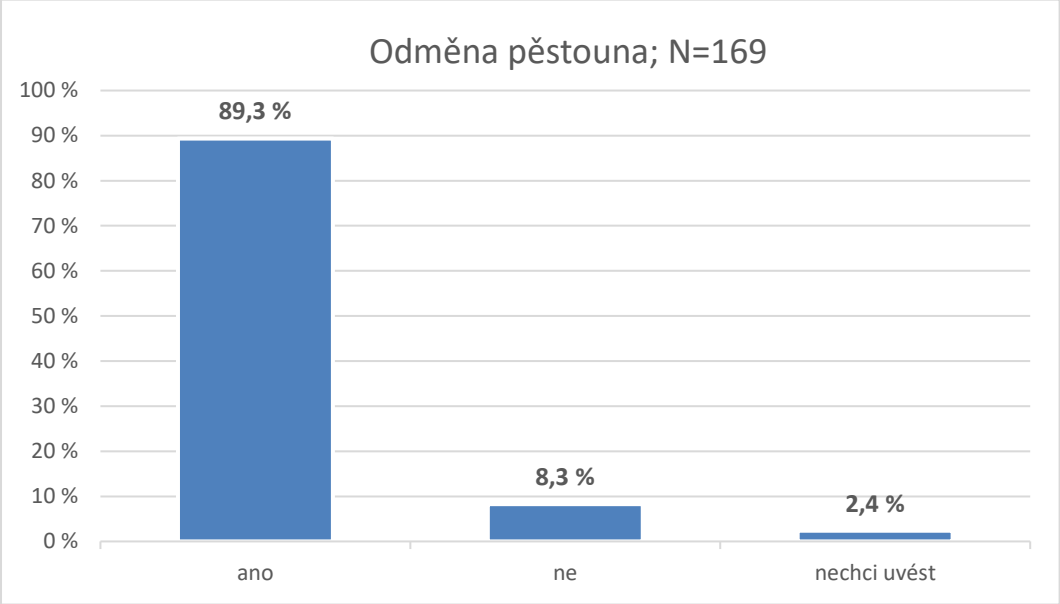

U otázky „Jaký je čistý měsíční příjem Vaší domácnosti? (myslíme příjmy všech členů domácnosti, příjmy z výkonu pěstounství atd.)“, odpovědělo něco málo přes jednu třetinu respondentů (34,9 %), že se příjem jejich domácnosti pohybuje mezi 15 000 až 30 000 Kč za měsíc. Skoro jedna čtvrtina (24,9 %) domácností ze vzorku měsíčně hospodaří s příjmy mezi 30 000 a 45 000 Kč. Celkem 13 % dotazovaných vybralo možnost 45 000 až 60 000 Kč. S financemi do 15 000 Kč za měsíc musí vycházet 5,9 % domácností ze zkoumaného vzorku, naproti tomu pouze jeden respondent (0,6 %) zvolil možnosti příjmů domácnosti nad 60 000 Kč. Zajímavým faktem je, že více než jedna pětina (20,7 %) z celého vzorku na otázku příjmu domácnosti za měsíc nechtěla odpovědět.

[3] Informace o aktuální výši odměny pěstouna naleznete na stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí: https://www.mpsv.cz/-/odmena-pestouna

Graf 13 Příjmy domácností

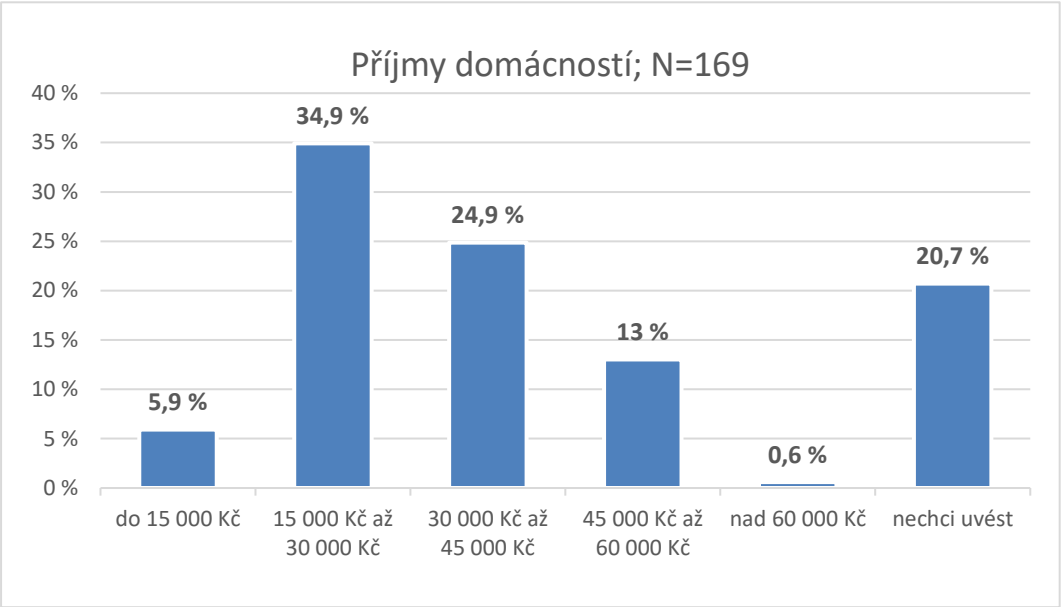

Děti v příbuzenské pěstounské péči

Z dat vyplynulo, že nejčastěji mají dotazovaní pěstouni v péči jedno dítě, a to tři čtvrtiny z dotazovaných (75,1 %). Necelá jedna čtvrtina respondentů (18,4 %) pečuje o dvě děti a 6,5 % pak má v péči tři děti. Průměrný věk dětí v péči pěstounů je 11,1 let.

Graf 14 Počet dětí v pěstounské péči

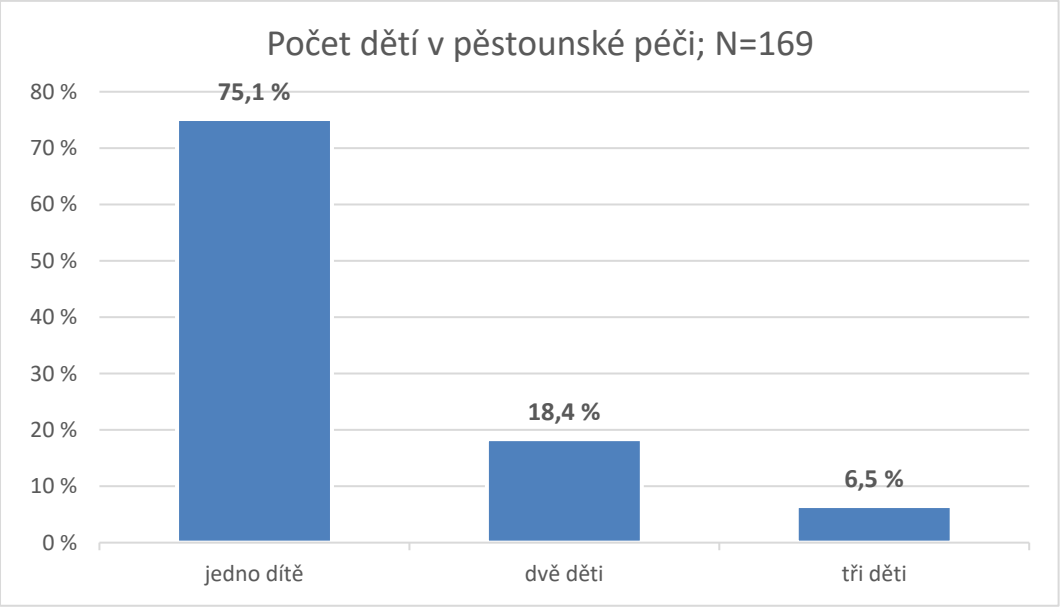

U otázky „Jaký je Váš příbuzenský vztah k dítěti/dětem?“, se nejčastěji vyskytovala odpověď prarodič – vnouče, tedy více než ve třech pětinách případů (63,9 %). Případů, kdy pěstoun/ka pečuje o dítě/děti své dcery (44,4 %), se ve výpovědích vyskytovalo dvojnásobně více než případů, kdy se pěstoun/ka stará o děti svého syna (19,5 %). Další nejvíce zastoupenou skupinou jsou případy, kdy o děti pečuje teta či strýc dětí, jejichž matka je jeho/její sestrou (14,8 %). Možnost teta/strýc, kdy je otec svěřených dětí bratrem dotazovaného pěstouna či pěstounky, se v dotaznících vyskytla 8krát (4,7 %). Respondentů, kteří pečují o své sourozence, bylo 7 (4,1 %). Pouze u 2,4 % o děti pečují praprarodiče. 8,3 % respondentů uvedlo jiný příbuzenský vztah k dítěti (př. *„švagr otce“, „syn mé sestřenice“, „manžel babičky“, “nevlastní sourozenec nevlastních sourozenců“, „matka dětí je manželovou dcerou“, „manželka dědy“* aj.). Tři z dotazovaných pak příbuzenský vztah nechtěli uvést (1,8 %).

Graf 15 Příbuzenský vztah k dětem

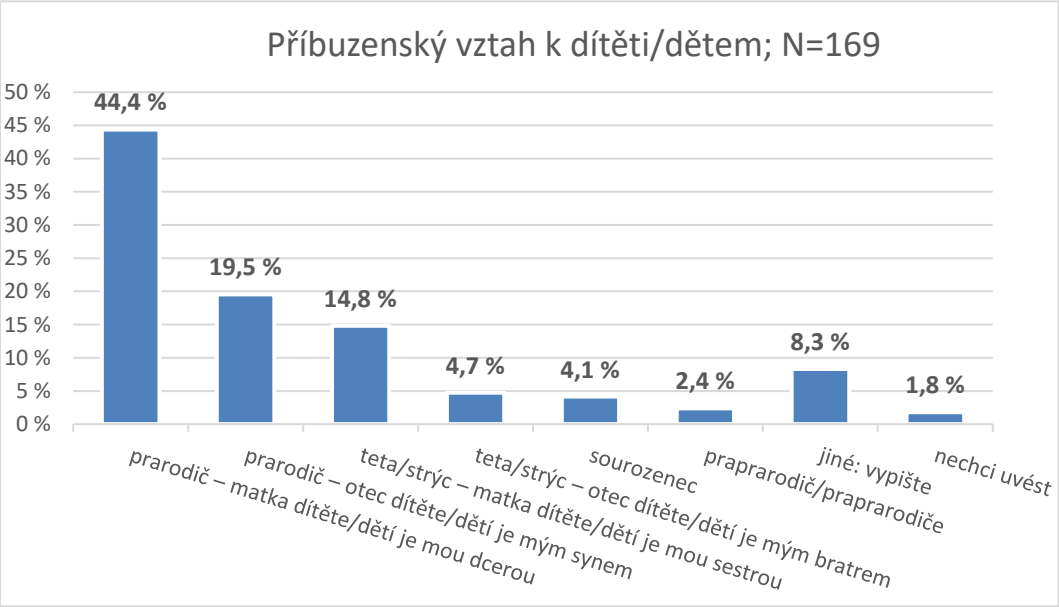

Na otázku „Pečujete v současné době o nějaké další nezletilé či nezaopatřené dítě/děti, které nemáte v pěstounské péči?“, odpověděly tři čtvrtiny dotazovaných, že pečují pouze o děti, které mají svěřeny do pěstounské péče (75,7 %). Více než pětina (23,1 %) respondentů pak uvedla, že v současné době pečuje o nějaké další nezletilé či nezaopatřené dítě či děti, které nemají v pěstounské péči.

Graf 16 Péče o další děti

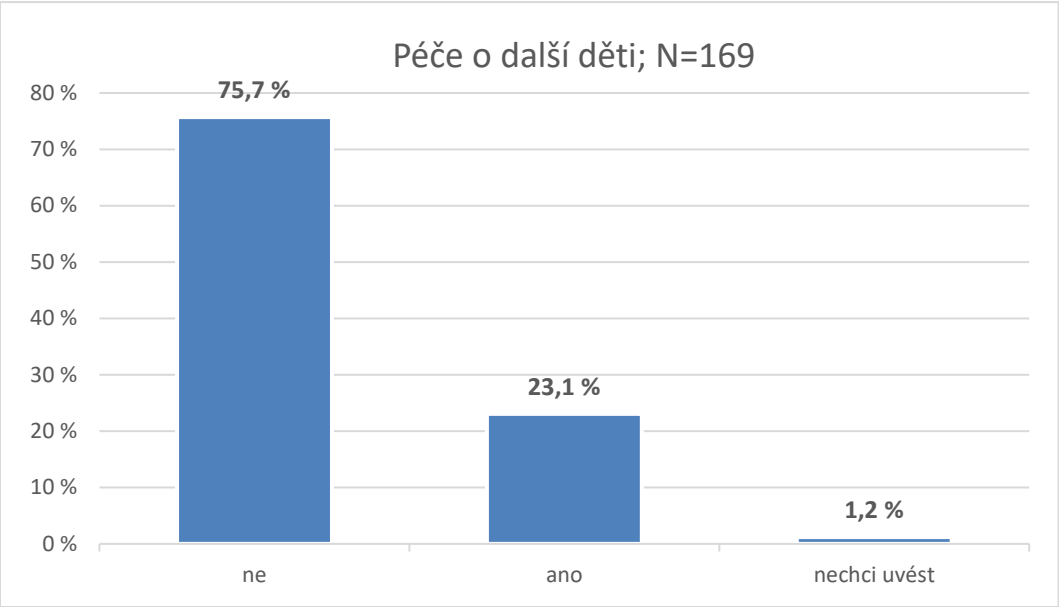

6.2. Období před začátkem pěstounské péče (období, kdy se pěstouni rozhodovali, zda přijmou děti do péče)

Z některých rozhovorů realizovaných v kvalitativní části výzkumu vyplynulo, že situace v rodině již před pěstounskou péči nebyla lehká a budoucí pěstouni tak tušili, že situace, kdy se budou muset o děti oni sami postarat, může reálně nastat. Z kvantitativní části výzkumu vyplývá, že pěstounů, kteří vzhledem k rodinné situaci tušili, že se o dítě či děti budou muset postarat, je něco málo přes polovinu (50,9 %). Zároveň je však nutné podotknout, že téměř polovina dotazovaných (45 %) netušila, že se o děti bude muset postarat až do chvíle, kdy byla postavena před konečné rozhodnutí.

Graf 17 Rodinná situace

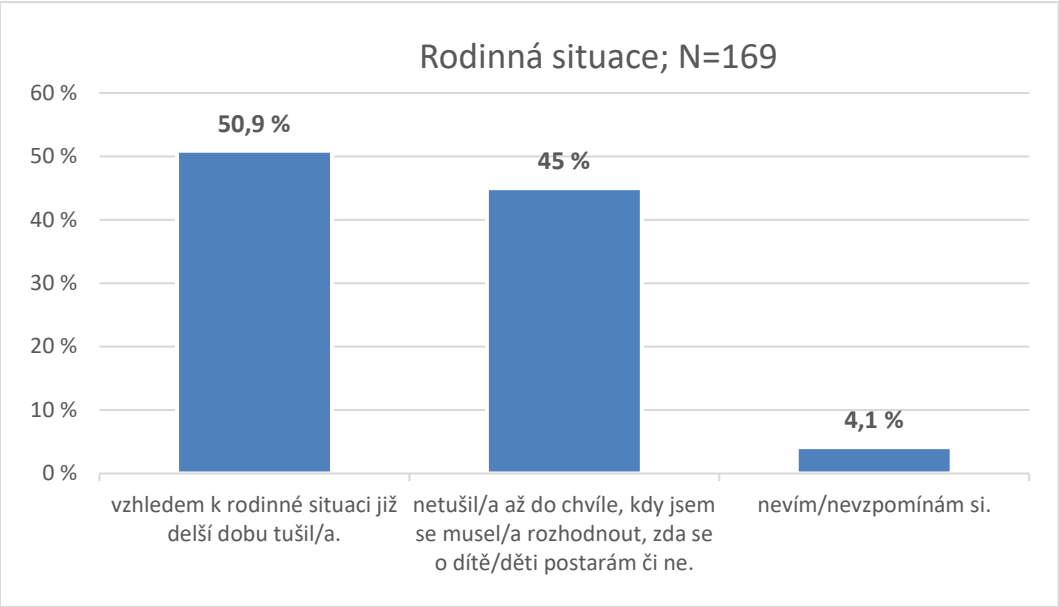

V rozhovorech se často objevovalo, že konkrétní pěstouni měli při rozhodování, zda si dítě či děti vezmou do pěstounské péče, málo informací. Na otázku „Když jste se rozhodoval/a, zda dítě/děti přijmete do pěstounské péče, měl/a jste dostatečné informace o pěstounské péči (jaké jsou podmínky, principy, cíle apod.)?“, odpověděla větší polovina dotazovaných (55 %), že dostatečné informace buďto spíše či určitě neměla. Přihlédneme-li k důležitosti poskytovaných informací zejména před zahájením pěstounské péče, lze konstatovat, že v případě, kdy větší polovina dotazovaných nemá pocit, že by obdržela dostatečné informace, jedná se o kvantitativní potřebu, na jejíž naplnění by se mělo více zaměřit. Jako chybějící informace dotazovaní uváděli například *„povinnosti pěstouna atp.“, „oblast právního poradenství, průběh pěstounské péče“, „finanční poradenství“, „informace o doprovázení“, „nárok pěstouna na auto, nárok na finanční podporu“, informace o kontaktech, rady o výchově“*.

Graf 18 Informace při rozhodování

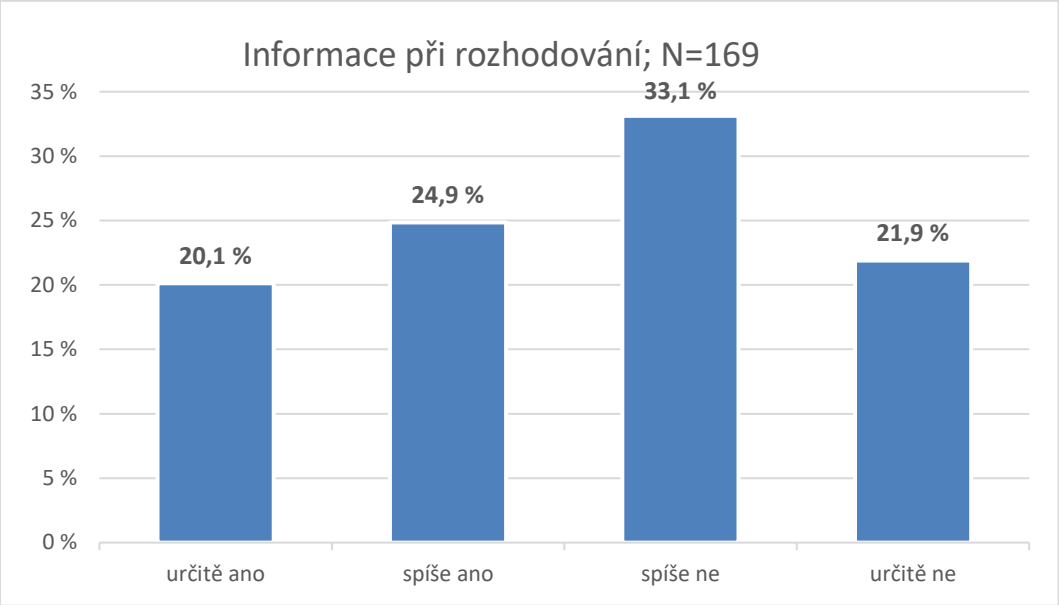

Na otázku „Z jakých zdrojů jste čerpal/a informace o pěstounské péči?“, dotazovaní odpovídali, že nejčastěji čerpali informace od sociálních pracovníků/pracovnic z OSPOD (78,1 %). Druhým největším zdrojem informací o pěstounské péči byly pro respondenty doprovodné organizace (př. CEPP a jiné) (37,3 %), dále internet a sociální sítě (32,5 %), přátele a známí (29 %) a v neposlední řadě uváděli jiné pěstouny (18,3 %). Jiné než nabízené zdroje informací uvedlo 6 (3,6 %) respondentů, jednalo se například *o „úřad práce“, „poradenské centrum“, „rodina“, „literatura“,* či *„soud“.* V kvalitativních rozhovorech se někteří participanti svěřovali se špatnou zkušeností s OSPOD, co se podání informací o pěstounské péči týče, nicméně kvantitativně se dané zjištění nepotvrdilo. Jako vysvětlení se nabízí obavy z dopadů špatného hodnocení OSPOD. Také vlivem dalších faktorů, jako je například pro některé pěstouny těžko rozeznatelná hranice před a těsně po začátku pěstounské péče, však mohlo u této otázky dojít ke snížení validity zjištěných dat.

Graf 19 Zdroje informací

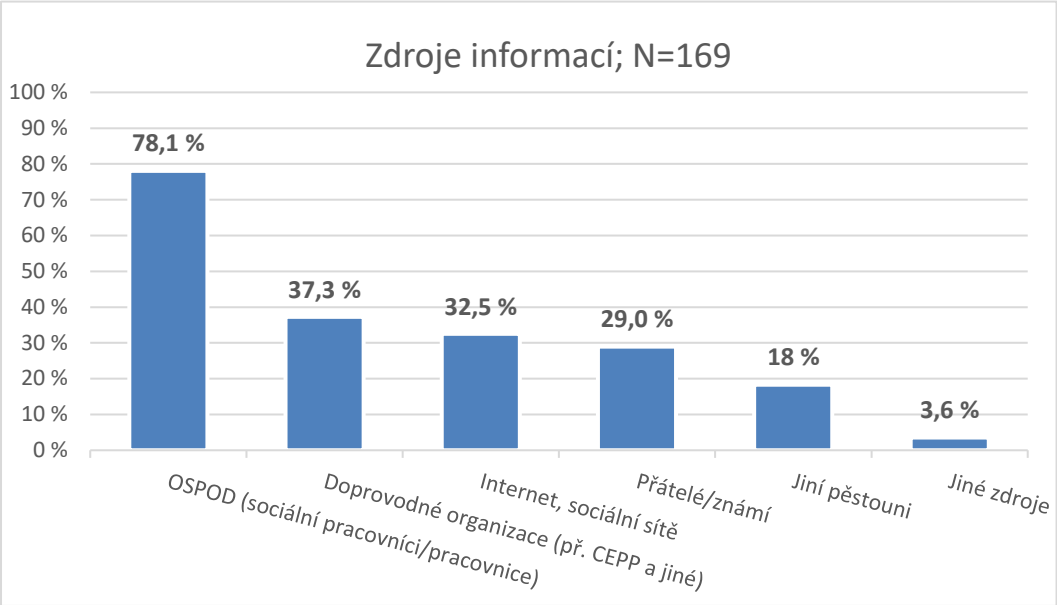

Kvalitativní část výzkumu v některých případech poukázala na negativní zkušenost s přístupem pracovníků OSPOD při řešení a výkonu pěstounské péče. V dotazníku byla položena otázka, „Jak hodnotíte přístup (chování k Vám) OSPOD (sociální pracovníci/pracovnice) k Vašemu případu v období před začátkem pěstounské péče?“, na kterou téměř čtyři pětiny dotazovaných (79,2 %) odpověděly, že jim před začátkem pěstounské péče OSPOD určitě či spíše pomohl. Dohromady pětina (20,7 %) z dotázaných má pocit, že jim OSPOD spíše či určitě nepomohl. V reflexi na zjištění vyplývající z kvalitativní části výzkumu je nutné zmínit, že se přístup pracovníků a pracovnic OSPOD velmi lišil podle lokace této instituce, ale také podle konkrétní osoby sociálního pracovníka. Kvantitativní část však spíše vypovídá o dobré zkušenosti pěstounů s OSPOD. Důležité je také zmínit, že s negativními zkušenostmi s OSPOD se pěstouni při kvalitativním výzkumu začali svěřovat až při hlubším dotazování. Tento rozpor ve zjištěních vyplývajících z kvalitativní a kvantitativní části výzkumu je možné vysvětlit opět strachem respondentů negativně hodnotit jakékoli zkušenosti s OSPOD, neboť jej vnímají jako ústřední orgán, který má vliv na svěření dětí do pěstounské péče, přiznání odměny pěstouna a jiných, pro pěstouny podstatně důležitých, faktorech.

Graf 20 Přístup OSPOD

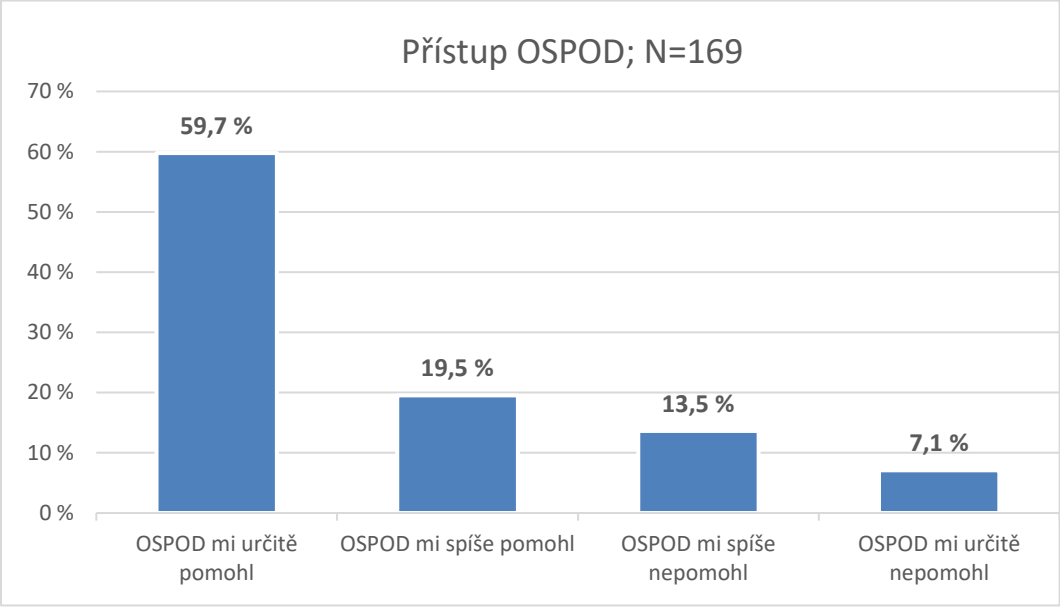

Data získaná u otázky „Jak hodnotíte informace o pěstounské péči, které Vám poskytl OSPOD (sociální pracovníci/pracovnice) v období před začátkem pěstounské péče?“, korelují s daty v předchozím grafu, a sice že skoro čtyři pětiny (74,6 %) dotazovaných hodnotily informace poskytnuté OSPOD jako dostačující, z čehož 50,9 % zvolilo možnost určitě dostačující. Informace byly pro 14,8 % spíše nedostačující a pro 10,6 % určitě nedostačující. Z tohoto a předchozích grafu (viz graf č. 19 a 20) vyplývá, že respondenti hodnotili OSPOD jako nejpřínosnější zdroj informací před zahájením pěstounské péče. Informace, které OSPOD dotazovaným sdělil, hodnotili jako dostačující a stejně tak přístup v rámci tohoto úřadu velká většina hodnotila pozitivně.

Graf 21 Informace OSPOD

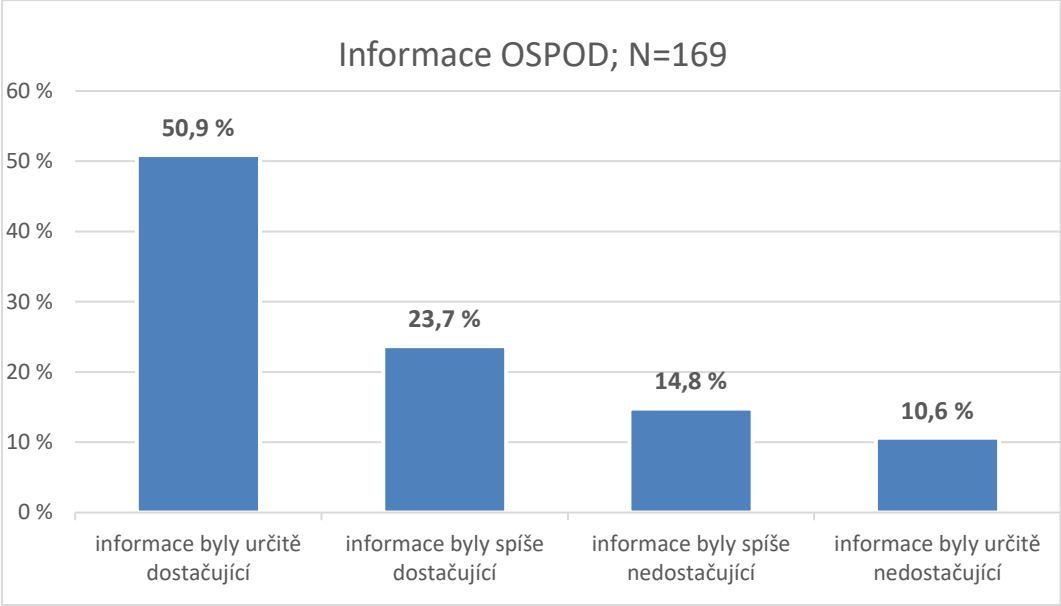

Průběh soudního jednání, na které se ptala otázka, „Jak hodnotíte průběh soudního jednání o svěření dítěte/dětí do pěstounské péče?“, hodnotily čtyři pětiny (80,5 %) dotazovaných jako určitě či spíše bezproblémový. Jako spíše či určitě problémový pak viděla průběh svého soudního jednání necelá jedna pětina respondentů (19,5 %). Zde je opět nutné zmínit, že se v některých kvalitativních rozhovorech objevovaly negativní zkušenosti se soudním jednáním, nicméně z kvantitativního hlediska lze konstatovat opak.

Graf 22 Průběh soudního jednání

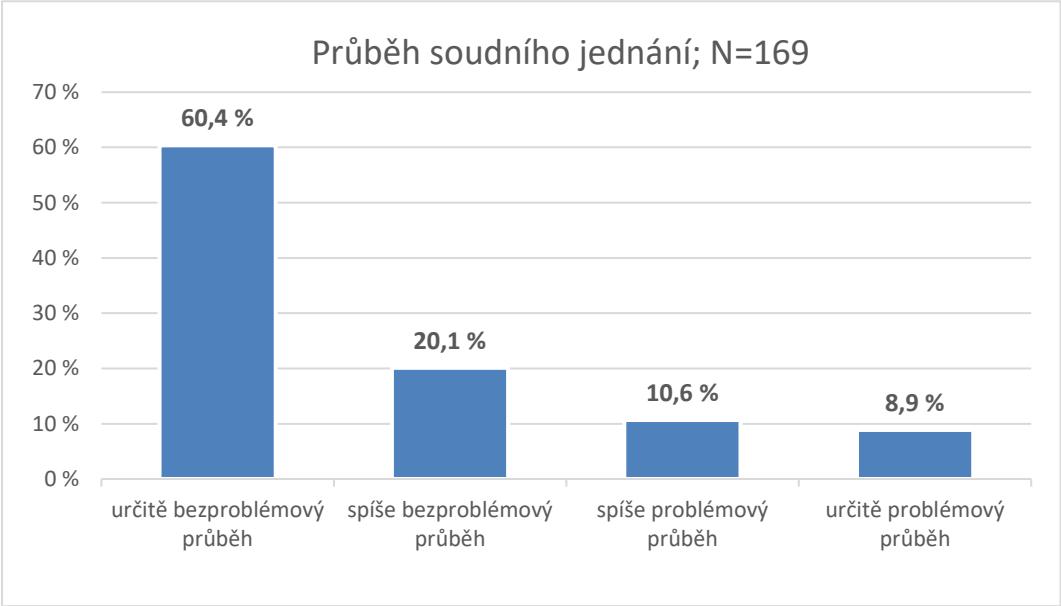

U otázky „Jaké jste řešil/a problémy v období těsně před začátkem pěstounské péče (v souvislosti s rozhodováním o přijetí dítěte/dětí do pěstounské péče)?“, respondenti nejvíce volili odpověď „problémy s biologickými rodiči/rodičem dítěte/dětí“, a to více než polovina z nich (51,5 %). Tento fakt odpovídá zjištěním z kvalitativní části výzkumu. Jak již bylo konstatováno u grafu č. 15, o svěřené děti se většinou starají prarodiče, biologičtí rodiče dětí tedy často bývají vlastními dětmi pěstounů, čímž pro příbuzenské pěstouny vzniká mnohem psychicky náročnější a složitější situace než pro pěstouny nepříbuzenské a celý proces rozhodování o přijetí dětí do péče tak může být, a zpravidla bývá, mnohem komplikovanější. Jako druhý nejčastější problém v tomto období dotazovaní označili finanční zabezpečení (39,1 %). Následují psychické problémy dětí (37,9 %) a problémy týkající se zaměstnání (změny, odchod ze zaměstnání apod.) (30,2 %). Nejméně se vyskytujícím problémem, který dotazovaní museli v souvislosti při rozhodování přijetí dětí do péče řešit, pak byly partnerské vztahy (5,3 %).

Graf 23 Problémy před začátkem pěstounské péče

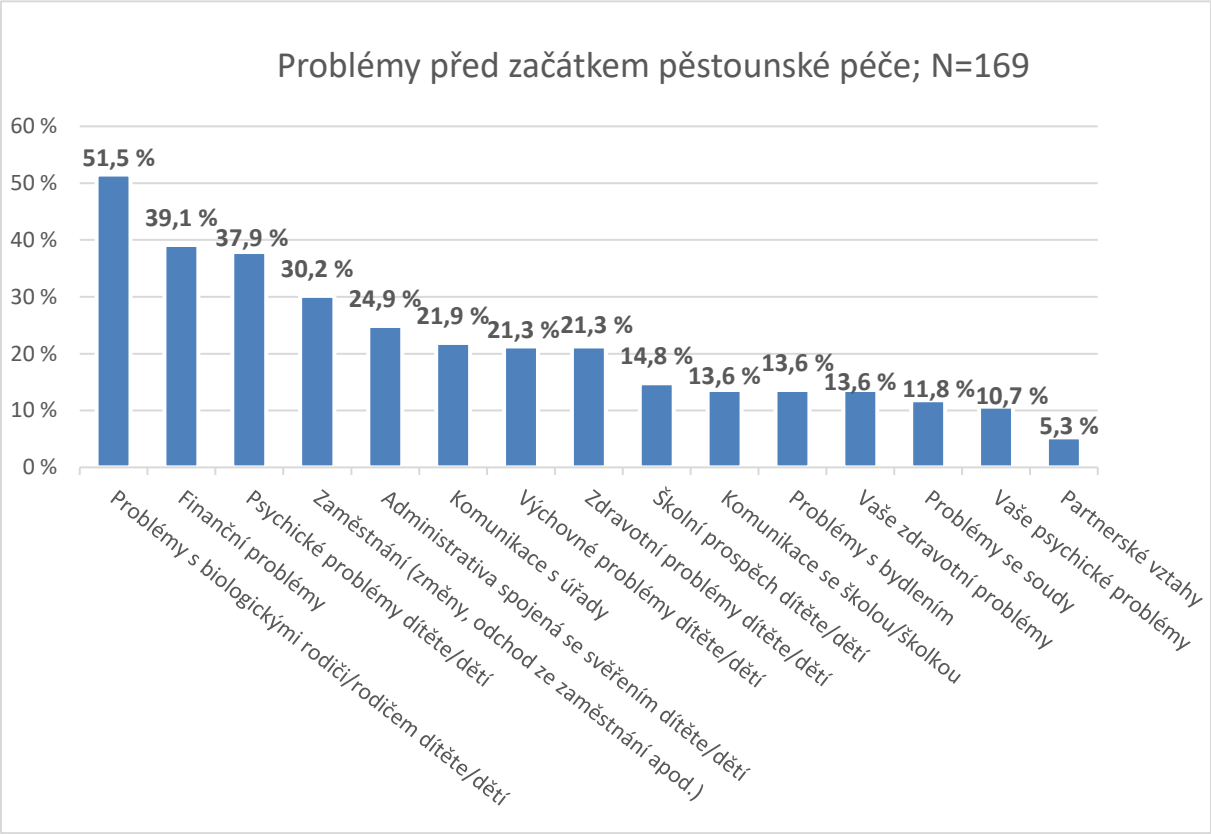

U otevřené otázky „Kdo Vám v období před začátkem pěstounské péče pomáhal?“, jsme zaznamenali následující odpovědi. Bez mála jedné třetině dotazovaných (32 %) v tomto období pomáhali rodinní příslušníci, příkladem uváděli *„moje mamka“, „druhá dcera“, „moje žena, moje mamka“, „moje sestra“, „dcera“, „manžel“, „prarodiče“, „syn“* aj., 29 % pěstounů také vypomáhal OSPOD či nějaká jiná sociální pracovnice. U více než jedné pětiny (23,1 %) se však také objevovala odpověď, že respondentům v tomto těžkém období nepomáhal nikdo. Z dotazovaných respondentů 3,5 % pomáhali přátelé a známí a stejnému procentu pak doprovodná organizace. Pomoc jiných pěstounů uvedlo 1,2 % dotazovaných.

Graf 24 Pomoc před začátkem pěstounské péče

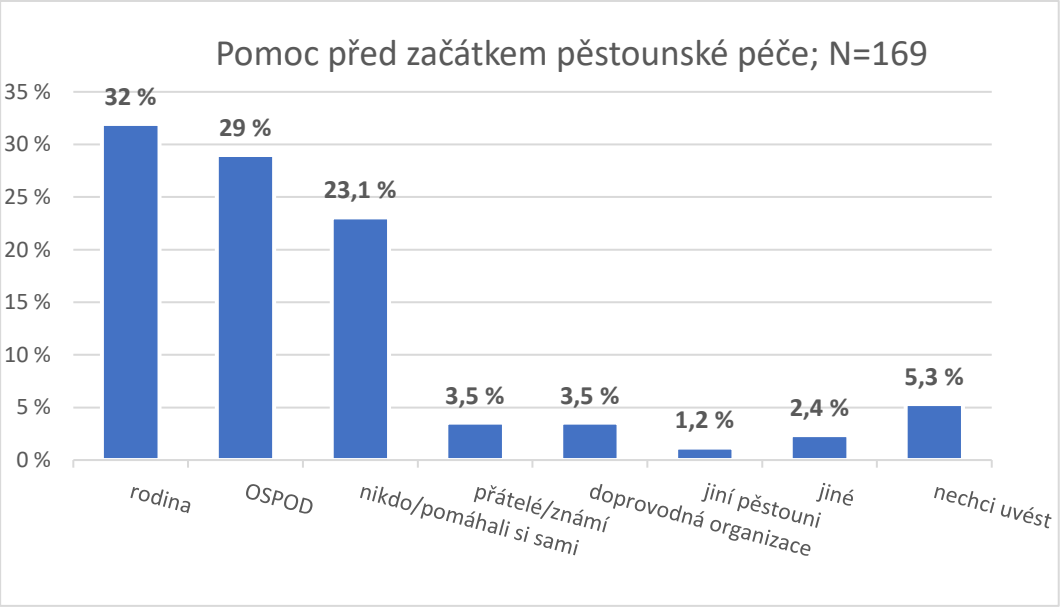

Na otevřenou otázku „Co Vám pomohlo se rozhodnout, že jste dítě/děti přijali/přijal/a do péče?“, respondenti většinou odpovídali, že důvodem, proč se rozhodli děti přijmout do péče, byla zejména silná citová vazba k dětem a fakt, že v opačném případě by děti skončily v ústavní péči. Péči o dítě, které se z jakýchkoli důvodů ocitlo ve velmi tíživé situaci, brali jako samozřejmost a jakousi morální povinnost. *„Bylo to jednoznačné rozhodnutí, byl to náš vnuk, o kterého jsme se chtěli postarat.“, „Naše svědomí a láska k vnoučatům.“, „Matka je nechtěla a byla na drogách. Jsme prarodiče a máme k dětem citovou vazbu.“, Nechtěla jsem, aby se můj vnuk ocitl v dětském domově (…).“, „Nechtěla jsem, aby žily po ústavech.“* aj. Výpovědi z kvantitativní části potvrzují zjištění plynoucí z rozhovorů v části kvalitativní, a sice že důvodem, proč se rozhodli děti vzít do péče, byla záchrana dětí

před ústavní péčí, samozřejmost postarat se o děti, špatná rodinná situace a problémy biologických rodičů dětí.

Na otázku „Uvítal/a byste doprovázející pracovnici/pracovníka již v tomto období, kdy jste se rozhodoval/a o přijetí dítěte do pěstounské péče?“, odpovědělo 65,7 % dotazovaných určitě či spíše ano. Necelá jedna třetina respondentů (31,9 %) pak uvedla, že by pomoc klíčového pracovníka v období před začátkem pěstounské péče spíše či určitě neuvítala.

Graf 25 Klíčový pracovník

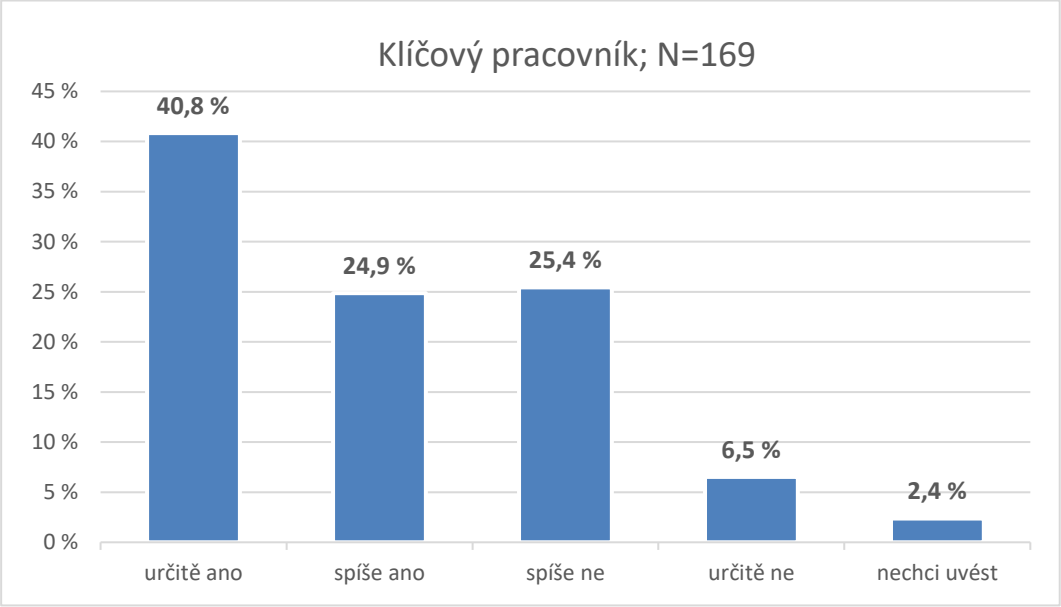

6.3. Období po začátku pěstounské péče (období jednoho roku od přijetí dětí do péče)

Nejčastěji uváděné důvody u otázky „Proč jste si jako doprovázející organizaci vybral/a právě Centrum psychologické pomoci?“, byly: blíže nespecifikované doporučení, které uvedla více než pětina dotazovaných (22,5 %), doporučení OSPOD uvedené necelou pětinou respondentů (18,3 %), výběr na základě kvality (17,2 %), dostupná lokace (blízko domova, snadný dojezd) (13 %), předešlá zkušenost s organizací (4,7 %) a to, že organizace poskytuje také psychologickou pomoc (2,4 %). Důvod výběru neuvedlo 16,6 % dotazovaných.

Graf 26 Výběr CEPP

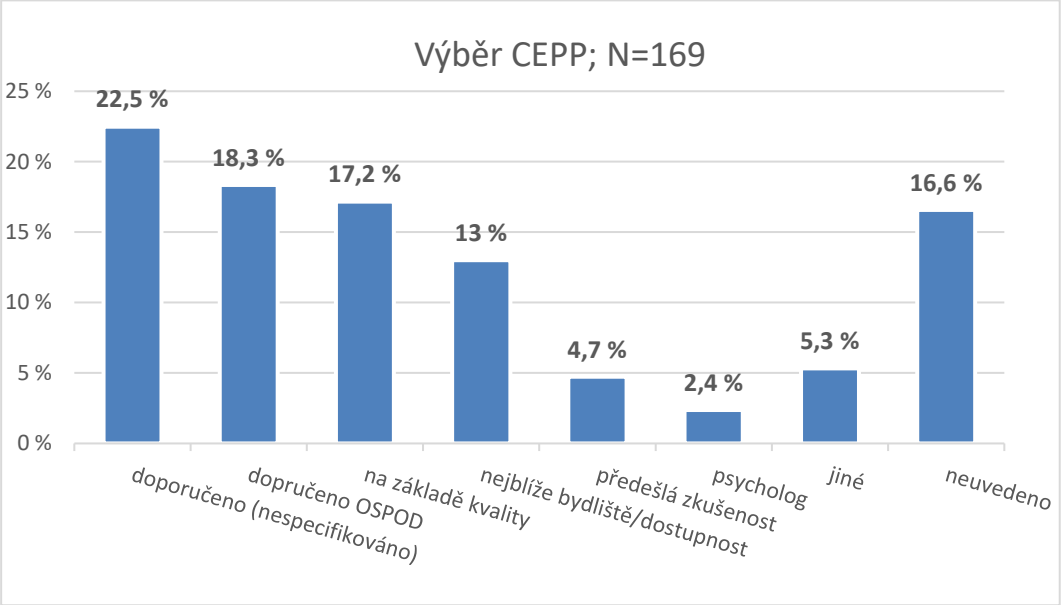

Otázka: „Jaké problémy jste řešil/a v období po začátku pěstounské péče (v prvním roce pěstounské péče)?“. Po začátku pěstounské péče pro dotazované stále zůstávají nejpalčivějším problémem biologičtí rodiče dětí (48,5 %). Stejně jako u předchozího období následují finanční problémy (38,5 %) a psychické problémy dětí (36,1 %). Ve srovnání s předchozím obdobím, tedy obdobím před začátkem pěstounské péče, se nemění ani nejméně často řešený problém partnerských vztahů (5,3 %).

Graf 27 Problémy po začátku pěstounské péče

Na otázku zda „Se začátkem výkonu pěstounské péče se finanční situace ve Vaší domácnosti zhoršila nebo zlepšila?“, odpověděly skoro dvě pětiny respondentů (37,9 %) tak, že se jejich situace nijak nezměnila, tedy ani nezlepšila ani nezhoršila. Pro něco málo přes jednu čtvrtinu dotazovaných (25,4 %) se finanční situace se začátkem pěstounské péče spíše zlepšila. Celkově pak jako spíše či určitě lepší svou finanční situaci hodnotily bez mála dvě pětiny (39 %) dotazovaných pěstounů. Naopak jako spíše či určitě horší svou situaci vnímala necelá pětina z nich (19,5 %).

Graf 28 Finanční situace po začátku pěstounské péče

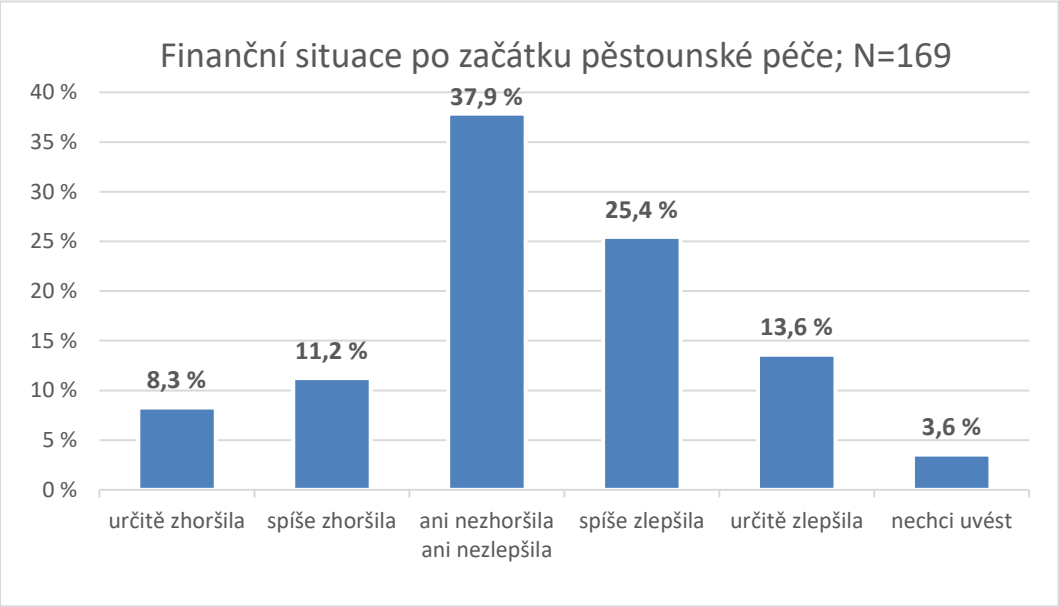

U otevřené otázky „Kdo případně co Vám nejvíce pomohlo v prvním roce zvládnout péči o dítě/děti?“, uvedly dvě pětiny respondentů (40,2 %) rodinu, 11,2 % uvedlo, že jim v tomto období nepomáhal nikdo, 10,7 % uvedlo, že jim pomáhala doprovodná organizace. OSPOD pak pomáhal v 9,5 % případech. Necelá pětina (17,7 %) respondentů na otázku neodpověděla.

Graf 29 Pomoc po začátku pěstounské péče

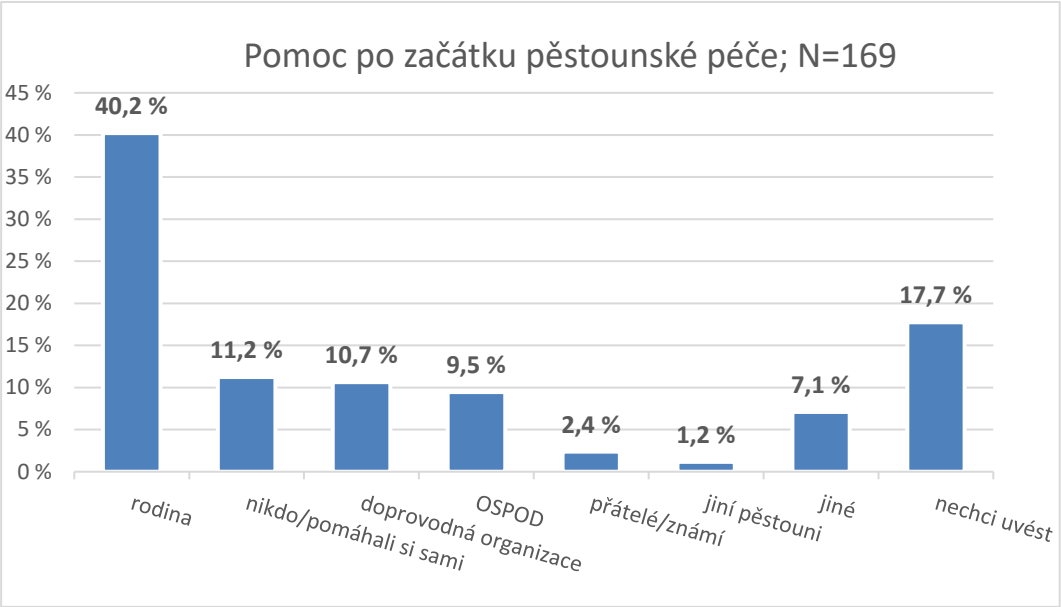

6.4. Období delší než jeden rok od přijetí dětí do péče až po současnost

Otázka: „Jaké problémy řešíte v současnosti?“. Jako nejčastěji řešené aktuální problémy respondenti opět uvedli problémy s biologickými rodiči/rodičem dítěte/dětí, nicméně při srovnání grafu s grafy č. 23 a 27 je patrný procentuální pokles tohoto problému. Pokles však lze vypozorovat u všech zjišťovaných problémů. Tento fakt odpovídá zjištěním jak z kvalitativní části výzkumu, tak kvantitativní části (viz níže) a sice, že pro participanty bylo nejtěžší období před a těsně po začátku pěstounské péče, kdy se musejí vyrovnat s faktem přijetí dítěte do péče a těžkou rodinnou situací. Nově se v tomto období těsně před výchovné problémy dětí dostává školní prospěch dětí, tento jev lze vysvětlit stárnutím dětí a jejich nástupem do školy, případně postupem do starších ročníků a zároveň vstupem dětí do věku puberty. Nejmenším problémem jako u předchozích dvou období zůstávají partnerské problémy.

Graf 30 Problémy v současnosti

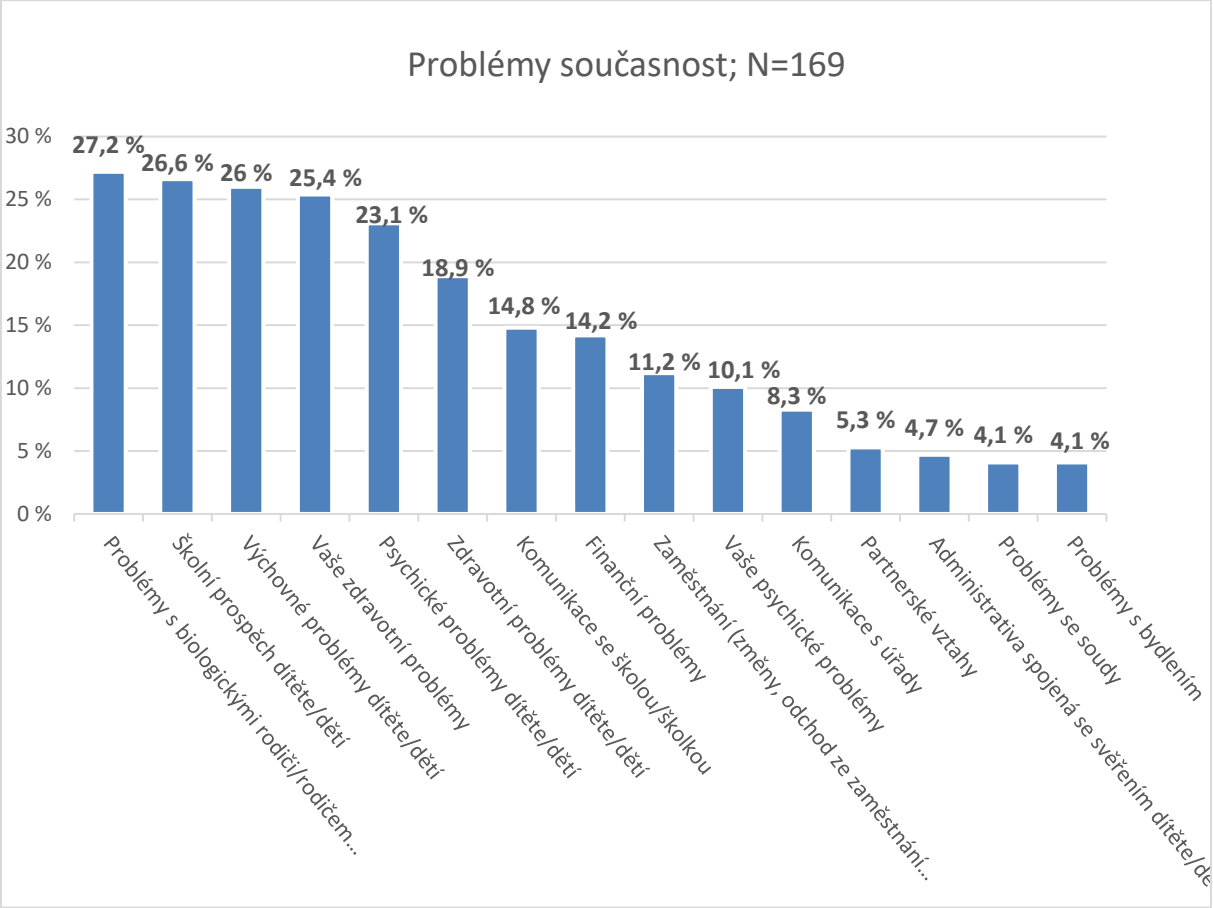

Při porovnání grafů č. 23, 27 a 30 pozorujeme nárůst zdravotních problémů dotazovaných, což vzhledem k velkému procentu prarodičů jako příbuzenských pěstounů není nikterak překvapující. Pěstouni také postupem času stále více řeší školní prospěch dětí a jejich výchovné problémy. V porovnání s předchozími obdobími pak pěstouni v současnosti řeší mnohem méně finanční problémy, problémy s bydlením, problémy spojené se zaměstnáním, psychické problémy dětí, problémy s biologickými rodiči, se soudy, vyřizováním administrativy či problém s komunikací s úřady.

Graf 31 Časová linka řešených problémů

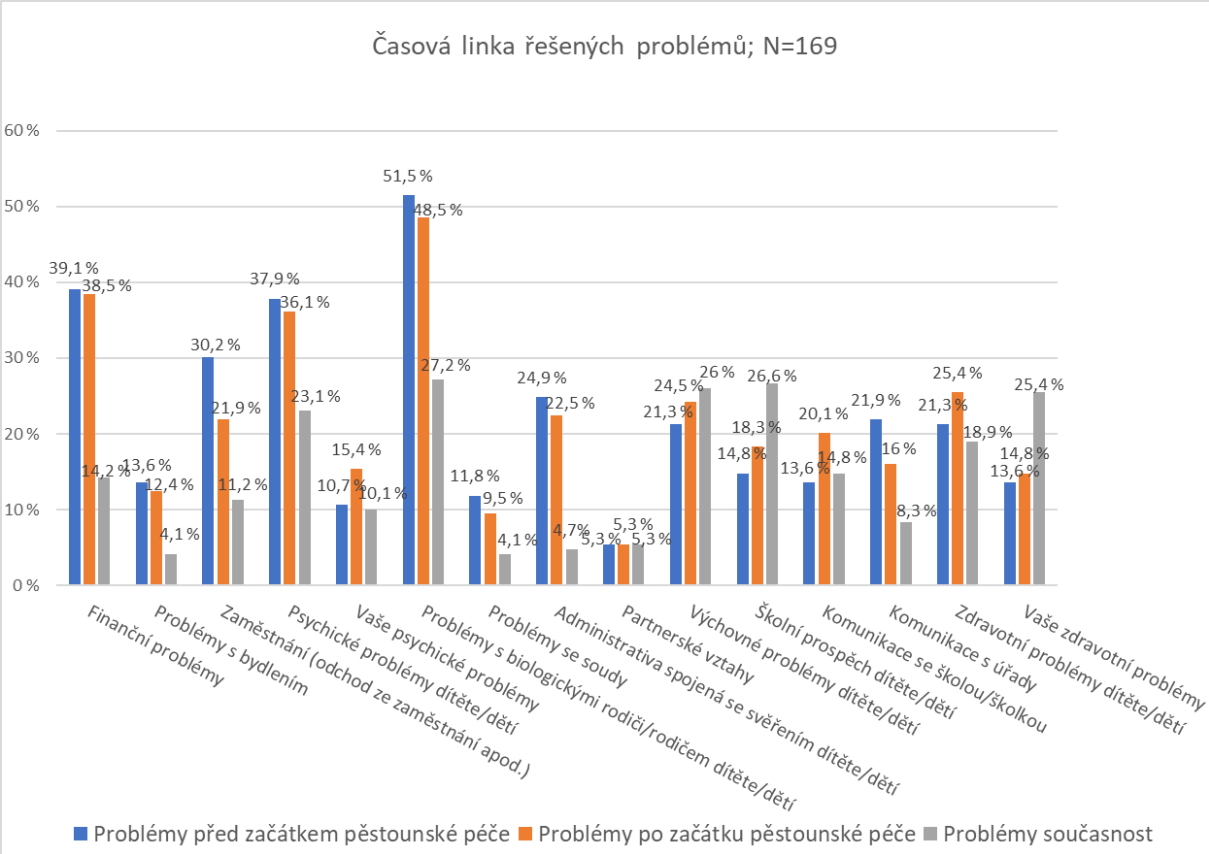

Graf č. 32 poukazuje na fakt, že ti, kteří mají přiznanou odměnu pěstouna, v současnosti řeší méně finančních problémů než ti, kteří odměnu přiznanou nemají. 90,1 % z těch, kteří mají odměnu přiznanou, finanční problémy neřeší, naproti tomu finanční problémy neřeší jen něco málo přes jednu třetinu (35,7 %) těch, kteří odměnu přiznanou nemají. Tato data potvrzuje také graf č. 44 (uveden níže), ze kterého vyplývá, že si dotazovaní nedokáží doprovázení představit zejména bez finanční podpory.

Graf 32 Přiznaná odměna pěstouna vs. finanční problémy současnost

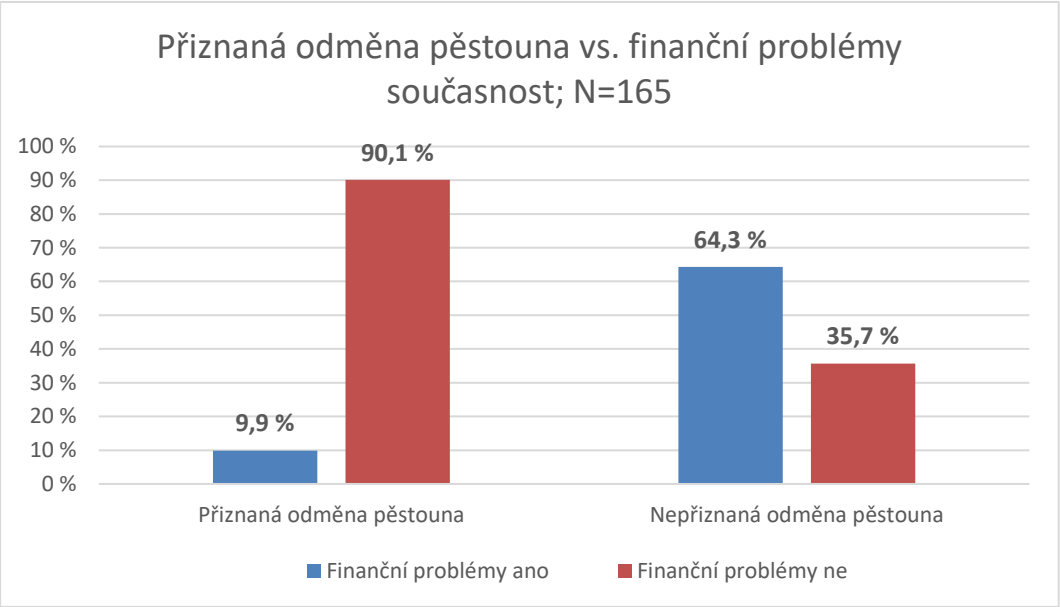

Dle zjištění pěstouni (28,6 %) o něco více musí řešit problémy s biologickými rodiči dětí než poručníci (11,1 %). Jak již bylo zmíněno, ze zákona mívá poručník větší pravomoci vůči dětem, a tedy na rozdíl od pěstounů nepotřebuje souhlas rodičů dětí k zařizování běžné agendy (účtů, osobních dokladů, lékařských zákroků aj.). Je zde nicméně nutné zmínit, že z celkového vzorku pouze 9,5 % dotazovaných uvedlo, že má status poručníka.

Graf 33 Status NRP vs. problémy s biologickými rodiči dětí současnost

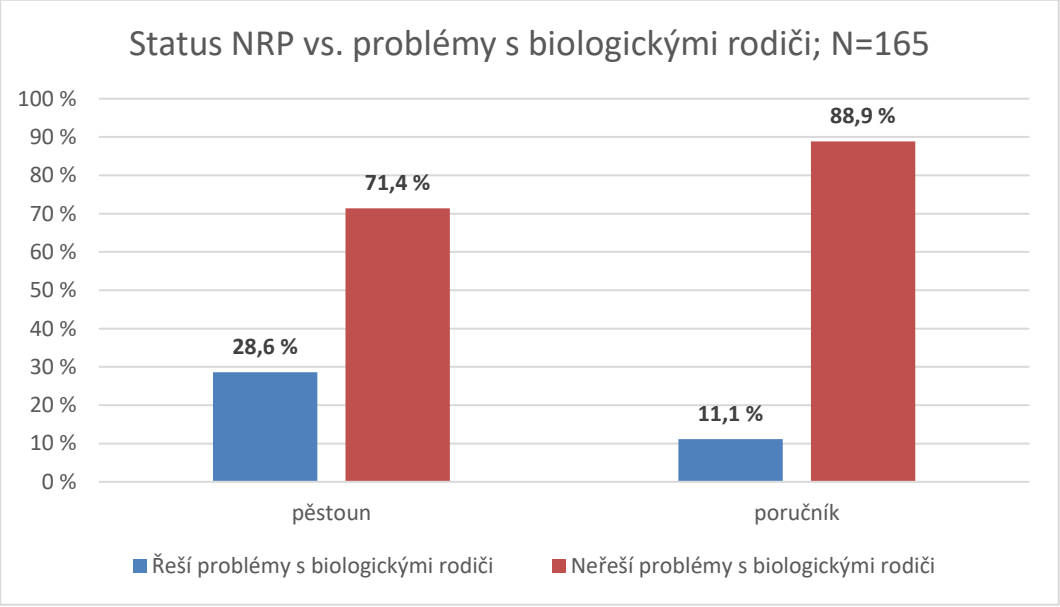

Kontakt s biologickými rodiči

Otázka: „Probíhá kontakt dítěte/dětí s biologickou matkou?“. Se svou biologickou matkou je, dle odpovědí pečujících pěstounů, v kontaktu necelá polovina (47,9 %). S četností kontaktu dětí s jejich biologickou matkou byly spokojeny více než tři pětiny dotazovaných (63 %). Jejich častější kontakt by si přálo 13,6 % respondentů a více než pětina (21 %) z dotazovaných pěstounů by si přála, aby se dítě, které mají v péči, se svou matkou scházelo méně často. Necelá polovina z dotazovaných (48,2 %) označila kontakt dítěte s jeho biologickou matkou za určitě či spíše neproblémový. Jako neutrální, tedy ani neproblémový ani problémový, vidí tento vztah 28,4 % respondentů. Přes dvě pětiny (23,4 %) pak vidí vztah matky s dítětem jako spíše či určitě problémový.

S biologickým otcem jsou dle dat v kontaktu jen dvě pětiny (40,2 %) dětí svěřených do pěstounské péče dotazovaným pěstounům. S četností kontaktu dětí s jejich biologickým otcem je spokojeno 67,6 %. Jejich častější kontakt by si přála bezmála pětina (19,1 %) respondentů a 13,3 % z dotazovaných pěstounů by si přálo, aby se dítě, které mají v péči, se svým otcem scházelo méně často. Otcové si v porovnání s matkami, co se hodnocení pěstounů týče, při kontaktu dětí vedou lépe. Více než tři pětiny z dotazovaných jejich vztah označilo za určitě či spíše bezproblémový (64,6 %). Jako ani problémový ani neproblémový vztah dítěte s biologickým otcem vidí přes pětinu respondentů (22,1 %). Spíše či určitě problémový vztah dítěte s otcem je dohromady pro 13,3 %.

V reflexi na rozhovory jsou jistě zajímavá zjištění vyplývající z dat získaných z otázky, zda „Podporujete kontakt dítěte/dětí s jeho biologickými rodiči?“. Kvalitativní část výzkumu poukazuje na to, že kontakt dětí s biologickými rodiči často narušuje výchovu dětí pěstouny, jejich psychický stav a zavedený režim. Někteří participanti dokonce uváděli, že v momentě, kdy přerušili kontakt dětí s jejich rodiči/rodičem, stav dětí se zlepšil a vyřešilo se tím mnoho problémů. Kvantitativní data však naznačují pravý opak. Jako možné vysvětlení tohoto rozporu se nabízí fakt, že je po pěstounech požadováno, a pokud tak nečiní, je jim to vyčítáno, aby kontakt dětí s jejich rodiči podporovali a děti na něj připravovali. Je tedy možné, že podporu kontaktu do dotazníku uváděla většina z důvodu obav. Dohromady více než tři pětiny dotazovaných (65,7 %) totiž na otázku, zda podporují kontakt dětí s biologickými rodiči, uvedly „určitě ano“ či „spíše ano“. Celkem 14,8 % pak uvedlo, že kontakt spíše

nebo určitě nepodporuje. Zajímavé je zde však také to, že téměř pětina (19,5 %) z dotazovaných nechtěla uvést odpověď. Frekvence kontaktů svěřených dětí s jejich biologickými rodiči nebyla v rámci dotazníkového šetření zjišťována.

Graf 34 Podpora kontaktu s biologickými rodiči

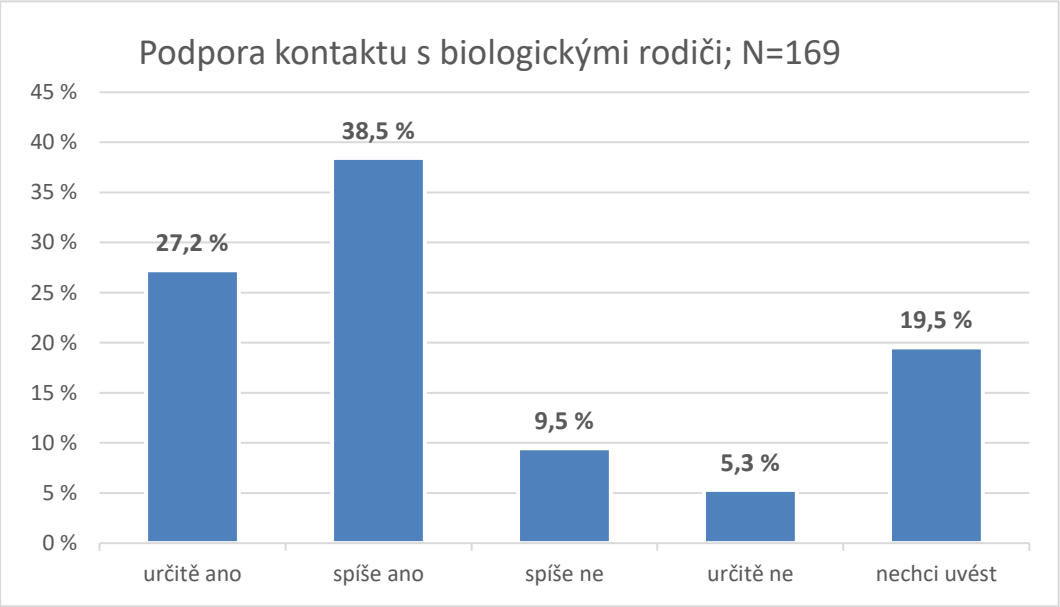

Finance

Na otázku „Když zhodnotíte finanční situaci ve vaší domácnosti, cítíte se finančně zajištěn/a?“, odpověděly necelé tři pětiny (58,6 %) dotazovaných, že se cítí určitě či spíše zajištěny. Jedna pětina respondentů (20,1 %) zastává neutrální postoj, tedy necítí se být ani zajištěna ani nezajištěna. Dohromady 15,9 % z dotázaných odpovědělo, že se spíše či určitě necítí být finančně zajištěni.

Graf 35 Finanční situace domácnosti

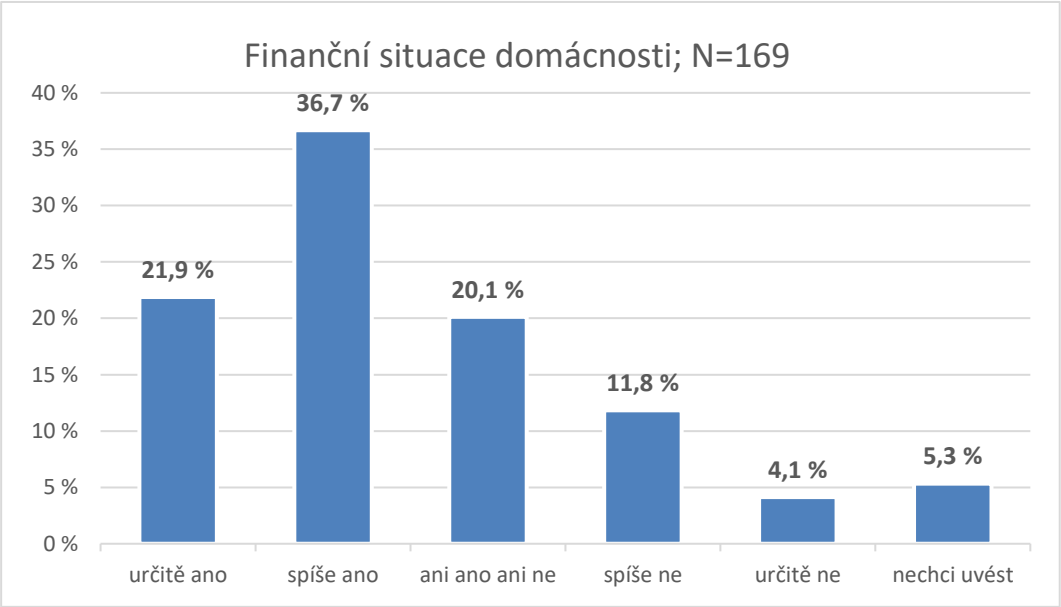

Pomoc okolí

Nejčastější odpovědi na otázku „Myslíte si, že byste zvládl/a péči o dítě/děti i bez finančních příspěvků plynoucích z pěstounské péče?“, byla odpověď „určitě ne“, kterou zvolily dvě pětiny dotazovaných (41,4 %). Dohromady více než tři pětiny (65,1 %) si myslí, že by péči o děti bez finančních příspěvků spíše či určitě nezvládly. Určitě či spíše by péči zvládlo dohromady 15,4 % respondentů. 11,8 % neví, zda by situaci zvládlo. Svou odpověď nechtělo uvést 7,7 %.

Graf 36 Zvládnutí péče bez finančních příspěvků

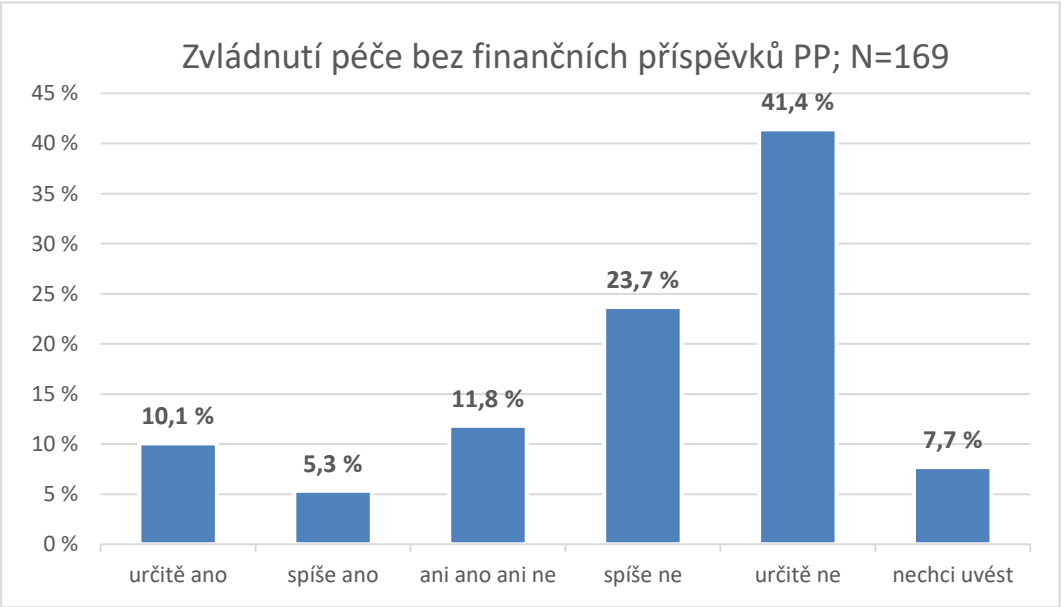

Na otázku „Pomáhá Vám s výchovou dítěte/dětí někdo z širší rodiny?“, přes polovinu respondentů (53,3 %) odpovědělo, že jim nikdo z širší rodiny při výchově dětí nepomáhá. Dvou pětinám dotazovaných (40,2 %) pak někdo z širší rodiny pomáhá. Zbylých 6,5 % nechtělo odpověď uvést.

Graf 37 Pomoc širší rodiny

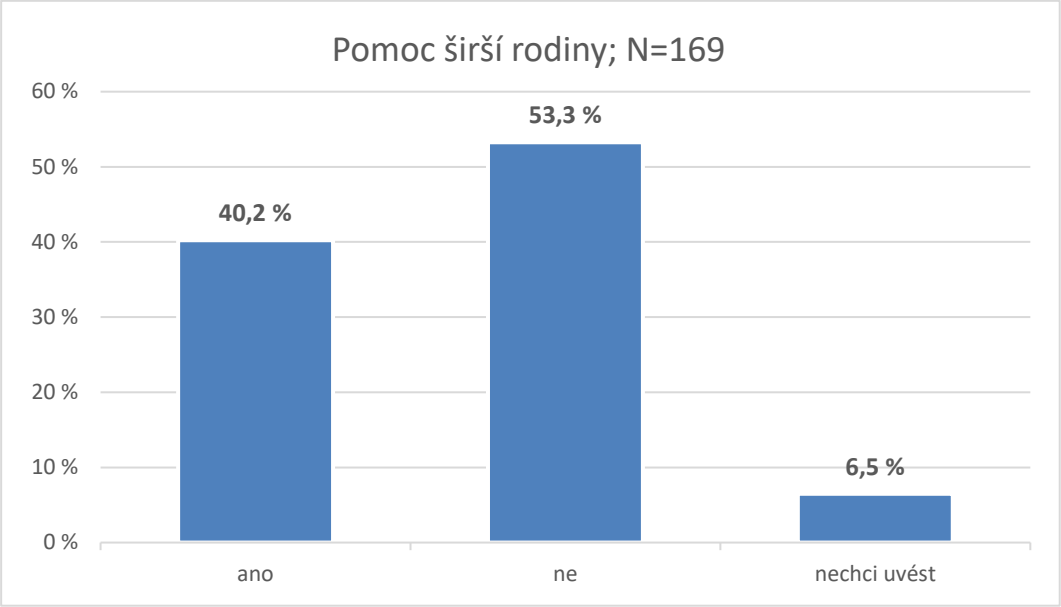

U otázky „Pomáhá Vám s výchovou dítěte/dětí někdo mimo rodinu?“ (myšleno širší okolí – tzn. přátelé, známí apod.), byly odpovědi jednoznačnější. Pouze 10,1 % z dotazovaných uvedlo, že jim někdo mimo rodinu s výchovou dětí pomáhá. 85,8 % pak uvedlo, že jim mimo rodinu s výchovou nepomáhá nikdo. Nechtělo uvést 4,1 %.

Graf 38 Pomoc mimo rodinu

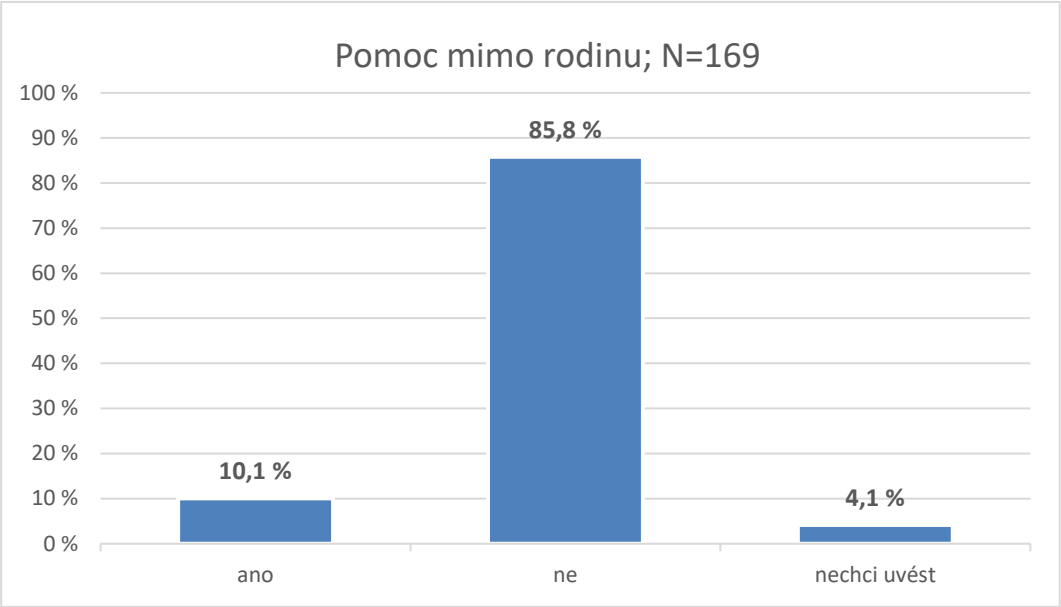

U otázky „Setkalo se někdy Vaše dítě/děti s posměšky/šikanou ze strany vrstevníků z důvodu, že je/jsou v pěstounské péči?“, zvolilo 66,3 % odpověď „ne“, více než jedna pětina (22,5 %) uvedla, že se dítě, které mají v péči, z tohoto důvodu stalo terčem šikany či posměšků. 11,2 % respondentů buďto odpověď neznalo nebo ji nechtělo uvést.

Graf 39 Zkušenost dětí s šikanou

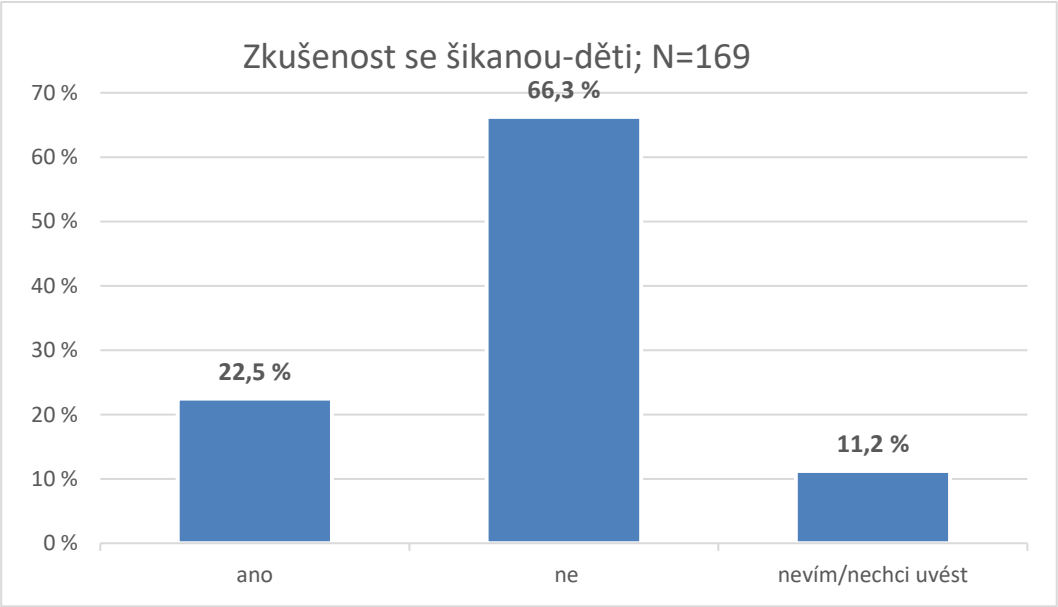

Otázka: „Setkal/a jste se ve škole/školce, kterou dítě/děti navštěvují (navštěvovaly) s porozuměním a podporou ze strany personálu (učitelé/učitelky, zástupce/zástupkyně, ředitel/ka apod.)?“. Tři čtvrtiny (75,7 %) dotazovaných pěstounů se určitě či spíše setkaly s porozuměním a podporou ze strany školy či školky. Naopak necelá pětina (18,4 %) se s podporou a porozuměním spíše či určitě nesetkala.

Graf 40 Podpora školy/školky

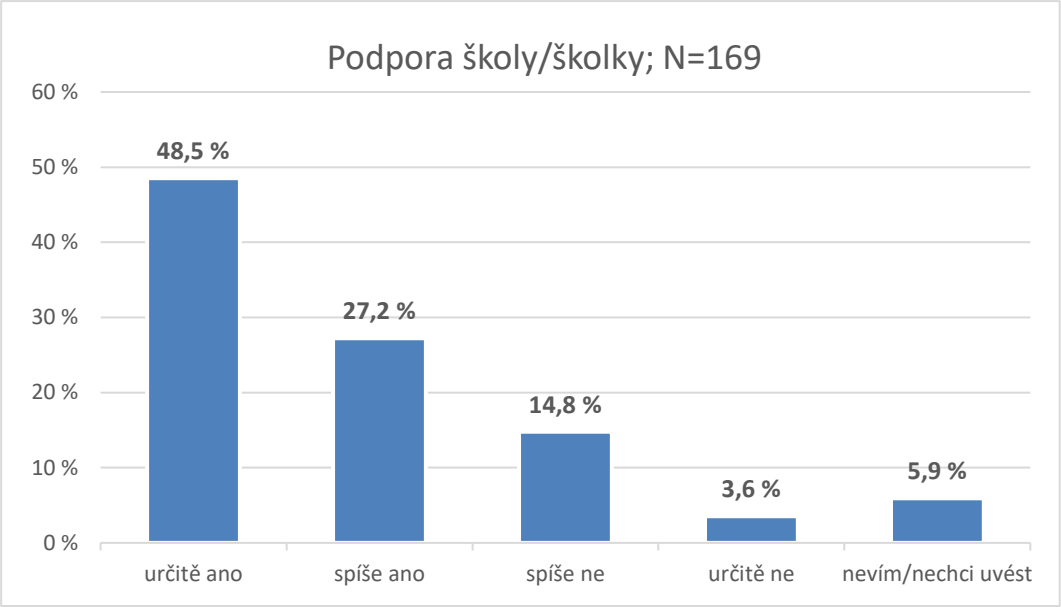

V reflexi na výsledky z kvalitativní části jsou zajímavá zjištění týkající se otázky, „Uvítal/a byste pomoc při komunikaci se školou/školkou ze strany klíčového sociálního pracovníka?“. Čtyři pětiny dotazovaných (80,5 %) uvedly, že by pomoc při komunikaci neuvítaly. Naproti tomu ani ne pětina (17,7 %) by pomoc uvítala. Z rozhovorů je patrné, že by někteří participanti uvítali větší podporu doprovázející organizace při komunikaci se školou/školkou, nicméně data z kvantitativní části tato zjištění spíše vyvracejí. V rámci kvantitativní části jsme se nicméně respondentů dotazovali na aktuální stav, přičemž data z kvalitativní části vypovídají o potřebě pomoci při komunikaci se školou po celou dobu výkonu pěstounské péče, srovnání těchto dat tedy v tomto případě nemusí být zcela relevantní.

Graf 41 Komunikace se školou/školkou

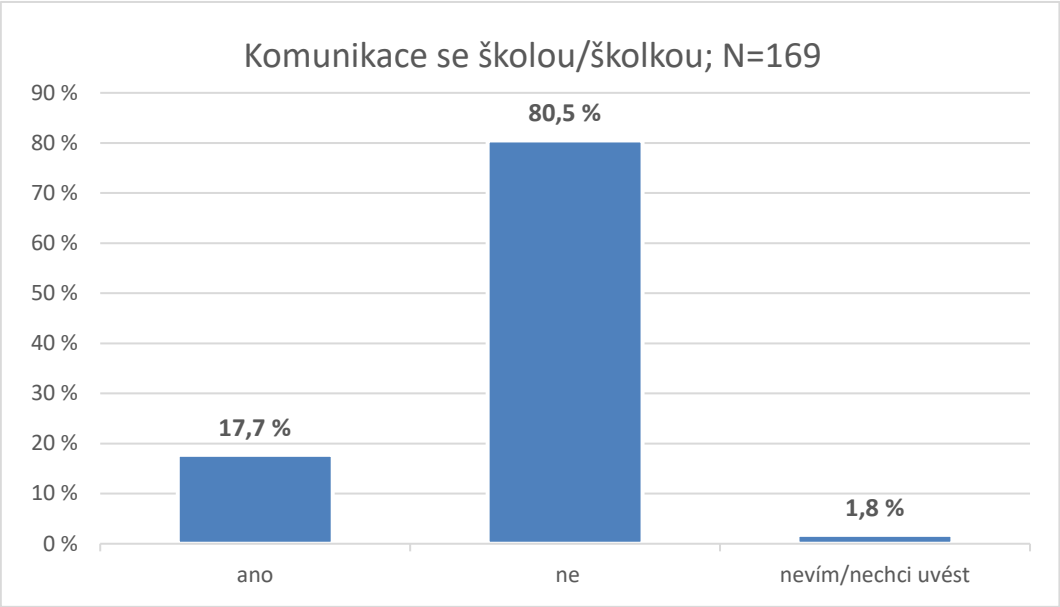

Na otázku „Jak hodnotíte současnou spolupráci s OSPOD (sociální pracovnice/pracovníci)?“, respondenti odpovídali jednoznačně kladně. Bezmála všichni dotazovaní (97,7 %) vidí spolupráci s OSPOD jako určitě či spíše bezproblémovou. Jako spíše či určitě problémovou potom spolupráci vnímá pouze 2,4 %. Zde je však opět nutno zmínit, v reflexi na výsledky z kvalitativní části, že takto vysoce pozitivní hodnocení OSPOD může být ovlivněno strachem respondentů negativně hodnotit OSPOD jakožto ústřední orgán rozhodující o svěření dětí, přiznání odměny pěstouna a jiných, tedy pro pěstouny podstatně důležitých, faktorech.

Graf 42 Spolupráce OSPOD

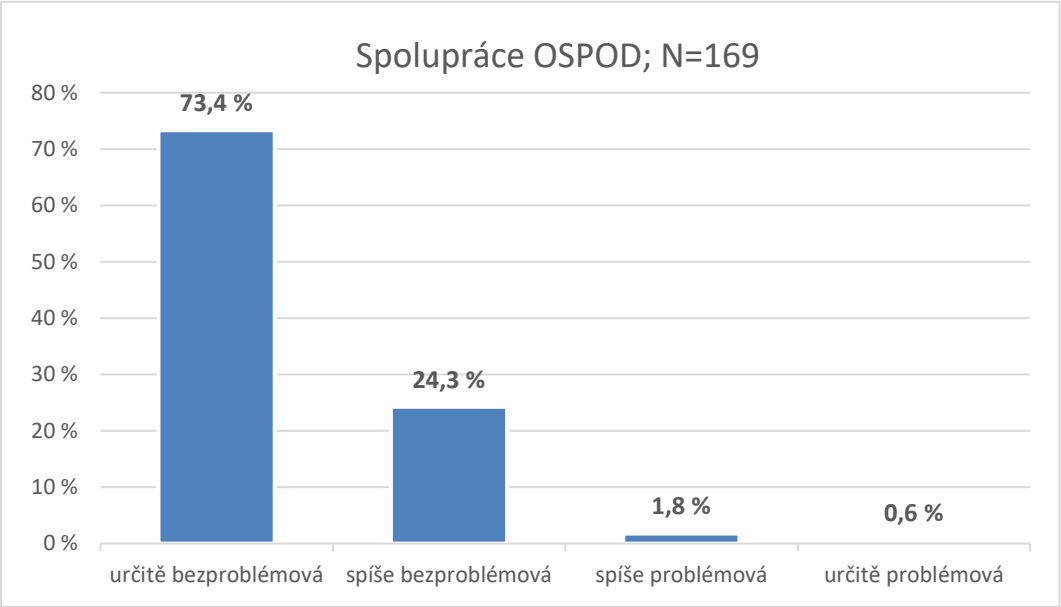

6.5. Spokojenost se službami doprovázející organizace

V následujících bateriích jsme se dotazovaných ptali na spokojenost se službami doprovázející organizace na škále od 1 do 5. Spokojenost s organizací a jednotlivými službami je zahrnuta do jednoho grafu. V grafu i v textu jsou výroky seřazeny od toho, se kterým respondenti nejvíce souhlasili, po výrok, se kterým souhlasili nejméně.

Výrok „S klíčovým pracovníkem jsem spokojen/a.“, formou odpovědi „určitě souhlasím“ potvrdily více než čtyři pětiny respondentů (83,4 %). S klíčovým pracovníkem je pak spíše či určitě spokojeno 92,9 % dotazovaných. Určitě či spíše nespokojeno je pouze 1,2 % dotazovaných. Neutrální názor zastávají 2,4 %.

Výrok „S klíčovým pracovníkem zvládáme společně řešit mé problémy.“, formou odpovědi „určitě souhlasím“ potvrdily necelé čtyři pětiny respondentů (77,5 %). Dohromady 90,5 % respondentů si tedy myslí, že společně s klíčovým pracovníkem zvládají řešit jejich problémy. Určitě či spíše nespokojeno je pak pouze 1,8 % dotazovaných. Neutrální názor zastává 1,8 %.

Výrok „S doprovázející organizací jsem celkově spokojen/a.“, formou odpovědi „určitě souhlasím“ potvrdily necelé čtyři pětiny respondentů (75,7 %). S doprovázející

organizací je pak spíše či určitě spokojeno 92,9 % dotazovaných. Určitě či spíše nespokojeno je pak pouze 1,2 % dotazovaných. Neutrální názor zastávají 2,4 %.

Výrok: „V rámci doprovázení považuji za důležité a potřebné mít možnost čerpat „dovolenou“ (možnost odpočinku v rámci dlouhodobé respitní péče)“. 70,5 % u otázky vztahující se k respitní péči zvolilo odpovědi spíše či určitě souhlasím. Pouze 7,7 % s výrokem spíše či určitě nesouhlasí. 11,8 % pak zvolilo středovou hodnotu odpovědi. Zda je respitní péče v rámci doprovázení důležitá či ne, neví 10 % dotazovaných.

Rozhovory realizované v kvalitativní části také poukázaly na to, že pěstouni při vzdělávání velmi oceňují diskuzi. Tento fakt potvrzují také zjištění z kvantitativní části výzkumu. S výrokem „Vyhovuje mi, když je vzdělávání spojeno s diskusí.“, spíše či určitě souhlasilo bez mála 70 % dotazovaných. Odpověď „ani souhlasím ani nesouhlasím“ zvolilo 11,3 % respondentů. Vzdělávání spojeno s diskuzí spíše či určitě nevyhovuje 11,8 % dotazovaných.

Výrok „S povinným vzděláváním jsem celkově spokojen/a.“, formou odpovědi „určitě souhlasím“ potvrdila více než polovina respondentů (53,3 %). Dohromady více než tři čtvrtiny respondentů jsou s povinným vzděláváním spíše či určitě spokojeny. Určitě či spíše nespokojeno je 8,3 %. Neutrální názor zastává 12,4 %.

68,6 % dotazovaných spíše či určitě souhlasí s tím, že „Nabídka témat vzdělávání je dostatečně široká.“. Pouze 5,4 % respondentů si myslí, že nabídka témat vzdělávání je určitě či spíše nedostatečná. 14,8 % respondentů s výrokem ani souhlasilo ani nesouhlasilo. 11,2 % pak uvedlo, že neví.

Výrok „Chci slyšet problémy a zkušenosti také od jiných pěstounů.“. 66,3 % dotazovaných spíše či určitě souhlasilo s výrokem, že chtějí slyšet zkušenosti a problémy jiných pěstounů. Dohromady 16 % respondentů naopak s výrokem určitě či spíše nesouhlasilo. 11,8 % dotazovaných ani souhlasilo ani nesouhlasilo. Výsledky tedy opět potvrzují data získaná z kvalitativní části výzkumu, a sice že sdílení zkušeností a problémů pěstounů mezi sebou je pro dotazované důležité.

S výrokem „Povinné vzdělávání je pro mě užitečné a poznatky z něj využívám v praxi.“, určitě souhlasilo více než dvě pětiny dotazovaných (44,4 %). Pětina (20,7 %) respondentů povinné vzdělávání považuje za spíše užitečné. S výrokem ani souhlasí ani nesouhlasí 14,8 % dotazovaných pěstounů. 12,4, % si pak myslí, že je

pro ně vzdělávání určitě či spíše neužitečné a že poznatky z něj získané nevyužije v praxi.

Na výrok „V rámci doprovázení považuji za důležité a potřebné mít možnost zajištění krátkodobého hlídání dítěte/dětí.“, odpověděla více než polovina (55 %) dotazovaných určitě či spíše souhlasím. 16,6 % zvolilo odpověď „ani souhlasím ani nesouhlasím“. Bez mála jedna pětina (19,5 %) s výrokem naopak spíše či určitě nesouhlasí. 8,9 % zvolilo odpověď nevím.

Výrok: „Vyhovuje mi vzdělávání formou přednášek a seminářů.“. Vzdělávání vedenou formou přednášek a seminářů spíše či určitě vyhovuje více než třem pětinám dotazovaných (65,1 %). Vyhraněný názor nemá 11,8 % respondentů. S výrokem spíše či určitě nesouhlasí 14,8 % dotazovaných.

S výrokem „Vyhovuje mi vzdělávání formou klubových setkání“, spíše či určitě souhlasila více než polovina (56,8 %) dotazovaných. Možnost „ani souhlasím ani nesouhlasím“ zvolilo 9,4 %. Dohromady necelé pětině (18,4 %) pak spíše či určitě vzdělávání formou klubových setkání nevyhovuje. Zda jim tato forma vyhovuje či ne, neví 15,4 % dotazovaných.

Porovnáme-li všechny tři formy vzdělávání, tak víkendové pobyty oproti výstupům z kvalitativní části dopadly překvapivě na posledním místě.

Že „Vzdělávání by mělo být dobrovolné.“, si spíše či určitě myslí téměř tři pětiny respondentů (56,1 %). Naopak povinnost docházet na vzdělávání spíše či určitě nevadí čtvrtině dotazovaných (25 %). Neutrální postoj zastává 12,8 % dotázaných.

V kvalitativních rozhovorech se často objevovalo pozitivní hodnocení víkendových pobytů pro pěstouny s dětmi, zároveň z interpretací vyplývalo, že by participanti vzdělávání realizované touto formou ocenili častěji. V kvantitativní části jsme se tedy ptali výrokem, „Vyhovuje mi vzdělávání formou víkendů“. Bez mála polovina respondentů (49,7 %) odpověděla, že jim tato forma vzdělávání spíše či určitě vyhovuje. 10 % s výrokem ani souhlasilo ani nesouhlasilo. Přes jednu pětinu dotazovaných (24,9 %) pak zvolilo odpovědi určitě či spíše nesouhlasím. Odpověď „nevím“ zvolilo opět 15,4 % respondentů.

Výrok: „Je pro mě důležité hovořit o svých problémech a zkušenostech.“. Pro více než polovinu dotazovaných (53,2 %) je spíše či určitě důležité hovořit o svých problémech a zkušenostech. Více než pětina (23,7 %) sdílení svých problémů a zkušeností spíše či určitě nepovažuje za důležité. Rovných 16 % dotazovaných nezastává vyhraněný názor. Z kvalitativních rozhovorů vyšlo právě sdílení zkušeností a problémů jako velmi důležitý faktor při výkonu pěstounství. Kvantitativní část tuto potřebu potvrdila u více než poloviny dotazovaných.

Výrok: „Mám problém skloubit povinné vzdělávání s dalšími svými povinnostmi (výchova děti, zaměstnání atd.).“ Problém skloubit povinné vzdělávání s dalšími povinnostmi mají dohromady spíše či určitě téměř dvě pětiny dotazovaných (39,6 %). Necelá pětina (18,3 %) s výrokem ani souhlasí ani nesouhlasí. Téměř jedna třetina respondentů (31,4 %) určitě či spíše nemá problém skloubit účast na povinném vzdělávání s dalšími povinnostmi.

Hlubší analýza dat pak poukázala na fakt, že zaměstnaní více souhlasí s tím, že je pro ně náročné splnit povinné vzdělávání (spíše či určitě ani dohromady 51 %) než lidé ve starobním důchodu (spíše či určitě ani 25 %).

Výsledky otázky povinného plnění 24 hodin vzdělávání za rok nejsou jednoznačné. S výrokem, „Je pro mě náročné splnit 24 hodin povinného vzdělávání ročně.“, spíše či určitě dohromady souhlasí přes dvě pětiny dotazovaných (42 %). 28,4 % naopak uvedlo, že s výrokem určitě či spíše nesouhlasí. Zároveň jedna pětina dotazovaných s výrokem ani souhlasí ani nesouhlasí a 9,5 % zvolilo odpověď „nevím“.

S výrokem „Chtěl/a bych méně častý kontakt s klíčovým pracovníkem“, určitě souhlasilo 16,6 % dotazovaných. Spíše souhlasilo 10,7 %, dále ani souhlasila ani nesouhlasila více než třetina (34, 3%) respondentů, spíše nesouhlasilo 8,9 % a určitě nesouhlasila méně než pětina (17,2 %).

Výrok: „V rámci doprovázení potřebuji také pomoc psychologa.“. Polovina dotazovaných (50,1 %) spíše či určitě v rámci doprovázení nepotřebuje pomoc psychologa. S výrokem ani souhlasí ani nesouhlasí 13,6 % dotazovaných. 27,2 % respondentů pak naopak pomoc psychologa v rámci doprovázení potřebuje. 8,9 % zvolilo odpověď „nevím“.

Výrok: „Povinné vzdělávání považuji za zbytečné.“. Téměř polovina (47,4 %) z dotazovaných určitě či spíše nepovažuje vzdělávání za zbytečné. Skoro jedna pětina (17,2 %) ani souhlasí ani nesouhlasí s tím, že je povinné vzdělávání zbytečné. Přes dvě pětiny (23 %) pak s výrokem spíše či určitě souhlasily. Odpověď „nevím“ zvolilo 12,4 % dotazovaných.

Graf 43 Spokojenost se službami doprovodné organizace

Otázka: „Bez koho nebo čeho si doprovázení nedokážete představit?“. Z důvodu neuvedení odpovědí bylo u této baterie ze vzorku vyřazeno 30 dotazníků. Nezbytnou službou při doprovázení je pro dotazované finanční podpora (81,3 %), klíčový pracovník (78,4 %) a sociálně-právní poradenství (69,8 %). Službou, kterou by v rámci doprovázení respondenti nejméně postrádali, je pomoc při kontaktu dítěte s jeho biologickými rodiči (27,3 %). Také z poznatků získaných z kvalitativní části výzkumu vyplývá, že právě finanční zabezpečení/podpora je pro pěstouny velmi důležitá a mnoho z nich si výkon pěstounské péče bez této podpory nedokáže představit.

Graf 44 Nezbytné služby při doprovázení

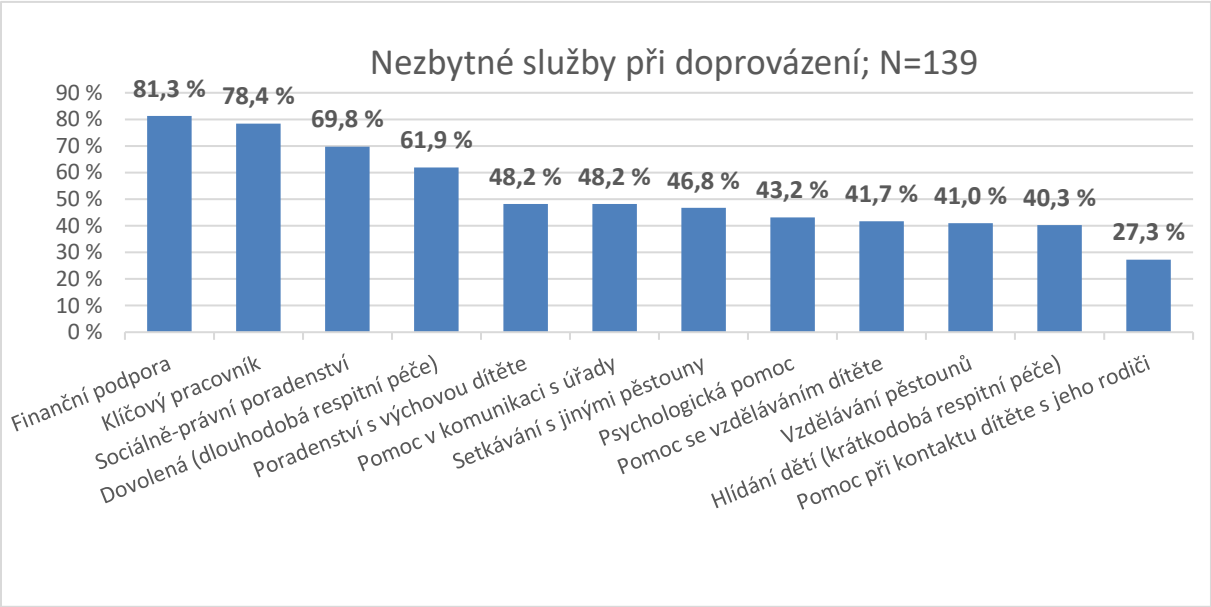

6.6. Budoucnost

Na otázku „Myslíte si, že se zvládnete postarat o dítě/děti až do jejich zletilosti?“, „určitě ano“ odpověděly skoro tři čtvrtiny dotazovaných (71,6 %). Dohromady 91,7 % pak zvolilo odpověď určitě či spíše ano. Pouze 1,2 % respondentů uvedlo, že se spíše o děti do jejich zletilosti nebude moci postarat. Odpověď nechtělo uvést 7,1 % dotazovaných. Výsledky tedy odpovídají specifickému faktu příbuzenské pěstounské péče, kdy rodinní příslušníci, kterým jsou děti svěřeny, chápou roli pěstouna spíše jako dlouhodobou, nahrazující dětem rodiče, než jako roli dočasného „vychovatele“ dětí před tím, než se vrátí ke svým biologickým rodičům. Chápání významu pěstounské péče dotazovaných příbuzenských pěstounů tedy odporuje významu pěstounské péče tak, jak ji charakterizuje Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky: *„Do pěstounské péče se svěřují děti, o něž nemůže pečovat žádný z rodičů ani poručník, a to na dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě. Rodič pak může požadovat dítě zpět do své osobní péče.“* (mpsv, 2019).

Graf 45 Výchova svěřených dětí do jejich zletilosti

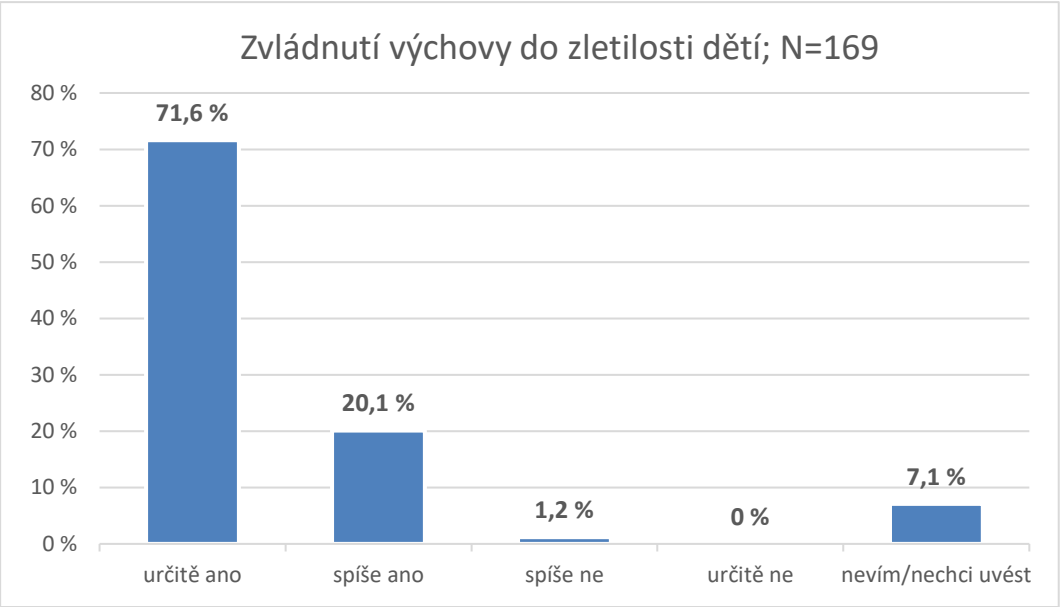

Na otázku „Myslíte si, že je reálný návrat dítěte/dětí k biologickému rodiči/rodičům?“, odpověděly více než čtyři pětiny (81,7 %) dotazovaných spíše či určitě ne. Jako reálný vidí návrat dětí k jejich biologickým rodičům spíše či určitě pouze 5,9 % respondentů. Odpověď na otázku buďto neví nebo nechce odpovědět

12,4 % dotazovaných. Také tato data tedy potvrzují fakt, že dotazovaní pěstouni spíše nepočítají s tím, že by se děti jim svěřené někdy měly vrátit ke svým biologickým rodičům.

Graf 46 Návrat dětí k biologickým rodičům

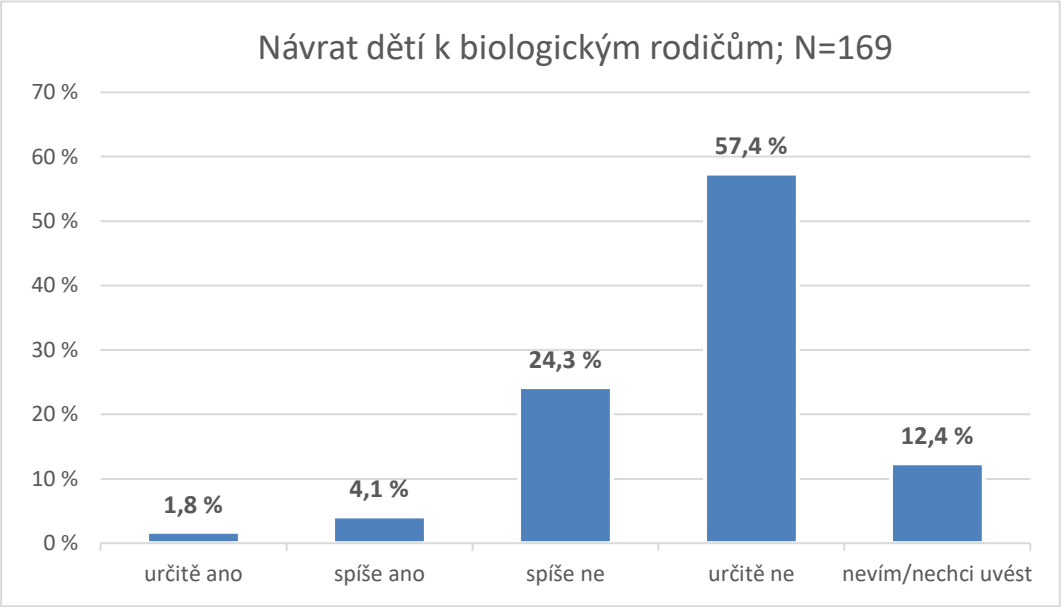

Na otázku, zda „Máte připravené alternativy, kdo se o dítě/děti postará v případě, že vy se dlouhodobě starat nebudete moci?“, odpovědělo dohromady 71,6 % dotazovaných určitě či spíše ano. Naopak určitě či spíše připravenou alternativu nemá 14,8 % respondentů. Odpověď nevím/nechci uvést zvolil více 13,6 %.

Graf 47 Náhradní alternativy pečujících

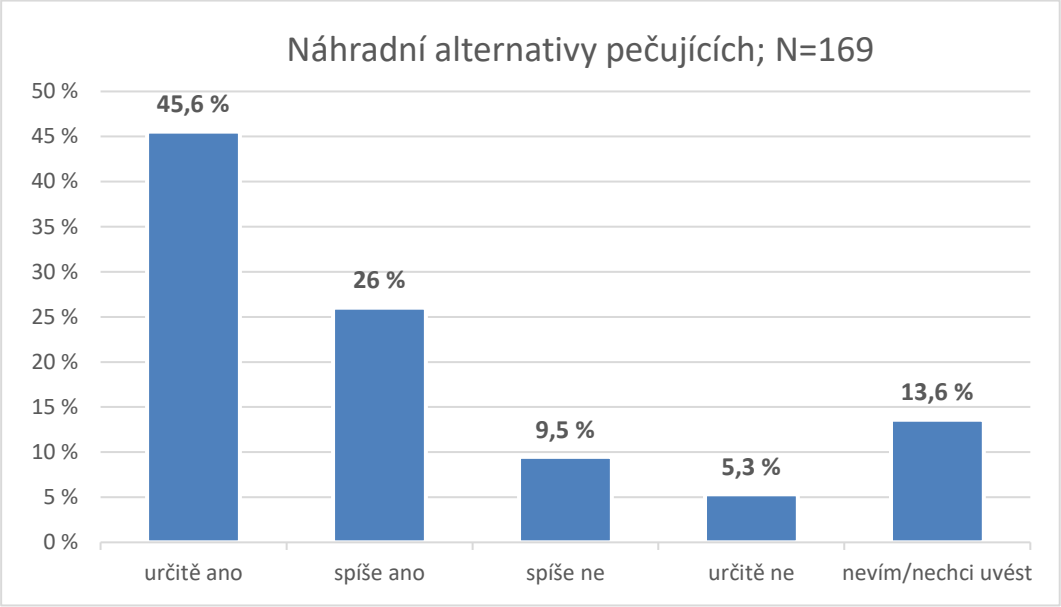

Obavy z budoucnosti

Otázka: „Pociťujete obavy z budoucnosti?“. Spíše či určitě obavy z budoucnosti dohromady pociťuje necelá polovina dotazovaných (46,2 %). Dvě pětiny dotazovaných naopak spíše či určitě obavy nepociťují (40,8 %). Z dotazovaných 13 % neví nebo nechce uvést, zda obavy z budoucnosti pociťuje.

Na otevřenou otázku týkající se oblasti obav z budoucnosti odpovídali pouze respondenti, kteří v předchozí otázce zvolili odpovědi určitě či spíše ano. Téměř dvě pětiny (39,7 %) z těchto respondentů uvedly, že mají největší obavy ze zdravotního stavu spojeného s vysokým věkem a nezvládnutí péče o děti. Více než pětina (23,1 %) uvedla obavy týkající se puberty dětí, jejich budoucnosti a výchovných problémů.

Graf 48 Oblasti obav z budoucnosti

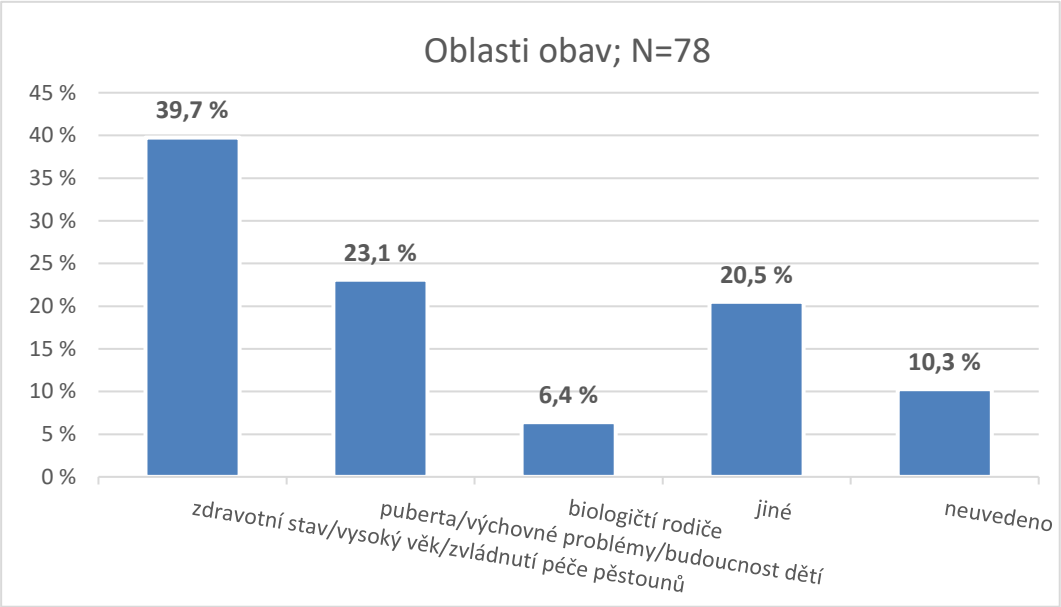

Nepotvrdil se však předpoklad, že by obavy z budoucnosti pociťovali spíše dotazovaní ve vyšším, seniorském věku. Hlubší analýza naopak ukázala, že obavy z budoucnosti cítí všechny věkové kategorie stejně.

Otázka: „Když zhodnotíte celý průběh výkonu pěstounské péče, kdy jste potřeboval/a největší podporu a pomoc?“. Téměř dvě pětiny (37,3 %) dotazovaných uvedlo, že největší podporu potřebovaly ještě před začátkem pěstounské péče. Více než třetina respondentů (34,3 %) pak uvedla, že podporu potřebovala hlavně po začátku pěstounské péče (tedy v období jednoho roku od přijetí dítěte/dětí do péče). 11,3 % dotazovaných pak jako nejtěžší období, kdy potřebovali nejvíce podpory, označili období, kdy měli děti v péči více než rok. Jiné, blíže nespecifikované, období uvedlo 12,4 % respondentů. Data tedy odpovídají výsledkům z kvalitativní části výzkumu, a sice že participanti jako nejtěžší období označovali právě fáze před a těsně po začátku pěstounské péče. Období před péčí provází mnoho problémů včetně těžké rodinné situace, kdy budoucí pěstouni řeší problémy biologických rodičů dětí, mají obavy o děti a prochází velmi těžkým, psychicky náročným, obdobím. Začátek pěstounské péče je pak stále provázán s řešením problémů biologických rodičů dětí, problémů s bydlením spojených s pěstounskou péčí, finanční náročností pěstounské péče a dalšími.

Graf 49 Období potřeby největší podpory

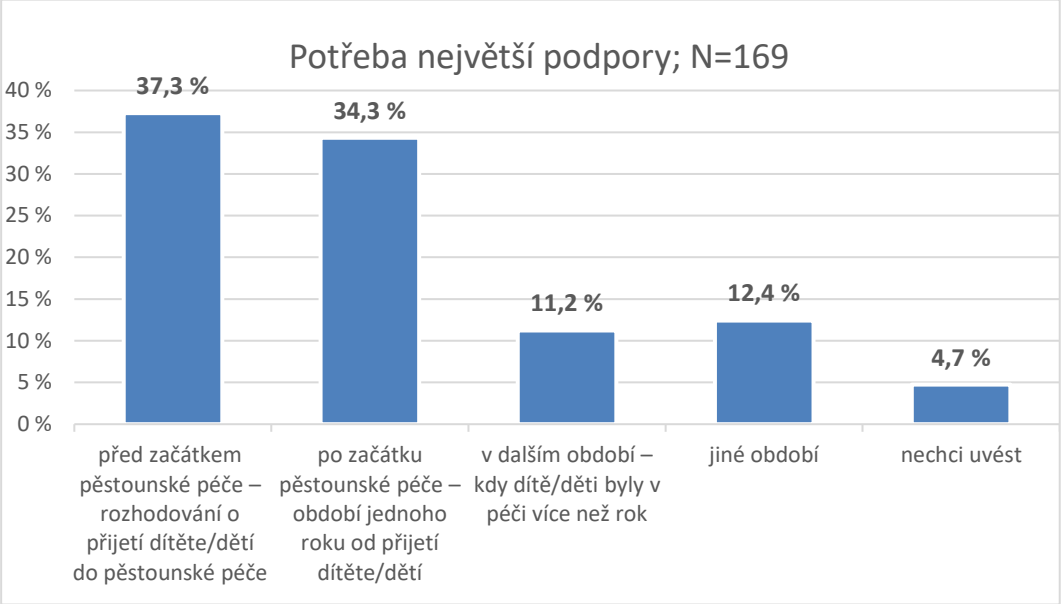

6.7. Závěry kvantitativní části

Z výsledků kvantitativní části vyplývá, že polovina dotazovaných (50,9 %) již před výkonem pěstounské péče tušila, že se vzhledem k nepříznivé situaci rodičů bude muset o děti postarat. Více než polovina (55 %) respondentů nemá pocit, že by před výkonem pěstounské péče měla dostatek informací o tomto institutu, informace pak dotazovaní nejčastěji čerpali od pracovníků/pracovnic OSPOD (78,1 %). Pomoc doprovázejícího pracovníka/pracovnice již v období před výkonem pěstounské péče by uvítaly více než tři pětiny (65,7 %) dotazovaných.

Centrum psychologické pomoci jako doprovázející organizaci si respondenti vybírali nejčastěji na základě doporučení.

Co se týče finanční situace těsně po začátku pěstounské péče, skoro dvě pětiny (39,7 %) dotazovaných uvedly, že se jejich situace nijak nezměnila. Ze začátku pěstounské péče s péčí o svěřené děti dvěma pětinám (40,2 %) pomáhala zejména rodina.

V období delším než jeden rok od přijetí dětí do péče až po současnost se na základě získaných dat ukázalo, že ti pěstouni, kteří mají přiznanou odměnu pěstouna, řeší méně finančních problémů než ti, kteří odměnu přiznanou nemají. Necelé tři pětiny (58,6 %) dotazovaných se pak cítí být finančně zajištěny. Zároveň si však dohromady více než tři pětiny (65,1 %) myslí, že by péči o děti bez finančních

příspěvků spíše či určitě nezvládly. Se svou biologickou matkou je, dle odpovědí pečujících pěstounů, v kontaktu necelá polovina (47,9 %). S biologickým otcem jsou v kontaktu jen dvě pětiny (40,2 %) dětí svěřených do pěstounské péče. Co se týče spokojenosti s doprovázející organizací a jejími službami, s klíčovým pracovníkem jsou spokojeny více než čtyři pětiny respondentů (83,4 %). S povinným vzděláváním je celkově spokojena více než polovina dotazovaných (53,3, %). Pro 66,3 % respondentů je pak důležité slyšet problémy a zkušenosti jiných pěstounů. Nejméně si dotazovaní dokáží doprovázení představit bez finanční podpory (81,3 %), dále bez klíčového pracovníka (74,4 %) a sociálně-právního poradenství (69,8 %).

91,7 % respondentů si myslí, že se o svěřené děti zvládne postarat do jejich zletilosti. 81,7 % návrat dětí k biologickým rodičům nevidí jako reálný, 71,6 % dotazovaných má připravenou alternativu, kdo by se o děti postaral v případě, že by oni, jako pěstouni, dlouhodobě nemohli. Obavy z budoucnosti pociťuje necelá polovina dotazovaných (46,2 %). Nepotvrdil se však předpoklad, že by obavy z budoucnosti pociťovali spíše dotazovaní ve vyšším, seniorském věku. Hlubší analýza naopak ukázala, že obavy z budoucnosti cítí všechny věkové kategorie stejně. Největší obavy mají pěstouni ze zdravotního stavu spojeného s vysokým věkem a nezvládnutí péče o děti. Další obavy se týkají období puberty dětí, jejich budoucnosti a výchovných problémů.

Celkově se s nejvíce problémy dotazovaní příbuzenští pěstouni potýkali před a těsně po začátku pěstounské péče, čemuž také odpovídá fakt, že tato dvě období respondenti označovali jako období, kdy potřebovali největší podporu. Konkrétní řešené problémy se v průběhu času výkonu pěstounské role mění dle aktuální situace. Problém s financemi respondenti řešili spíše těsně před začátkem a v začátcích pěstounské péče. Klesající tendenci vidíme také například u problému se zaměstnáním, psychických problémů dětí, komunikací s úřady či problémů s biologickými rodiči dětí. Naopak zvyšující se tendenci lze pozorovat u výchovných problémů dětí, problémů se školním prospěchem dětí či zdravotních problémů pěstounů.

7. Závěry

Skupina příbuzenských pěstounů vykazuje určitá specifika, se kterými jsou spjaty charakteristické problémy. Po analýze sociodemografických charakteristik této skupiny pečujících můžeme konstatovat, že v této skupině převažují prarodiče dětí, kteří tvoří přes 60 % všech příbuzenských pěstounů. Přes 60 % těchto pěstounů je starších 50 let. Skoro čtvrtina je pak starší 65 let. Ve skupině starších pěstounů převažují ekonomicky neaktivní lidé. Nesmíme však zapomínat, že součástí skupiny příbuzenských pěstounů jsou také pečující, jejichž věk nepřesahuje 50 let, tito pečující tvoří 30 % příbuzenských pěstounů a jejich příbuzenský vztah k dětem je nejčastěji teta/strýc nebo sourozenec. Jedná se většinou o ekonomicky aktivní lidi, kteří mohou mít, a z pravidla mívají, oproti starším pěstounům specifické potřeby. Pečujícími jsou převážně ženy, které tvoří přes 80 % příbuzenských pěstounů. Příbuzenští pěstouni mají do péče svěřeno většinou jedno dítě, tato situace nastává v 75 %, případů a průměrný věk dětí v péči je 11 let. V průměru se dítě do péče příbuzenských pěstounů dostává ve věku 4 let (není vázáno na rozsudek o pěstounské péči). Přes 75 % pěstounů se již nestará o žádné další nezaopatřené děti, ve čtvrtině případů však nastává situace, kdy pěstouni pečují i o další děti mimo těch, které jsou svěřené do pěstounské péče. Skoro 40 % příbuzenských pěstounů nemá partnera nebo partnerku, naopak přes 60 % pěstounů pečuje o děti s partnerem nebo partnerkou. Skoro 90 % příbuzenských pěstounů se pak může spolehnout na finanční podporu plynoucí z přiznané odměny pěstouna. Pro skupinu příbuzenských pěstounů je také typické nižší vzdělaní oproti běžné populaci, skoro 70 % příbuzenských pěstounů spadá do kategorie základního vzdělání nebo vyučen/a. Nicméně rozložení nejvyššího dosaženého vzdělání vzorku více méně odpovídá vzdělanostní struktuře obyvatel Moravskoslezského kraje, který má ve srovnání s ostatními regiony České republiky průměrnou vzdělanost. V kraji se vyskytuje vyšší podíl osob bez vzdělání, se základním a středoškolským vzděláním bez maturity (MSK, 2019).

Se specifickými problémy (nejčastěji psychickými) se potýkají také děti, o které pěstouni pečují. Biologičtí rodiče se o děti nedokázali postarat zejména z důvodu užívání drog nebo alkoholu, děti se potýkaly ze strany biologických rodičů

s nezájmem, zanedbáváním péče či násilím. Mezi důvody odebrání dětí z péče se objevoval také výkon trestu odnětí svobody nebo ztráta přístřeší.

Výzkum se zaměřil na různá období výkonů příbuzenské pěstounské péče, a proto jsou také závěry popisovány po těchto obdobích. Jedná se o období před začátkem pěstounské péče (období, kdy se pěstouni rozhodovali, zda přijmou dítě/děti do péče), po začátku pěstounské péče (období jednoho roku od přijetí dítěte/dětí do péče), období delší než jeden rok od přijetí dětí do péče až po současnost a budoucnost.

Období před začátkem pěstounské péče

Období před začátkem pěstounské péče, tedy období, kdy se pěstouni rozhodovali, zda přijmou dítě/děti do péče, označují pěstouni za nejkrizovější období pěstounské péče. V mnoha případech musí rozhodnutí o přijetí dětí pěstouni učinit v krátkém časovém úseku a nemají tak dostatečný prostor situaci promyslet a připravit se na výkon pěstounské role. Participanti sami sebe často vnímali jako jedinou alternativu pro děti, které by jinak skončily v ústavní péči, případně u nepříbuzenských pěstounů, což pro příbuzné byla nepředstavitelná varianta. Přijetí dětí brali pěstouni jako přirozenou věc a povinnost z důvodu rodinných vazeb a hlavní motivací byla záchrana dětí před ústavní výchovou. V tomto období řešili pěstouni také nejvíce problémů, mezi nejčastější patřily problémy s biologickými rodiči, finanční zabezpečení, psychické problémy dětí nebo změny v zaměstnání. Proces rozhodování o přijetí dětí provázely také obavy z budoucnosti, nejčastěji zda se o děti dokáží postarat do plnoletosti (z důvodu věku pěstounů) a zda budou mít dostatek financí na péči. Mezi nejdůležitější zjištění výzkumu patří, že v tomto období pěstouni potřebovali nejvíce informací, nicméně se jim, dle zjištěných dat, žádné systematické informovanosti nedostává. Více než polovina pěstounů si stěžovala na nedostatek informací při rozhodování o přijetí dětí do péče. Sdělovali, že neměli informace například o tom, co pěstounská péče obnáší, jaká jsou práva a povinnosti pěstounů, na jaké finanční příspěvky mají nárok, v některých případech úplně chyběla informace o existenci pěstounské péče. Jako hlavní komunikační partner v tomto období byl identifikován OSPOD. Názory na informace od OSPOD se u pěstounů lišily, objevují se pozitivní i negativní reakce, zejména při hlubším zkoumání v kvalitativních rozhovorech převažovala nespokojenost s informacemi od

OSPOD v tomto období. Výpovědi pěstounů potvrzují, že neexistuje jednotný přístup institucí k problematice příbuzenské pěstounské péče a neexistuje jednotná informovanost o tomto typu péče ze strany úřadů. Záleží na konkrétním OSPOD a na konkrétním pracovníkovi/pracovnici OSPOD, jaké informace potencionálním pěstounům předá. Dalším důležitým závěrem je, že v tomto období, kdy pěstouni potřebují také největší podporu a pomoc, tak se jim jí nedostává. Někteří pěstouni vnímají, že si v tomto období museli pomoci sami a podpora ze strany institucí se jim nedostala. Podporu pěstouni získávají až v dalších obdobích, kdy je jim dítě oficiálně svěřeno do péče, a podepisují dohodu o výkonu pěstounské péče s doprovázející organizací.

Období po začátku pěstounské péče (období jednoho roku od přijetí dítěte/dětí do péče)

Období po začátku pěstounské péče, tedy období jednoho roku od přijetí dítěte/dětí do péče, označují pěstouni za druhé nejkrizovější, kdy potřebovali největší podporu a pomoc. V tomto období řeší pěstouni stále větší množství problémů, nejčastější problémy zde byly identifikovány opět problémy s biologickými rodiči, finanční zabezpečení a psychické problémy dětí. Období po začátku pěstounské péče lze, na základě interpretací pěstounů, vnímat jako významný životní zlom, kdy po přijetí dětí do péče docházelo k velkým změnám v jejich dosavadním životě a životních rolích. Dochází ke změnám v zaměstnání, v oblasti bydlení (dosavadní bydlení nebylo vyhovující pro děti), někteří pěstouni nastupují na mateřskou nebo rodičovskou dovolenou. Pěstouni také musí dětem často měnit jejich dosavadní školy/školky nebo lékaře. Část pěstounů procházela významnými změnami jejich rolové identity. Z původně prarodičů, sourozenců tet a strýců se stávají rodiče. Někteří pěstouni tuto roli bez problému přijímají a jsou s ní ztotožněni. Někteří starší pěstouni berou novou roli jako šanci na druhé mateřství a rodičovství. Část pěstounů si změnu rolí nepřipouští a dále sebe sama vnímá jako prarodiče, sourozence atd. Přejí si, aby je děti oslovovaly příslušnými označeními jako *„babičko“, „dědo“, „teto", „strejdo“* atd. a neztotožňují se s rolí náhradního rodiče. Identita je situační a u části participantů dochází k různé identifikaci v rozdílných situacích, v některých situacích se cítí například jako prarodiče, v některých jako rodiče. Se začátkem péče se stále

objevovaly obavy z budoucnosti, zda se dokáží o děti postarat, jak z důvodu zdravotních, vyššího věku tak financí.

Také v období začátku pěstounské péče se projevují problémy s nedostatkem informací. Část pěstounů uváděla, že se informace o výkonu pěstounské péče dozvídali postupně. Z výpovědí vyplývá, že pěstouni většinou nedostali ucelenou informaci před začátkem výkonu pěstounské péče. Někteří pěstouni byli poté překvapeni, že nemohou dětem sami vyřídit cestovní doklady, bankovní účet nebo rozhodovat o lékařských zákrocích. Tyto problémy řešili postupně, tak jak se objevovaly. Velkou změnou pro příbuzenské pěstouny však je, že v tomto období již mohou počítat s podporou doprovázející organizace a jejích pracovníků, kteří dokáží pěstounům s problémy poradit a pomoci.

Období delší než jeden rok od přijetí dětí do péče až po současnost

S odstupem času, tedy obdobím delším než jeden rok od přijetí dětí do péče, žádný z pěstounů na základě kvalitativních dat nelituje rozhodnutí přijmout děti do péče, ačkoli s sebou tato role pro mnohé nese mnohem více starostí a zodpovědnosti. V rámci hloubkových rozhovorů se participanti zmiňovali o negativních dopadech pěstounské péče ve formě ztráty svobody, soukromí, práce, role prarodiče či životní energie. Na druhou stranu zejména starší pěstouni pozitivně hodnotí, že s dítětem „omládli“ a znovu vedou aktivní život. Jsou častěji ve společnosti, navazují nové kontakty a užívají si výchovu dětí, na kterou mají podle svých slov více času, než když vychovávali své vlastní děti. Z kvantitativních dat vyplývá, že se v tomto období nově začíná do popředí dostávat problém spojený s přechodem dětí do puberty, který na sebe váže zhoršení školního prospěchu či výchovných problémů. V rámci tohoto období participanti v rozhovorech jako nejnáročnější období ve výchově dětí označovali právě období puberty dětí. Zároveň zejména pak pěstounům staršího věku ubývají fyzické ale i psychické síly potřebné k výchově dětí, která bývá velmi náročná. Potvrzuje to také fakt, že se do popředí v tomto období dostávají také zdravotní problémy pěstounů a objevuje se zde mezigenerační propast mezi participanty a dětmi.

Co pěstouny také v tomto období trápí, je to, že obraz pěstounů na veřejnosti jak příbuzenských, tak nepříbuzenských není pozitivní. Sami se často setkali

s názorem lidí, že pěstouni na systému vydělávají a pěstounskou péči vykonávají pro peníze.

Také v tomto období jsou nečastějším problémem, který musí příbuzenští pěstouni řešit, rodinné vztahy s biologickými rodiči. Pokud dochází ke kontaktu dětí s biologickými rodiči, stěžují si participanti na narušování výchovy, kterou mají s dětmi nastavenou. Participanti například zmiňují, že rodiče dětem slibují věci, které nejsou schopni v budoucnu splnit, nedodržují zákazy, které participanti ve výchově nastavili. Kvalitativní část výzkumu tak poukazuje na to, že kontakt dětí s biologickými rodiči často narušuje výchovu dětí pěstouny, jejich psychický stav a zavedený režim. Někteří participanti dokonce uváděli, že v momentě, kdy přerušili kontakt dětí s jejich rodiči/rodičem, stav dětí se zlepšil a vyřešilo se tím mnoho problémů. Kvantitativní data však naznačují pravý opak. Dohromady více než tři pětiny dotazovaných totiž na otázku, zda podporují kontakt dětí s biologickými rodiči, uvedly, že jej podporují. Jako možné vysvětlení tohoto rozporu se nabízí fakt, že je po pěstounech požadováno, a pokud tak nečiní, je jim to vyčítáno, aby kontakt dětí s jejich rodiči podporovali a děti na něj připravovali. Je tedy možné, že podporu kontaktu do dotazníku uváděla většina z důvodu obav.

Dvěma pětinám příbuzenských pěstounů pomáhá s výchovou a starostí o děti někdo z širší rodiny. Z rozhovorů vyplynula důležitost pomoci ze strany širší rodiny. Pokud nejsou pěstouni na výchovu sami, ale mohou se při výchově opřít o další členy širší rodiny, potýkají se při zvládaní pěstounské péče s méně problémy. Širší rodina například pomáhá s hlídáním dětí a participanti tak mají více času na odpočinek, případně na zařizování osobních věcí.

Co se týče hodnocení povinného vzdělávání v tomto období, to se odvíjelo od toho, do jaké věkové kategorie daný pěstoun spadal a jaký je jeho ekonomický status. Negativní hodnocení vzdělávání se objevuje u části mladších participantů, kteří jsou zaměstnáni. Pro skupinu pracujících participantů je velmi obtížné skloubit zaměstnání, povinné vzdělávání a péči o děti. Často si vybírají témata podle svých časových možností a nikoli podle potřeby. Pozitivně byla hodnocena šíře témat, která vzdělávání nabízí. Důležitým zjištěním je, že z pohledu pěstounů je na vzdělávání nejdůležitější sdílení. Sdílení ve smyslu setkávání pěstounů, sdělování si osobních zkušeností, povídání si o svých problémech mezi lidmi, kteří mají podobné osudy, a trávení času s lidmi, kteří mají stejné problémy.

Budoucnost

Skoro polovina pěstounů pociťovala v současnosti obavy z budoucnosti, v kvantitativní části se ukázalo, že tyto obavy mají pěstouni napříč věkovými kategoriemi. Nejčastěji se obavy týkají převážně zdravotního stavu pěstounů a toho, zda zvládnou péči o děti až do jejich zletilosti (osamostatnění), druhé nejčastější obavy jsou z budoucnosti dětí, konkrétně se bojí puberty, výchovných problémů a reprodukce patologického chování jejich rodičů.

Prakticky všichni oslovení pěstouni vyslovují názor, že se zvládnou o děti postarat až do jejich zletilosti. Náhradní alternativy, kdo se o děti postará v případě, že se pěstouni již dále nezvládnou o děti starat, má přes 70 % pěstounů. Zároveň drtivá většina pěstounů (81,7 %) vyjadřuje názor, že není reálný návrat dětí k biologickým rodičům, toto tvrzení potvrzuje jak kvalitativní, tak kvantitativní část výzkumu. Data z kvantitativního výzkumu ukazují, že pouze necelých 6 % pěstounů si myslí, že návrat dětí k biologickým rodičům je reálný. Zbytek pěstounů nevěří, že rodiče dokáží vést řádný život a o děti se postarat. Výsledky tedy odpovídají specifickému faktu příbuzenské pěstounské péče, kdy rodinní příslušníci, kterým jsou děti svěřeny, chápou roli pěstouna spíše jako dlouhodobou, nahrazující dětem rodiče, než jako roli dočasného „vychovatele“ dětí před tím, než se vrátí ke svým biologickým rodičům. Chápání významu pěstounské péče dotazovaných příbuzenských pěstounů tedy odporuje významu pěstounské péče tak, jak ji charakterizuje Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky: *„Do pěstounské péče se svěřují děti, o něž nemůže pečovat žádný z rodičů ani poručník, a to na dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě. Rodič pak může požadovat dítě zpět do své osobní péče.“* (mpsv, 2019). Nabízí se tedy otázka, zda je institut pěstounské péče tak, jak je ministerstvem práce a sociálních věcí definován, vhodně nastaven pro potřeby a rodinné situace příbuzenských pěstounů a jim svěřených dětí.

Z některých rozhovorů realizovaných v kvalitativní části výzkumu je patrné, že situace v rodině již před pěstounskou péči nebyla lehká a budoucí pěstouni tak tušili, že situace, kdy se budou muset o děti oni sami postarat, může reálně nastat. Kvantitativní část výzkumu potvrzuje, že pěstounů, kteří vzhledem k rodinné situaci tušili, že se o dítě či děti budou muset postarat, je něco málo přes polovinu (50,9 %).

Nasnadě je tedy otázka týkající se absentujícího systému sanace rodin. Odebrání dětí z péče jejich rodičům je finálním zásahem systému v případě neschopnosti rodičů postarat se o své děti. Je však otázkou, do jaké míry ze strany systému dochází k sanaci rodiny před odebráním dětí tak, aby tato finální fáze nastala v co možná nejmenším počtu případů. Zároveň, jak již bylo řečeno, většina dotazovaných pěstounů (81,7 %) si myslí, že návrat dětí k jejich biologickým rodičům není reálný, což odporuje chápání pěstounské péče tak, jak je definována zákonem, tedy jako přechodná péče *„na dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě.“* (mpsv, 2019). Zde tedy vyvstává další otázka, a sice jak (a zda vůbec) systém pracuje s biologickými rodiči dětí v době, kdy je dítě svěřeno do pěstounské péče? A pokud k takovéto práci s rodinou dochází, jak moc je, vzhledem k malé návratnosti dětí z pěstounské péče zpět k biologickým rodičům, efektivní?

Porovnání výsledků výzkumu se sekundárními daty plynoucími z desk research

Při porovnávání zjištění plynoucích ze sekundární analýzy dokumentů vztahujících se k příbuzenské pěstounské péči a výsledků našeho výzkumu vyvstalo několik podobností, skrze které lze příbuzenskou pěstounskou péči charakterizovat. Co se týče sociodemografických znaků, pro příbuzenské pěstouny je typický vyšší věk, vzhledem k tomu, že se převážně jedná o prarodiče svěřených dětí (srov. Institut projektového řízení a.s. 2017). U příbuzenských pěstounů dále převažuje nižší vzdělání (srov. Lipová, Krbcová & Tomanová, 2019). Ze srovnání dále vyplynulo, že by péče o svěřené děti byla pro příbuzenské pěstouny bez finanční podpory jen těžko zvladatelná (srov. Institut projektového řízení a.s., 2017). Příbuzenští pěstouni do pěstounské péče vstupují v situaci, kdy nejsou připraveni na obtížnosti a zodpovědnost, které s sebou pěstounská péče přináší, a o přijetí dítěte se tak často rozhodují ve velmi krátkém časovém úseku a pod vlivem emocí (srov. SocioFactor, 2015a). Děti do své péče příbuzenští pěstouni přijímají zejména z morálních důvodů a pocitu lítosti a snahy napravit chyby svých dětí (srov. FSS, 2018).

Jisté podobnosti lze pozorovat také v případě kontaktů dětí s jejich biologickými rodiči. Sporadický kontakt dětí s jejich rodiči podle pěstounů narušuje nastavená pravidla výchovy, psychický stav dětí a zavedený režim (srov. FSS, 2018; SocioFactor, 2015b).

Jako jedno z nejkrizovějších období výchovy pěstouni uvádějí pubertu dětí. Pubertální období dětí na sebe váže zhoršení školního prospěchu či výchovné problémy. Pro prarodiče dětí, kterých je v rámci skupiny příbuzenských pěstounů většina, je tohle období náročné také z důvodu úbytku fyzických a psychických sil potřebných k výchově dětí (srov. SocioFactor, 2015b).

Povinné vzdělávání pěstounů je v rámci příbuzenské pěstounské péče velkým tématem. Zejména u mladších pracujících pěstounů se objevuje negativní hodnocení povinného vzdělávání vzhledem k tomu, že je pro ně velmi obtížné skloubit jej se zaměstnáním a péčí o děti. Tito pěstouni si pak často vybírají témata podle svých časových možností a nikoli podle potřeby. Zároveň také dlouholetí, starší pěstouni mohou mít problém s opakujícím se obsahem vzdělávání, který jim nepřináší žádné nové informace. Vzdělávání by se tedy mělo odvíjet zejména od potřeb a zájmů pěstounů (srov. Nadační fond J&T, 2015).

Příbuzenští pěstouni dále po svěření dětí do péče často procházejí změnou rolové identity. Z původně prarodičů, sourozenců, tet a strýců se stávají rodiče. Někteří pěstouni tuto roli bez problému přijímají a jsou s ní ztotožněni. Někteří starší pěstouni berou novou roli jako šanci na druhé mateřství a rodičovství. Část pěstounů změnu rolí nepřipouští a dále se vnímají jako prarodiče, sourozenci atd. Pěstouni ve spojitosti s výkonem role pěstouna také hovoří o negativních dopadech pěstounské péče ve formě ztráty svobody, soukromí, práce, role prarodiče či životní energie. Na druhou stranu zejména starší pěstouni pozitivně hodnotí, že s dítětem „omládli“ a znovu vedou aktivní život. Jsou častěji ve společnosti, navazují nové kontakty a užívají si výchovu dětí, na kterou mají podle svých slov více času, než když vychovávali své vlastní děti (srov. Backhousová a Grahamová, 2012 cit. dle Mošťková & Sobotková, 2016).

Vzhledem k tomu, že příbuzenským pěstounům před výkonem pěstounské péče chybí informace o právech a povinnostech spojených s výkonem PP, bývají překvapeni, že dětem například bez svolení rodičů nemohou vyřizovat běžnou agendu. Problém tedy tkví v nejasném (nepochopeném) vymezení statusu pěstouna. Zároveň si příbuzenští pěstouni také stěžují na netransparentnost a nejednotný přístup institucí jako OSPOD či soudů, a to zejména při rozhodování o uznání statusu pěstouna či finančního příspěvku (srov. FSS, 2018).

7.1. Potřeby příbuzenských pěstounů a doporučení

Na základě dat a zjištění vycházejících z výše popsaného výzkumu byly skrze výzkumný přístup analýzy potřeb identifikovány specifické potřeby příbuzenských pěstounů uvedené níže v tabulce společně s doporučeními.

Potřeby		
Informace o pěstounské péči v období rozhodování o přijetí dětí do péče		
Problém (zdroj potřeby)	Potřeba	Ideální stav a doporučení
Pěstouni **před začátkem pěstounské péče** nemají jednotné a přesné informace o pěstounské péči, jejím fungování, právech a povinnostech pěstounů atd. Jednotná informovanost v současnosti nefunguje. Hlavní komunikační partner v tomto období je OSPOD, záleží na konkrétním OSPOD a pracovnících, jak budou o příbuzenské pěstounské péči informovat.	Potřeba jednotných, úplných a přesných informací o pěstounské péči ještě před jejím začátkem.	**Organizace:** Zvážit možnosti zapojení doprovodné organizace a jejích služeb již do období před začátkem pěstounské péče. V tomto směru navázání užší spolupráce s OSPOD – předávání kontaktů potencionálních pěstounů.
		OSPOD: Osvěta potencionálních příbuzenských pěstounů, distribuce prospektů vytvořených organizací.
Odborná podpora v období rozhodování o přijetí dětí do péče		
Problém (zdroj potřeby)	Potřeba	Ideální stav a doporučení
Období, kdy se příbuzenští pěstouni rozhodují, zda přijmou děti do péče (tzn. **před začátkem pěstounské péče**), pro ně samotné bývá velmi psychicky náročné. Mimo to se však setkávají také s dalšími problémy, které musí, ve spojitosti s pěstounskou péčí, řešit	Potřeba odborné psychologické, sociálně-právní, finanční a jiné podpory ještě před začátkem pěstounské péče.	**Organizace:** Zvážit možnosti zapojení doprovodné organizace a jejích služeb již do období před začátkem pěstounské péče. V tomto směru navázání užší spolupráce s OSPOD

(př. změna bydliště, finanční problémy aj.).		– předávání kontaktů potencionálních pěstounů. Uspořádání workshopu pro klíčové pracovníky a pracovníky OSPOD. Návrh spolupráce – jeden klíčový pracovník na jeden OSPOD.
		OSPOD: Osvěta potencionálních příbuzenských pěstounů, distribuce prospektů vytvořených organizací.
Sjednocení přístupů institucí k příbuzenské pěstounské péči (OSPOD, soudy)		
Problém (zdroj potřeby)	Potřeba	Ideální stav a doporučení
Z pohledu pěstounů **se ve všech obdobích (tedy před i během výkonu pěstounské péče)** objevují různé přístupy různých institucí k příbuzenské pěstounské péči – udělení statusu pěstouna, přiznávání odměny pěstouna atd. Mnohdy také správním krokům OSPOD či soudů pěstouni nerozumí, a to pak u pěstounů může vytvářet dojem křivdy či neprofesionálního chování ze strany institucí.	Potřeba jednotného přístupu a informací ze strany všech zainteresovaných institucí a transparentnosti jejich rozhodnutí.	**Organizace:** Realizace workshopů pro klíčové pracovníky a pracovníky OSPOD, případně soudce, ohledně návrhu vytvoření metodik na úrovni OSPOD a soudů, které budou mít za následek zprůhlednění a sjednocení přístupů například při rozhodování o svěření dítěte do pěstounské péče či přiznání odměny pěstouna.
Osvěta veřejnosti v otázce příbuzenské pěstounské péče		
Problém (zdroj potřeby)	Potřeba	Ideální stav a doporučení
Pěstouni vnímají, že jejich obraz	Potřeba lepší	**Organizace:** Zvážit

v očích veřejnosti není pozitivní, často se setkávají s názorem, že péči vykonávají jen pro peníze a zneužívají systém**. (Všechna období).**	osvěty veřejnosti v otázce příbuzenské pěstounské péče.	možnosti komunikace směrem k veřejnosti ohledně tématu příbuzenské pěstounské péče například prostřednictvím příběhu „typického pěstouna“ (viz konstrukce typu příbuzenského pěstouna na str. 40) s cílem přiblížit veřejnosti nelehký úděl příbuzenských pěstounů a dětí jim svěřených.
Podpora doprovázející organizace a jejích služeb během výkonu pěstounské péče		
Problém (zdroj potřeby)	Potřeba	Ideální stav a doporučení
Výzkum poukázal na důležitost služeb poskytovaných doprovázející organizací pro příbuzenské pěstouny zejména **v období po začátku pěstounské péče a v období, kdy jsou děti v péči déle než rok (současnost).** S poskytovanými službami souvisí také role klíčového pracovníka. Pěstouni vnímají doprovázející organizaci jako podporu a ačkoli jsou dle výzkumu s klíčovým pracovníkem, odborným poradenstvím a pomocí, respitní péčí, vzděláváním aj. spokojeni, je nutné tyto služby vnímat jako potřeby, protože v případě jejich	Ačkoli naplněná, ale do budoucna stále nutná potřeba odborné podpory a pomoci, kontaktu s klíčovým pracovníkem, respitní péče a dalších ze strany doprovázející organizace.	**Organizace:** Udržet stávající podporu a spokojenost s nabízenými službami.

absence by byl pro mnohé výkon role pěstouna nepředstavitelný.		
Zvýšení podpory doprovázející organizace v krizových obdobích výchovy dětí – např. puberta		
Problém (zdroj potřeby)	Potřeba	Ideální stav a doporučení
Během péče dochází ke krizovým momentům ve výchově, nejčastěji během období puberty. Pěstouni proto v tomto období potřebují zvýšenou podporu ze strany doprovázející organizace**. (Období po začátku pěstounské péče; Období, kdy je dítě v péči déle než rok)**	Potřeba zvýšené podpory a odborného poradenství v krizových obdobích výchovy dětí.	**Organizace:** Individuální vyhodnocování krizových momentů v rodině během výchovy dětí (př. puberta apod.) a na to navazující zvýšená podpora doprovázející organizace v těchto krizových momentech výchovy.
Finanční podpora příbuzenských pěstounů		
Problém (zdroj potřeby)	Potřeba	Ideální stav a doporučení
Finanční podpora plynoucí z výkonu pěstounské péče je z pohledu pěstounů důležitá k výkonu role pěstouna **ve všech obdobích**. Z výzkumu vyplývá, že by byl pro mnoho příbuzenských pěstounů výkon role pěstouna bez finanční podpory nereálný. Na rozdíl od nepříbuzenských pěstounů jsou totiž příbuzenští pěstouni často z nenadání postaveni před volbu buďto si dítě vzít, anebo jej nechat umístit do ústavní péče, nemají tedy možnost se na přijetí dětí do péče připravit ve smyslu finančního zabezpečení. U mnohých	Potřeba pravidelné, včasné a odpovídající finanční podpory příbuzenských pěstounů tak, aby byli schopni zajistit pro děti plnohodnotnou péči.	**Legislativa:** Ponechat stávající finanční podporu pro příbuzenské pěstouny.

příbuzenských pěstounů pak při rozhodování přijetí dětí do péče převáží svědomí a morální zodpovědnost nad racionálním uvažováním o finančních možnostech zajištění sebe a dětí.		
Větší pravomoci pro příbuzenské pěstouny – zařízení agendy pro děti bez souhlasu rodičů		
Problém (zdroj potřeby)	Potřeba	Ideální stav a doporučení
Z pohledu příbuzenských pěstounů je potřeba mít ve všech obdobích výkonu pěstounské péče větší pravomoci při rozhodování o záležitostech dětí bez souhlasu biologických rodičů. Jedná se o zařizování běžné agendy (vyřízení cestovních dokladů, bankovních záležitostí, lékařských zákroků atd.). Rodinné vztahy mezi pěstouny a biologickými rodiči dětí někdy bývají napjaté, popřípadě z důvodu nezájmu biologických rodičů dětí s nimi pěstouni nemusejí být vůbec v kontaktu a vyřizování běžné agendy pak může být pro pěstouny velký problém.	Potřeba zvýšení pravomocí pro příbuzenské pěstouny týkající se zařizování běžné agendy pro děti bez souhlasu rodičů dětí.	**Legislativa:** Legislativní úpravy ve vztahu příbuzenský pěstoun a biologický rodič. *
Nastavení individuální míry kontaktu s klíčovým pracovníkem z doprovázející organizace		
Problém (zdroj potřeby)	Potřeba	Ideální stav a doporučení
Nastavení kontaktu závisí na individuálních potřebách příbuzenských pěstounů. Skupina příbuzenských pěstounů je	Potřeba nastavení kontaktu s klíčovým pracovníkem dle individuálních	**Organizace:** Zvážit možnosti nastavení individuální míry kontaktu s klíčovým pracovníkem.

mnohem více heterogenní než skupina nepříbuzenských pěstounů. Příbuzenskými pěstouny jsou lidé v různých věkových kategoriích, s různým vzděláním, finančním zabezpečením, časovými možnostmi, a proto může některým příbuzenským pěstounům plošné nastavení kontaktů s klíčovým pracovníkem dělat problém. **(Všechna období).**	potřeb a možností příbuzenských pěstounů.	
Přizpůsobení povinného vzdělávání pracujícím pěstounům		
Problém (zdroj potřeby)	Potřeba	Ideální stav a doporučení
Zejména z pohledu pracujících pěstounů je problematické skloubit zaměstnání, péči o děti a 24 hodin povinného vzdělávání ročně. Často si vybírají témata vzdělávání podle časových možností nikoli potřeb.	Potřeba přizpůsobení povinného vzdělávání časovým možnostem pracujících pěstounů.	**Organizace:** Uspořádání workshopu s klíčovými pracovníky a dalšími pracovníky organizace a s klienty (příbuzenskými pěstouny) ohledně formy, obsahu a frekvence povinného vzdělávání.
Přizpůsobení povinného vzdělávání dlouholetým pěstounům		
Problém (zdroj potřeby)	Potřeba	Ideální stav a doporučení
Dlouholetí pěstouni již mají problém najít ve vzdělávání témata, která by ještě neabsolvovali. Největší potřeba informací a podpory se objevuje v začátcích péče, v pozdějším období již slábne. Přesto musí pěstouni absolvovat každý rok 24 hodin vzdělávání.	Potřeba přizpůsobení povinného vzdělávání individuálním (ne)potřebám dlouholetých pěstounů.	**Organizace:** Uspořádání workshopu s klíčovými pracovníky a dalšími pracovníky organizace a s klienty (příbuzenskými pěstouny) ohledně formy, obsahu a frekvence povinného vzdělávání.

	Nejvyšší potřeba informací je v začátcích péče. Po delším výkonu pěstounské péče již pěstouni větší počet nových informací nepotřebují.	**Legislativa:** Přizpůsobení povinného počtu hodin podle délky výkonu pěstounské péče.
Nastavení prostředí pro sdílení mezi příbuzenskými pěstouny		
Problém (zdroj potřeby)	Potřeba	Ideální stav a doporučení
Sdílení se během výzkumu ukázalo jako důležitý prvek mezi pěstouny a to **ve všech obdobích** výkonu pěstounské péče. Skrze sdílení si pěstouni předávají cenné rady a informace týkající se role pěstouna a výchovy dětí. Pěstouni uváděli, že je to právě sdílení s dalšími pěstouny, co jim dodává pocit sounáležitosti a psychickou podporu.	Potřeba nastavení prostředí pro pravidelné sdílení mezi pěstouny (potřeba sounáležitosti).	**Organizace:** Přizpůsobit povinné vzdělávání, tak aby obsahovalo co nejvíce prvků sdílení. Sdílení se nejlépe aplikuje při delších setkáních pěstounů. Zapojit do sdílení potencionální pěstouny, kteří uvažují o přijetí dětí do péče.
Diskuse a přípravy na budoucnost		
Problém (zdroj potřeby)	Potřeba	Ideální stav a doporučení
Část pěstounů pociťuje obavy z budoucnosti, zejména zda se dokáží o děti postarat do plnoletosti (osamostatnění), obavy mají také z výchovných problému dětí, puberty a bojí se o jejich budoucnost. **(Všechna období).**	Potřeba zmírnit obavy z budoucnosti.	**Organizace:** V rámci doprovázení sdílet obavy z budoucnosti, diskutovat o obavách s klíčovým pracovníkem, připravovat se na budoucnost a na případné řešení krizových momentů ve výchově.

∗ Výsledky výzkumu poukázaly na fakt, že příbuzenští pěstouni chápou roli pěstouna spíše jako dlouhodobou, nahrazující dětem rodiče, než jako roli dočasného „vychovatele“ dětí před tím, než se vrátí ke svým biologickým rodičům. Chápání významu pěstounské péče dotazovaných

příbuzenských pěstounů tedy odporuje významu pěstounské péče tak, jak ji charakterizuje Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky „*Do pěstounské péče se svěřují děti, o něž nemůže pečovat žádný z rodičů ani poručník, a to na dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě. Rodič pak může požadovat dítě zpět do své osobní péče*.“ (mpsv, 2019). Nabízí se tedy otázka, zda je institut pěstounské péče tak, jak je ministerstvem práce a sociálních věcí definován, vhodně nastaven pro potřeby a rodinné situace příbuzenských pěstounů a jim svěřených dětí.

Z výzkumu potřeb příbuzenských pěstounů tedy vyplývá, že příbuzenští pěstouni prochází nejtěžším obdobím před začátkem a těsně po zahájení pěstounské péče. V tomto období se musí vypořádávat s velmi psychicky náročnou situací, ale musí také řešit mnoho finančních, technických, materiálních a jiných problémů spojených s péčí o děti. Právě v období ještě před výkonem pěstounské péče se tedy jako řešení nabízí zapojení doprovodné organizace. Jak ve smyslu odborné psychologické pomoci pro příbuzenské pěstouny ale také pro děti, tak ve smyslu podání úplných a přesných informací týkající se pěstounské péče a možností s ní spojených. Právě nejednotnost a neprůhlednost informací týkající se například (ne)přiznání odměny pěstouna či (ne)udělení statusu pěstouna bývá pro příbuzenské pěstouny velmi frustrující. Doporučení je tedy směřováno k větší a hlubší spolupráci s OSPOD, která by měla vést ke sjednocení a transparentnosti informací týkajících se příbuzenské pěstounské péče. Na místě je zde také osvěta společnosti týkající se přímo příbuzenské pěstounské péče, neboť obraz příbuzenského pěstouna ve společnosti nebývá vždy kladný a dochází k jejich stereotypizaci.

Příbuzenští pěstouni se často ocitají v situacích, kdy dětem nemohou zařídit běžnou agendu bez souhlasu jejich rodičů, nicméně komunikace s biologickými rodiči dětí nebývá vždy jednoduchá. Ambiciózním, nicméně velmi užitečným cílem by v tomto případě byla legislativní úprava vztahu příbuzenského pěstouna a biologického rodiče dětí.

V rámci výchovy dětí pěstouni často označovali určité krizové momenty, jako je například puberta dětí, ve kterých potřebují zvýšenou odbornou pomoc nejen směrem k dětem, ale také k pěstounům samotným. Řešením je v tomto případě identifikace těchto krizových momentů a zvýšená podpora doprovázející organizace v těchto chvílích.

Dotazovaní jsou se službami doprovázející organizace spokojeni, doporučení zde tedy směřuje k udržení aktuálního stavu. Stejně tak je potřeba pracovat na

udržení stávající finanční podpory, neboť nemalé procento dotazovaných příbuzenských pěstounů si nedokáže péči o děti bez přiznané odměny představit.

Skupina příbuzenských pěstounů je mnohem více heterogenní než skupina pěstounů nepříbuzenských. Ve skupině se objevují jak prarodiče pěstouni, tak sourozenci, tety či strýcové, a proto je pro tuto skupinu velmi důležitý individuální přístup jak v míře kontaktu s klíčovým pracovníkem, tak možnost alternativního vzdělávání tak, aby tyto povinné složky pěstounské péče příliš nezasahovaly do pracovního procesu pěstounů. Doporučení v tomto případě směřuje k nastavení individuálního přístupu k jednotlivým příbuzenským pěstounům. S tímto je také spojeno přizpůsobení povinného počtu hodin podle délky výkonu pěstounské péče.

Jako velmi důležité se pro pěstouny zdá být sdílení s ostatními pěstouny, sdílení pěstounům poskytuje pocit sounáležitosti a možnost ulevit si od psychické zátěže, kterou s sebou výkon role pěstouna nese. Řešením by v tomto případě mohly být například workshopy na téma příkladů dobré praxe či řešení konkrétních krizových momentů na jednotlivých vzorových případech.

Zdroje

- Bubleová, V. a kol. (2014). *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí.* Středisko náhradní rodinné péče, spolek Praha. Dostupné z http://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/Monografie.pdf
- CEPP (2013). *Výroční zpráva 2014*. Karviná: Centrum psychologické pomoci, p. o. Dostupné z: http://www.cepp.cz/wp-content/uploads/2015/06/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD-zpr%C3%A1va-Centrum-psychologick%C3%A9-pomoci-2014.pdf
- CEPP (2014). *Výroční zpráva 2013*. Karviná: Centrum psychologické pomoci, p. o. Dostupné z: http://www.cepp.cz/wp-content/uploads/2015/06/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD-zpr%C3%A1va-Centrum-psychologick%C3%A9-pomoci-2013.pdf
- CEPP (2016). *Výroční zpráva 2015*. Karviná: Centrum psychologické pomoci, p. o. Dostupné z: http://www.cepp.cz/wp-content/uploads/2015/06/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD-zpr%C3%A1va-Centrum-psychologick%C3%A9-pomoci-2015.pdf
- CEPP (2017). *Výroční zpráva 2016*. Karviná: Centrum psychologické pomoci, p. o. Dostupné z: http://www.cepp.cz/wp-content/uploads/2015/06/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD-zpr%C3%A1va-Centrum-psychologick%C3%A9-pomoci-2016.pdf
- CEPP (2018). *Výroční zpráva 2017*. Karviná: Centrum psychologické pomoci, p. o. Dostupné z: http://www.cepp.cz/wp-content/uploads/2018/03/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD-zpr%C3%A1va-2017.pdf
- CEPP (2019). *Výroční zpráva 2018*. Karviná: Centrum psychologické pomoci, p. o. Dostupné z: http://www.cepp.cz/wp-content/uploads/2019/04/Final-web.pdf
- CEPP (2020). *Pěstounská péče*. Centrum psychologické pomoci. [cit. 10.2.2020]. Dostupné z: http://www.cepp.cz/pestounska-pece/nase-sluzby-pestounskym-rodinam/
- Fakulta sociálních studií. (2018). *Analýza potřeb rodin ze sociálně vyloučených lokalit s dětmi v náhradní rodinné péči.* Brno: Masarykova

Univerzita. Dostupné z: http://test.iqrs.cz/sites/default/files/knihovna/analyza_potreb_rodin_ze_socialne_vyloucenych_lokalit_s_detmi_v_nahradni_rodinne_peci.pdf

- Horváthová, L. (2017). *Metodika doprovázení pěstounů. OSPOD Úřadu městské části Praha 14.* Dostupné z https://www.praha14.cz/zivot-na-praze-14/sluzby-pro-pestouny/
- Institut projektového řízení a.s. (2017) *Analýza situace příbuzenské pěstounské péče.* Dostupné z http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2018/10/Analyza-situace-pribuzenske-pestounske-pece.pdf
- Karkoszková, E., Kubíčková, H. (2019). *Kvalita života příbuzenských pěstounů. In: Rizikové jevy a jejich prevence: sborník z konference konané 3.-5. dubna 2019.* Praha: Česká sociologická společnost: Sekce sociální patologie
- Lipová, D., Krbcová, A., Tomanová, K. (2019). *Pěstounské rodiny v České republice, základní charakteristiky pěstounů a dětí v pěstounské péči*. Praha: Asociace Dítě a Rodina, z.s. Dostupné z: https://www.ditearodina.cz/images/Analyza_-_pestounske_rodiny_v_Ceske_republice.pdf
- Marková, P., Klimparová, M. a Maňková, S. (2019). *Metodika pro práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami ze sociálně vyloučených lokalit.* Brno: IQ Roma servis. Dostupné z: http://www.iqrs.cz/sites/default/files/knihovna/metodika_pro_praci_s_pribuzenskymi_rodinami_ze_socialne_vyloucenych_lokalit.pdf
- Mošťková, Š., Sobotková, I. (2016). Příbuzenská pěstounská péče: když dítě vychovávají prarodiče. *E-psychologie*, 10(4), 47-64. Dostupné z http://e-psycholog.eu/pdf/mostkova_sobotkova.pdf
- MPSV. (2019). *Formy náhradní rodinné péče.* Ministerstvo práce a sociálních věcí. [cit. 20.5.2020]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/web/cz/formy-nahradni-rodinne-pece
- MSK (2019). *Zpráva o Moravskoslezském kraji 2019: Analytická část.* [cit. 8.9.2020]. Dostupné z: https://www.msk.cz/assets/rozvoj_kraje/01-strategie-rozvoje-msk-2019-2027-analyticka-cast.pdf
- Nadační fond J&T. (2015). *Na cestě ke specializaci pěstounské péče.* Dostupné z http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/03/publikace-189.pdf

- SocioFactor s.r.o. (2015a). *Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR.* Dostupné z https://www.sociofactor.eu/vyzkum.php
- SocioFactor s.r.o. (2015b). *Analýza současného stavu náhradní rodinné péče v Moravskoslezském kraji.* Dostupné z https://www.sociofactor.eu/vyzkum.php
- Šitavanc, P. (2019). *Otázky náhradní rodinné péče v právním kontextu*. Brno: IQ Roma servis, z.s. Dostupné z: http://www.iqrs.cz/sites/default/files/knihovna/otazky_nahradni_rodinne_pece_v_pravnim_kontextu.pdf
- Šoustal, R. (2020). *Aktuální otázky náhradní rodinné péče z pohledu MPSV ČR, příprava novelizace zákona o SPOD.* Brno: MPSV. Dostupné z: https://docplayer.cz/171134204-Aktualni-otazky-nahradni-rodinne-pece-z-pohledu-mpsv-cr-priprava-novelizace-zakona-o-spod.html
- Topinka, D. (2008). Analýza potřeb v sociálních službách. In Janoušková, K., Nedělníková, D. (eds.) *Profesní dovednosti terénních sociálních pracov*níků*. Sborník studijních textů.* Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
- Uhlířová, V. (2010). *Dítě ve výchově příbuzných. Občanské sdružení Rozum a cit.* Dostupné z http://www.pestounskapece.cz/file_prirucky-a publikace/RaC/Dite_ve_vychove_pribuznych%282010%29.pdf
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

Seznam zkratek

ADHD – Hyperkinetická porucha (z angl. Attention Deficit Hyperactivity Disorder)

CEPP – Centrum psychologické pomoci

ČR – Česká republika

NRP – Náhradní rodinná péče

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

OSVČ – Osoba samostatně výdělečně činná

PP – Pěstounská péče

PPP – Příbuzenská pěstounská péče

SŠ – Střední škola

VTOS – Výkon trestu odnětí svobody

ZDVOP – Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

ZŠ – Základní škola